

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSAL GÜVENLİK VE STRATEJİK İSTİHBARAT AÇISINDAN
“SAVAŞ EKONOMİSİ VE EKONOMİK SAVAŞ”IN ÖNEMİ VE
ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vusal SULEYMANLI

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Filiz KATMAN

Ocak, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSAL GÜVENLİK VE STRATEJİK İSTİHBARAT AÇISINDAN
“SAVAŞ EKONOMİSİ VE EKONOMİK SAVAŞ”IN ÖNEMİ VE
ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vusal SULEYMANLI

(Y1512.300007)

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Filiz KATMAN

Ocak, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Tezli Yüksek Lisans Programı Y1512.300007 numaralı öğrencisi **Vusal SULEYMANLI**'ın “ULUSAL GÜVENLİK VE STRATEJİK İSTİHBARAT AÇISINDAN “SAVAŞ EKONOMİSİ VE EKONOMİK SAVAŞ”IN ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ” adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 09.01.2019 tarih ve 2019/01 sayılı kararıyla oluşturulan Jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 29.01.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Filiz KATMAN	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Murat Adil SALEPÇİOĞLU	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Prof. Dr.	Sait YILMAZ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi	
Yedek Üye	Prof. Dr.	Hatice Deniz YÜKSEKER	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Yedek Üye	Prof. Dr.	Eyüp Cüneyt AKALIN	İstanbul Arel Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ulusal Güvenlik ve Stratejik İstihbarat Açısından ‘Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş’ın Önemi ve Özellikleri” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.
(29/01/2019)

Vusal SULEYMANLI

**Dünyanın İlk Kadın Hükümdarı, İskit Ordularının Muzaffer Komutanı,
Kahraman Türk Kızı TOMRİS ANA
Başta Olmakla;**

**İç ve Dış Düşmanlara Karşı Ulusal Direnişin Düşünsel Kıvılcımı Olan
“Geldikleri Gibi Giderler!” Söyleminin 100. Yılında
Türk Dünyası'nın Ebedi Başkomutanı Maresal Gazi MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'e;**

**Doğumunun 95. Yılında,
Dünyanın Süper Gücü Olmuş SSCB'nin İstihbarat Teşkilatı
KGB'nin İlk Türk ve Müslüman Generali, SSCB Yöneticilerinden Biri ve
Çağdaş Azerbaycan'ın Kurtarıcısı
Tuğgeneral HAYDAR ALİYEV'e;**

**Kuruluşunun 100. Yılında,
Müslüman Doğusu'nda İlk
Demokratik, Parlamenter, Hukuki, Sosyal, Tolerans ve Laik Cumhuriyet Olan ve Aynı
Zamanda Doğu Dünyası'nda İlk Kez Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Tanıyan ve
Etnik, Dini ve Siyasi Tüm Azınlıklara Yönetimde Temsil Hukuku Veren,
AZERBAYCAN HALK CUMHURİYETİ'nin;
AZERBAYCAN TÜRK CUMHURİYET ORDUSU'nun Kahraman Askeri ve İstihbaratçısı,
Cumhuriyet'in İlk İstihbarat Teşkilatı'nın Kurucu Başkanı
Yüzbaşı EFRASİYAB BEY AĞALAROV'a;**

**Doğumunun 100. Yılında,
Özgür, Bağımsız ve Egemen Cumhuriyet Azerbaycan'ında Doğmuş İlk Vatandaşlardan,
Azerbaycan, Sovyet ve Nazi Askeri İstihbarat Okullarında Özel Eğitim Almış
“Mixaylo” Takma Adlı Efsane Komutan, Gerilla-İstihbaratçı
Teğmen MEHDİ HÜSEYNZADE'ye**

DERİN SAYGI, SEVGİ VE İÇTEN DUYGULARLA İTHAF OLUNUR.

29 Ağustos 2018 / İstanbul

ÖNSÖZ

Azerbaycan Cumhuriyeti uzun zamandır uluslararası arenada birçok açık ve gizli desteği bulunan Ermeni silahlı güçlerinin tecavüzüne, terörüne ve işgaline karşı direniş göstermekte ve savaşmaktadır. Günümüzde Azerbaycan Cumhuriyeti Karabağ sorununa göre halen savaş durumunda bulunmaktadır. Aynı ile Türkiye Cumhuriyeti de yıllardır uluslararası birçok egemen gücün açık ve gizli desteği bulunan birçok bölücü, dini, etnik ve ideolojik terör örgütleriyle mücadele etmektedir. Tüm bunları göz önünde bulundurarak, vatandaşı olduğum devletin ve aynı zamanda öğrencisi olduğum kardeş devletin sorunlarını araştırmak ve çözüm bulmak amacıyla Haziran 2012 tarihinde Ekonomi bölümünden ön lisans derecemi aldıktan sonra “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş” alanında araştırma ve inceleme yapmaya başladım. Bu araştırmaların ilkin sonucu olarak; alanın Türkiye ve Azerbaycan’da tam araştırılmadığını öğrendim. Yerli literatürün araştırılması zamanı, sınırlı bilimsel kaynakların olması ve hatta bazı konularda hiç bir kaynağın bulunmaması da en önemli sorunlardan biri olarak karşıma çıkmıştır. Özellikle, Türkiye gibi büyük bir ülkenin bu türden bir eksikliği ciddi bir sıkıntıdır. Tüm bunları göz önünde bulundurarak 2014 ve 2015 yıllarında Anadolu Üniversitesi’nin ilgili birimlerine, Yükseköğretim Kurulu’na ve Harp Akademileri Komutanlığı’na dilekçelerle başvurmuş ve bu alanda bir dersin verilmesini önermişim. Uzman ve ilgililerden gelen yanıt, eleştiri ve öneriler doğrultusunda bu alanın ayrıntılı, teorik, sistemli, tam ve disiplinlerarası biçimde araştırılmadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre alanın tam araştırılmasını karşıma bir amaç olarak koydum ve İstanbul Aydın Üniversitesi’nin Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Tezli Yüksek Lisans Özel Programına kaydolmamı da bu amaca ulaşmaya giden yolun bir başlangıcı olarak gördüm ve bu hususu üniversiteye kabul zamanı niyet mektubuna yazarak beyan ettim.

Çalışmalarımın ilkin sonucu olarak birçok kaynağa, özellikle karşılaştırma yapmak amacıyla Farsça, Rusça ve İngilizce kaynaklara ulaşmış, bu kaynaklar üzerinde bilimsel araştırma ve incelemelerde bulunmuş ve notlar almışım. Yalnız, İstanbul’da ikamet ettiğimiz evde olan faili meçhul hırsızlık olayı nedeniyle birçok kaynak ve notlarımı da kaybettim. Maddi zararlar birlikte manevi zararın sonucu olarak çalışmam da duraksamış, verimsizleşmiş ve kalitesizleşmiştir. Maddi ve manevi toparlanmanın hemen sonrasında ise elde bulunan kaynak, not ve bilgiler ışığında çalışmalarımı 29.08.2018 tarihinde tam tez haline getirebilmişim.

Tüm olumsuz koşullara, kısıtlı maddi imkanlara ve zorluklara rağmen eğitim almam için ellerinden gelen desteği esirgemeyen ve her zaman yanımda olan değerli aileme ve aynı zamanda aile dostlarımıza / arkadaşlarıma teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Çalışmalarım sırasında Bana manevi destek veren, umutlandıran ve yüreklendiren çok değerli büyüğüm; asker, siyasetçi, stratejist ve yazar Emekli Tümgeneral Osman PAMUKOĞLU Paşa’ma sonsuz sevgi ve saygılarımı sunar ve çok teşekkür ederim.

2012’de lisans eğitimim sırasında ve sonrasında yüksek lisans eğitimi yıllarımda “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş” alanınında araştırma ve incelemelerimi devam ettirmemi öneren, eleştirilerde bulunan, öneriler veren ve kendi uzmanlık alanları açısından bana yol gösteren değerli hocalarıma; ekonomi uzmanı Prof. Dr. Sadık Rıdvan KARLUK’a, ekonomi uzmanı Doç. Dr. Çetin POLAT’a, Türk Dünyası ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi uzmanı Dr. Mehman AĞAYEV’e; uluslararası ilişkiler ve güvenlik uzmanı Doç. Dr. Gökmen KILIÇOĞLU’na, uluslararası ilişkiler ve siyaset uzmanı Doç. Dr. Barış DOSTER’e; ulusal güvenlik ve stratejik istihbarat uzmanı Prof. Dr. Emekli Kurmay Albay Sait YILMAZ’a, savaş ve askeri tarih uzmanı Doç. Dr. Albay Mehman SÜLEYMANOV’a, savaş ve askeri tarih uzmanı Mehmet Tanju AKAD’a teşekkürü bir borç bilirim.

Aynı zamanda, yüksek lisans eğitimime başlayabilmem için karşılıksız olarak Burs veren / eğitim ücretlerimi ödeyen Azerbaycan Türkleri Kültür ve Eğitim Vakfı Başkanı Erol GÖLLÜ’ye; yüksek lisans eğitimimin 2. döneminden günümüze kadar bana karşılıksız olarak Burs veren Uluslararası Felsefe Araştırmaları Derneği Başkanı ve Azerbaycan Bilimler Akademisi Üyesi Prof. Dr. Selahaddin HALİLOV’a, Avrasya Bir Vakfı Başkanı Şaban GÜLBAHAR’a, SitePlus’un Marka Kurucusu ve CEO’su Ufuk COŞKUN’a çok teşekkür eder, minnettarlığımı bildirir ve saygılarımı sunarım.

Eğitimim sırasında bana Staj imkanını da tanıyarak uzmanlık alanımda deneyim sahibi olmama yardımcı olan İAÜ ORKAM Müdürü Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU’na ve ASAM Genel Müdürü Ömer ÖZKAYA’ya, ASAM Genel Müdür Yardımcısı Ahmet ARALAR’a ve ASAM Terör Uzmanı Dr. Öğretim Üyesi Emekli Kurmay Albay Durmuş Eray GÜÇLÜER’e; aynı zamanda, Araştırmacı-Yazar olarak faaliyette bulunduğum ANKA Enstitüsü’nün Başkanı Emekli Kıdemli Albay Rafet Kağan ASLANTAŞ’a, Başkan Yardımcıları Emekli Kıdemli Albay Faruk DİNÇ’e, Emekli Kıdemli Albay Dr. Sinan ERTÜRK’e, Engin ÖKTEM’e, Dr. Yeşim DEMİR’e ve ANKA Enstitüsü ailesine çok teşekkür ederim.

Eğitimim sırasında bana ders demiş tüm hocalarıma ve tez proje döneminden itibaren tez yazımının sonuçlanması süreci boyunca destek olan, eleştiri ve önerilerde bulunan değerli danışman hocalarıma; birinci tez danışmanım İAÜ EPPAM Müdürü Dr. Öğretim Üyesi Filiz KATMAN’a ve ikinci tez danışmanım Eski Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı, Vali, Prof. Dr. Mehmet Ulvi SARAN’a teşekkür, sevgi ve saygılarımı arz ederim.

Ocak, 2019

Vusal SULEYMANLI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xv
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xix
ÖZET.....	xxi
ABSTRACT	xxiii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1 İstihbarat.....	7
2.2 Ulusal Güvenlik.....	11
2.3 Ekonomi	13
2.4 Askeri Siyaset.....	14
3. SAVAŞ KAVRAMI ve KURAMI.....	17
3.1 Savaş Nedir ve Hangi Özelliklere Sahiptir?.....	17
3.2 Savaş Hukuku ve Savaş Ahlakı.....	20
3.2.1 Laik ve uluslararası genel savaş kuralları ve savaş ahlakı	20
3.2.2 İslamiyet'te savaş kuralları ve savaş ahlakı	22
3.2.3 Musevilik ve Hıristiyanlık'ta savaş kuralları ve savaş ahlakı.....	23
3.2.4 Tengricilik'te (veya Türk Töresi'nde) savaş kuralları ve savaş ahlakı	23
3.3 Savaş Türleri veya Savaşın Sınıflandırılması.....	24
3.3.1 Ölçeklerine göre savaşlar	25
3.3.2 Boyutlarına göre savaşlar	25
3.3.3 Nesillerine göre savaşlar	26
3.3.4 Orantılarına göre savaşlar	27
3.3.5 Biçimlerine göre savaşlar	28
3.3.6 Çatışma türlerine göre savaşlar	28
3.3.7 Coğrafi duruma göre savaşlar	29
3.3.8 Profillerine göre savaşlar	30
3.3.9 Taraflarına göre savaşlar	31
3.3.10 Gerginlik dengesine göre savaşlar	32
3.3.11 Bilinirliğine göre savaşlar	32
3.4 Savaş Ustalarına Göre Savaş Sanatı veya Strateji Tanımları.....	33
4. SAVAŞ EKONOMİSİ.....	39
4.1 Savaş Ekonomisi Nedir?	39
4.2 Savaş ve Ekonomi İlişkisi	42
4.3 Savaşın Finansmanı.....	45
4.4 Savaşta Beşeri Sermaye ve Askeri İnsan Gücü.....	45
4.5 Savaş veya Savunma Sanayi	47
4.6 Savunma Yönetimi	48

4.6.1 Savunma yönetiminde stratejik belirsizlik	50
4.6.2 Savunma planlaması.....	51
4.7 Askeri Donanıda Silahların Yeri	54
4.8 Silah Ticareti ve Silahsızlanma ve Silah Kontrolü.....	63
4.9 Özel Askeri Şirketler	63
4.10 Askeri Donanım, Destek ve Ulusal Savunma Sistemleri	65
4.10.1 Kara savunma sistemi.....	69
4.10.2 Deniz Savunma Sistemi	70
4.10.3 Genel hava ve uzay savunma sistemi.....	70
4.11 Savaş Tazminatı ve Devlet Borçları	72
4.12 Savaş Döneminde Genel Ekonominin Zarar Görmesi	74
5. EKONOMİK SAVAŞ	79
5.1 Ekonomik Savaş Nedir?	79
5.2 Ekonomik İstihbarat	81
5.3 Ekonomik Örtülü Operasyonlar	84
5.4 Ekonomik Güvenliğin Tehdit Edilmesi.....	84
5.5 Ekonomik Güvenlik.....	84
5.6 Ekonomik Güvenliğin Büyük Parçası: Enerji Güvenliği	85
5.7 Suç ve Terör Örgütlerinin Oluşturduğu Kriminal Ekonomik Sistem.....	88
5.7.1 Kriminoloji nedir?	88
5.7.2 Organize suçluluk nedir?.....	89
5.7.2.1 Organize suç örgütü ekonomisi.....	89
5.7.3 Terörizm nedir?	89
5.7.3.1 Terör örgütü ekonomisi.....	90
5.7.4 Kaçakçılık.....	90
5.7.5 İnsan ticareti	91
5.7.6 Uyuşturucu ticareti	92
5.7.7 Yasadışı silah ticareti	93
5.7.8 Karapara aklama.....	93
5.7.9 Rüşvet ve yolsuzluk	94
5.7.10 Suç ekonomisinin oluşum kaynakları	95
6. ULUSAL GÜVENLİK VE STRATEJİK İSTİHBARAT AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLERLE “SAVAŞ EKONOMİSİ VE EKONOMİK SAVAŞ”	97
6.1 “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş”ın Kısır Döngüsündeki Karşılıklı İlişkisi	97
6.2 Türk Kurtuluş Savaşı Döneminin Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaşı	99
6.3 Petrolünün “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş” Açısından Önemi: Bakü Petrolü Uğrındaki Mücadele Örneğinde.....	104
6.4 İdeolojik Eksende “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş”	109
6.5 “Ekonomik Savaş”ın Özülü: Ekonomik İstihbarat Faaliyetleri.....	111
6.6 Biyolojik Silahların Ekonomik Savaş Aracı Olarak Kullanılması.....	114
6.7 Stratejik Maddelerin ve Kaynakların Kritik Önemi: İkinci Dünya Savaşı Örneği	115
6.8 Ekonomik Yoksun Bırakma: Kuşatma; Leningrad Kuşatması Örneğinde.....	116
6.9 “Savaş Ekonomisi”nde Stratejik Öngörüsüzlük ve “Ekonomik Savaş” Stratejisinin Avantajı: Kutuzov’un, Atatürk’ün ve İskitler’in Stratejik Uygulamaları	117
6.10 Savaş Sırasında Beşeri Sermaye veya İnsangücü Yitimi	121
6.11 Küresel Gıda Güvenliği Sorunu	125

6.12 Savaş Dönemlerinde Organize Suç Örgütleri ile Terör Örgütlerinin Ekonomik Suç Faaliyetleri ve Ortak Yönleri.....	128
7. SONUÇ.....	139
KAYNAKLAR	151
EKLER.....	161
ÖZGEÇMİŞ.....	165

KISALTMALAR

AC	: Azerbaycan Cumhuriyeti
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi Haberalma Teşkilatı)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)
KİS	: Kitle İmha Silahları
MAH	: Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti
ÖAŞ	: Özel Askeri Şirket
SK	: Silahlı Kuvvetler
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 4.1: Savunma planlama yaklaşımlarının tarihsel gelişimi.....	53
Çizelge 4.2: Biyolojik Savaş Ve Terör Olaylarının Tarihçesi.....	61
Çizelge 4.3: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Savaş Tazminatları ve Borç Ödemeleri (Milyon).....	73
Çizelge 5.1: Devlet ve işletmelerin ekonomik istihbaratı.....	83
Çizelge 6.1: 23 Ağustos 1921 tarihindeki istatistiklere göre Türk ve Yunan taraflarının askeri mevcudiyetleri	102
Çizelge 6.2: Türkiye Örneğinde Suç Ekonomisine Ait İstatistik Bilgiler	128
Çizelge 6.3: 1880-1975 yılları arasında terör örgütlerinin mali kaynakları	138

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1: İnsanlık Tarihinin En Kara Lekesi: İkinci Dünya Savaşı.....	55
Şekil 4.2: Dünya Askeri Harcamaları (Sipri, 2018).	56
Şekil 4.3: 2018'in En Güçlü 15 Ordusu (Sputnik, 2018).	57
Şekil 4.4: Dünyadaki nükleer silahların %93'ü ABD ve Rusya'nın elinde	59
Şekil 4.5: Savaşın Çirkin Yüzü: Kimyasal Silahlar.....	62
Şekil 4.6: Dünyanın En Güçlü 35 Ordusu	67
Şekil 4.7: Dünyanın 13 Basamaklı Savunma Harcaması	68
Şekil 4.8: İç Savaşın Suriye Ekonomisine Faturası Ağır Oldu.....	77
Şekil 4.9: Savaş Ekonomisi	78
Şekil 6.1: Birinci Dünya Savaşı'nın Sona Ermesinin 100. Yıl Dönümü.....	123
Şekil 6.2: İnsanlık Tarihinde Yıkıcı Bir Dönüm Noktası: İkinci Dünya Savaşı	124
Şekil 6.3: Dünyada Açlık Yeniden Yükselişte	126
Şekil 6.4: Dünya Gıda Krizi	127
Şekil 6.5: Dünya Genelinde Öksüz ve Yetim Çocukların Sayısı 140 Milyon.....	130
Şekil 6.6: Çocuk İstismarının Bilançosu	131
Şekil 6.7: Milyonlarca Kişi İnsan Ticareti Mağduru	132
Şekil 6.8: Göç Yolunda Acı ve Trajedinin Canlı Tanıkları Mülteciler	133
Şekil 6.9: Dünyada Kadına Şiddet ve İstismar	134
Şekil 6 10: PKK, Uyuşturucu, Kaçakçılık ve Haraçtan Besleniyor	137

ULUSAL GÜVENLİK VE STRATEJİK İSTİHBARAT AÇISINDAN “SAVAŞ EKONOMİSİ VE EKONOMİK SAVAŞ”IN ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

ÖZET

21. yüzyıla gelindiğinde artık her şey gibi savaşlar da evrim geçirmiş ve yeni biçimler almıştır. Değişen savaş kavramı artık disiplinlerarası bir nitelik taşımaktadır. Ulusal güvenlik ve stratejik istihbarat açısından çok kritik bir öneme sahip olan savaşların ortaya çıkmasının başlıca nedenlerinden biri de ekonomik güç mücadeleleridir. Aynı zamanda başlamış veya olması muhtemel savaşlara hazırlık için ve savaşın kusursuzca yönetilmesi için sağlam ve yeterli bir ekonomik güce gereksinim vardır. Orduların veya diğer silahlı kuvvetlerin yürüttükleri savaşların organize edilmesi ve desteklenmesi için iyi bir “savaş ekonomisi”ne sahip olunması gerektiği gibi; her türlü ekonomik tehditlere, tehlikelere, yetersizliklere, belirsizliklere, baskı ve saldırılara karşı hazırlıklı olmak ve savunmanı sağlayabilmek için de “ekonomik savaş”ın yapılandırılması gerekiyor. Klasik askeri bilimin bir parçası olan “savaş ekonomisi” ile modern istihbarat biliminin bir parçası olan “ekonomik savaş” bu noktada birleşmektedir. Çünkü ikisinin de sonuç hedefi ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak ve karşıya çıkabilecek her türlü stratejik belirsizlikler ile tehlikeleri engellemek ve önlemektir. Bu nedenle, savaş kavramının iki ana dalı olan “savaş ekonomisi” ile “ekonomik savaş” birbirleriyle karşılıklı sık ilişkidir veya daha doğrusu birbirlerini bir kısır döngü içinde takip etmektedirler.

Çalışmada savaş kavramının ve onun iki ana dalı olan “savaş ekonomisi” ile “ekonomik savaş”ın ne olduğu, neleri içerdiği, ne gibi özelliklerinin olduğu, neleri kapsadığı, ne gibi ortak ve farklı yönlerinin bulunduğu ve ne gibi öneme sahip olduğu ulusal güvenlik ve stratejik istihbarat açısından teorik olarak ele alınmış, araştırılmış ve incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomi, Savaş, Savaş Ekonomisi, Ekonomik Savaş, Stratejik İstihbarat, Ulusal Güvenlik.*

SIGNIFICANCE AND CHARACTERISTICS OF “THE WAR ECONOMY AND THE ECONOMIC WAR” IN TERMS OF NATIONAL SECURITY AND STRATEGIC INTELLIGENCE

ABSTRACT

Wars, like everything else, have evolved and have taken on new forms with the advent of the 21st century. The concept of changing wars is now of an interdisciplinary nature. One of the main reasons for the emergence of wars, which have critical importance in terms of national security and strategic intelligence, is economic power struggles. At the same time, there is a need for a sound and sufficient economic power in order to take preparations for already commenced or possible wars and to manage the war perfectly. Just as it is necessary to possess a great “war economy” to organize and support the wars executed by the armies or other armed forces, the “economic warfare” must be structured in order to be prepared for all kinds of economic threats, dangers, ineffectiveness, uncertainties, oppressions and attacks, and to maintain defense. “war economy”, a part of classical military science and “economic war”, a part of modern intelligence science, come together at this point. Because both of their ultimate aims are to ensure national security and to obstruct as well as to prevent any strategic uncertainties and threats that may arise. For this reason, the “war economy” and the “economic war”, which are the two main branches of the concept of war, are often associated with one another, or, more precisely, follow each other in a vicious circle.

The study theoretically discussed, investigated and examined what the concept of war and its two main branches: the “war economy” and the “economic war” were, what they contained, what of characteristics they had, what they covered, what common and different aspects they possessed, and what sort of significance they had in terms of national security and strategic intelligence.

Keywords: *Economy, War, War Economy, Economic War, Strategic Intelligence, National Security.*

1. GİRİŞ

Çalışmada “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş”ın teorik olarak ele alındığını ve teorik olarak çerçeveslendirildiğini ve aynı zamanda tam konusu çok daha geniş bir alanı kapsamakla birlikte “Ulusal Güvenlik ve Stratejik İstihbarat” açısından incelendiğini ve araştırıldığını önemle ve özellikle belirtiriz. Çalışmada ne kadar savaş ile ekonomi ikilisi ve ilişkisi ön planda tutulmaya çalışılmışsa da özellikle, tüm faaliyetler “Savaş Kavramı”nın değişen biçimleri olarak ele alınmıştır. Ele alınmış olan konunun diğer ayrıntılarına girilmemesinin nedeni de bundan kaynaklanmaktadır.

Günümüzde dünyada ekonomi biliminin birçok dalında araştırmalar yapılmakta veya dersler okutulmaktadır. Gün geçtikçe yeni bilgiler ve yeni gereksinimler ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bilim alanları da çeşitli dallara bölünmüştür. Her bir bilim alanı gibi Ekonominin de tamamında uzmanlaşmak veya tamamını kusursuz öğrenmek/öğretmek artık olanaksızdır. Bunun için, günümüzde her bilimde olduğu gibi ekonomi bilimi de dallara bölünerek araştırılmakta ve öğrenilmektedir. Ancak bu defa da ortaya başka bir olgu çıkmaktadır: disiplinlerarası nitelik. Çünkü dallara ayrılan sadece bir bilim değildir, tüm bilimler ayrı ayrı dallara bölünmüşlerdir ki, bu da onların başka bilim dalları ile ortak yönlerini ortaya çıkarıyor ve hem de işbirliğini zaruri kılıyor. Çalışmanın konusuna dikkatlice bakıldığında görülmektedir ki, “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” sadece ekonomi biliminin bir parçası değil, çok karma karışık ve disiplinlerarası bir özel bilim dalıdır. Öyle bir disiplinlerarası alandır ki, burada genel olarak bazen ekonomi sözkonusu olsa bile, ekonomi ikinci plana düşmekte, savaş bilimi ve onunla ilgili alanlar öncelik kazanmaktadır. Bazen ise tamamen tersi durum ortaya çıkmaktadır. Bazen, Ekonomi hedefe giden yolda amaç değil, bir araç olmakta; bazen ise savaş ve ilgili dallar hedefe giden yolda amaç değil, araç olmaktadırlar. Böylece, türünden asılı olmayarak tüm savaşların ve ekonominin yönetilmesi, yönlendirilmesi ve düzenlenmesi yapılmaktadır.

“Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” alanına giren tüm bilim dalları ister teorik alanda, isterse de gerçek uygulamalı hayatta da bir birilerini bir karma karışık ve “kısır döngüsü” halinde takip etmektedirler.

Klasik askeri bilimin bir parçası olan “Savaş Ekonomisi” ile modern istihbarat biliminin bir parçası olan “Ekonomik Savaş” araştırıldığında, incelenendiğinde bir birileri ile birçok ortak ve farklı yönlerinin olduğu görülmektedir. Ancak bu iki dalın daha iyi anlaşılabilmesi için aynı anda ele alınması ve bir düzlem içinde değerlendirilmesi gerekmektedir ve bu değerlendirilme kapsamında savaş olgusu ve savaş alanı ikinci planda kalmaması, savaş olgusu ve alanı ile çerçevesinde araştırma ve inceleme yapılması gerektiği söylenebilir.

Savaş olgusuna veya savaş alanına da sadece herkesce bilinen anlam veya yaratılan algı çerçevesinde bakılmamalıdır. Savaşın bir madalyon olduğu söylenebilir. Bazen sadece bir tarafını görülür. Oysa savaş bir bütün olarak ele alınması gereken bir olay ve alan olduğu belirtilmektedir. Savaşın sadece görünen ve algılanan meydan ve cephe muharebelerinden ibaret olmayıp aslında karşı tarafın moralinin çökertilmesi ve psikolojik kontrolün sağlanması, ekonomik sisteme darbe vurulması ve yokedilmesi, siyasal yapı sisteminin bozguna uğratılması ve yönetsel düzenin sekteye uğratılması, sosyo-kültürel gelenek ve göreneklerin asimile edilmesi veya sömürülmesi vs gibi çok yapıllı bir alan olduğu belirtilmektedir. Bu çalışma ile savaşa tam ve geniş bakılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

“Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” birçok farklı alanları da kapsamaktadır ki, bu farklılıklar veya özellikler aynı zamanda “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş”ı karma-karışık bir duruma getirmekte ve bir biri ile karşılıklı ilişkiye veya daha doğrusu kısır döngüsüne sokmaktadır. Bu karışıklık ise, onları ayrı ayrı ele alıp incelemekten, bölümlerini yüzeysel olarak da olsa belirlemekten ve ortak ve farklı yanlarını ortaya çıkarmak yolu ile giderilebilir ki, çalışmanın birincil amacı da buna yönelmiştir.

Çalışmanın en önemli amacı ise belli bir dar çerçeveye sığdırılmış biçimde de olsa “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” alanını teorik olarak ele almak ve sistemleştirmektir.

“Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” nedir, ne gibi içerikleri kapsamaktadır, ne gibi öneme sahiptir ve ne gibi özellikleri içermektedir, tezin temel sorusudur. Ayrıca şu sorulara da yanıt aranmıştır:

- “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş”ı anlayabilmek ve analiz edebilmek için hangi temel alanlar incelenmelidir?
- Savaş nedir, ne gibi anlamı taşımaktadır, savaş düşüncesi ve eylemleri neleri kendinde barındırmaktadır, en eski çağlardan günümüze kadar ne gibi yöntemlerin kullanılması savaş kavramı kapsamına girmektedir, savaşın bilinen tarafları ile tam bilinmeyen veya hiç bilinmeyen tarafları nelerdir ve ne gibi özelliklere sahiptir?
- “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş”ın ne gibi ortak noktaları ve farklı noktaları bulunmatadır?
- “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş” niçin birlikte ele alınmalı, incelenmeli, araştırılmalı ve analiz edilmelidir?
- Savaş ve ekonominin ilişkisi nedir ve hangi boyutlardadır?
- Savaşın, ekonomi ve dolayısıyla ulusal ve uluslararası güvenlik üzerinde etkileri nelerdir?
- Ekonominin, savaş ve dolayısıyla uluslararası ilişkiler üzerinde etkileri nelerdir?
- Ekonomik her türlü stratejik faaliyetler ülkenin veya ülkelerin ulusal veya uluslararası güvenliğini ne derecede etki altına almaktadır?
- Ekonomik ulusal güvenliğin sağlanması ve stratejik istihbaratın yapılabilmesi için nelere dikkat edilmelidir?
- Barış anlayışı niçin görece olarak ele alınmalıdır, savaş ne gibi neden ve etkilerle sürekli olarak biçim değiştirerek devam etmektedir ve edecektir?

Tezde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması yapılmıştır. Kaynak olarak kitap, dergi, makale ve gazeteler gibi kaynaklar kullanılmıştır. Çalışma tamamen açık kaynak üzerine araştırmaları kapsamaktadır. Kaynakçada belirtilen kaynaklardan hem doğrudan alıntı yapılmış, hem de genel olarak esinlenilmiştir.

Tezin araştırma tasarımından tezin bitimine kadar geniş bir alanda kaynak taraması yapılmıştır. Yalnız, ilgili tez konusu hakkında gerek Türkiye’de

gerekse Azerbaycan'da ayrıntılı, geniş kapsamlı ve karşılaştırmalı bilimsel kaynak konusu bulunmamaktadır. Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde kaynak bulma zorluğundan dolayı bilimsel kaynak karşılaştırması istenildiği kadar olmamıştır. Var olan kaynaklar ise, savaş ekonomisi ile ekonomik savaşın sadece bazı bölümlerini kapsamaktadır. Başka bir deyişle, savaş ekonomisi ve ekonomik savaş alanı kapsamında araştırılan pekçok konu başka kaynaklarda sadece bağımsız araştırılmıştır ve ayrı ayrı konular olarak ele alınmıştır. Bu ayrı çalışmalar ise “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş”ın doğrudan olarak ilişkilendirilmesini, “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” kapsamında incelenmesini ve onların bir çatı altında birleştirilerek araştırılmasını zorlaştırmıştır. Daha önce alanın bir bütün olarak incelenmemesi ve kimi zaman da tanımlama yanlışlıkları da bu iki kavramın karıştırılmasına ve kafa karışıklığına neden olmuştur. Konular birbiri ile farklı olmakla birlikte birbirilerine benzediklerinden ve aynı zamanda birçok ortak noktalarının bulunmasından dolayı bölümlendirme ve sınıflandırma gibi işlemler de zorlaşmıştır. Yabancı kaynaklara ise tam olarak ulaşılmasa da ulaşılabilen bilgi, belge ve kaynaklar incelenmiştir. Elde edilen yabancı kaynaklardan sadece tam bilimsel olan ve tam bir kitap veya tam kaynak halinde olanlar incelenerek yararlanılmıştır. Tez yazımı zamanı genel olarak bir teorik çerçeve oluşturulmaya çalışıldığından dolayı ve aynı zamanda neden-sonuç ilişkisi ortaya konulması amacıyla açıklamalar yapıldığından dolayı sade bir anlatıma gidilmiş ve kaynak kullanımında sadece bu alan üzerinde bilimsel araştırmalar yapanların ve uzmanların yazdıkları kullanılmıştır. Konunun geniş bir alanı kapsadığını belirtmekle birlikte, çalışmamızda konunun genel teorik çerçevesi yapılarak anlatıldığından dolayı fikir karmaşasına yol vermemek adına belli bir çerçevede ele alınmış ve kaynaklar da buna orantılı olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan ise var olan birkaç bilimsel ve ilgili kaynağın (ki bu kaynaklarda savaş ekonomisi ve ekonomik savaş bir bütün olarak ele alınarak araştırılmış ve incelenmiştir) en az 30 yıl bundan önce yazıldığı gerçeğidir. Örneğin, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Harp Akademileri Komutanlığı'nın 1985 yılında yayınladığı “Harp Ekonomisi” kitabı çok güzel içeriğe ve kapsama sahip olmakla birlikte sadece 20. yüzyılın bilgilerini içermektedir. Ayrıca, özellikle ve önemle not düşmek gerekiyor ki bu kitabın Türkiye'de var olması, çalışma için bir örnek teşkil etmektedir.

Tez ilk olarak giriş bölümü olan birinci bölüm ile başlamış olup burada tezin konusu, amacı ve önemi, temel sorusu ve alt soruları, araştırma yöntemi ve bölümleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, tezde kullanılan kavramlar ele alınmıştır. Burada istihbarat, ulusal güvenlik, ekonomi ve askeri siyaset kavramları açıklanmış ve çalışmanın sonraki bölümlerine ışık tutacak bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde savaşın ne olduğu ve neleri içerdiği anlatılmıştır. Savaş kavramı bir bütün olarak ele alınmış olup, tanımlanması ve ayrıntılı sınıflandırılması yapılmıştır. Savaşın en eski çağlardan günümüze kadar hangi evreleri geçerek geldiği ve savaş ustalarının veya uzmanlarının savaş hakkındaki genel görüşleri verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde “Savaş Ekonomi”sinin ne olduğu, neleri içerdiği ve hangi evrelerden oluştuğu araştırılmıştır. Bu bölümde “Savaş Ekonomisi”nin tanımı, savaş ve ekonomi ilişkisi, savaş finansmanlığı ve donanımı, devletin askeri gücü, savunma sanayi, savunma yönetimi, savaş hazırlıkları veya önleme dönemi ekonomisi, silahlar, silahlanma ve silahsızlanma, savaşın ekonomik etkileri gibi konular işlenmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde “Ekonomik Savaş”ın ne olduğu, neleri içerdiği ve hangi evrelerden oluştuğu araştırılmıştır. Bu bölümde ekonomik egemenlik, ekonomik bağımsızlık, ekonomik güvenlik, ekonomik istihbarat ve istihbarata karşı koyma, suç ekonomisi, terör ekonomisi gibi konular işlenmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümünde “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş”ın ortak özellikleri, farklı yanları, diğer önem ve özellikleri araştırılmış ve bir sıra tarihi örneklerle karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise çalışmanın tamamı genel olarak değerlendirilmiş ve varılan sonuçlar anlatılmıştır.

Çalışmada “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” alanına giren bazı bölümler araştırmaya dahil edilmemiştir. Bunun en başlıca nedeni doğrudan ilgili kaynakların olmaması sıkıntısı olmakla birlikte, aynı zamanda alanın çok büyük bir yelpazeyi kapsamaması ve bunun da bire bir sistemleştirilerek, sınıflandırılarak, ayrıntılı olarak tanımlanması ve örneklendirilerek yazılmasının zorluğudur. Çalışmada “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş”ın genel bir

teorik çerçevesi kurulmaya çalışılmış, genel bir çerçeve oluşturulmuş ve sadece “ulusal güvenlik ve stratejik istihbarat” açısından önemi olan bilgilere öncelik verilmiştir.

2. GENEL KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 İstihbarat

Bir devlet veya yapılanma için en gerekli olan alanlardan ilki hiç kuşkusuz ki istihbarattır. İlk devlet yapılanmalarından beri gelişerek gelen istihbarat anlayışı ve işleyişi günümüzde çok geniş kapsamlı bir nitelik almıştır.

İstihbarat için tam bir tanım verilememekle birlikte Türk Dil Kurumu sözlüğünde istihbarat kelimesinin anlamı olarak “yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar veya bilgi toplama, haber alma” verilmiştir. (TDK, 2017). Yalnız, günümüzde istihbarat öyle sözlük anlamındaki gibi çok sade bir anlam taşımamaktadır.

İstihbarat dünyada genellikle, Fransızca ve İngilizce kökenli sözcük olan “intelligence” ile ifade edilmektedir ki, bu istihbaratın anlaşılması açısından daha uygundur. Çünkü “intelligence” sözcüğü “akıl ve zeka” anlamına gelmektedir. Ancak, görüldüğü gibi günümüz Türkçe sözlüklerinde istihbarat sözcüğü haber, veri veya işlenmemiş bilgi anlamını taşımaktadır. Oysaki, bu adlandırma istihbaratı kavramını tam olarak ifade etmemektedir. Çünkü istihbarat terminolojik olarak, devlet kurumlarınca belirlenen gereksinimler doğrultusunda çeşitli kaynaklardan toplanan ve derlenen veri, haber, belge ve bilgilerin tam olarak işlenmesi ve çözümlenmesi sonucu elde edilen bir üründür (MİT, 2017).

Başka bir ifadeyle söylersek; istihbarat, ulusun bağımsızlığının ve devletin genel güvenliğinin korunmasını sağlamak için hayati önem arz eden bilgilerin elde edilmesini ve aynı zamanda gizli servislerin çalışmalarını kapsamaktadır (Acar, 2011, s. 73).

“Stratejik İstihbarat” isimli kitabıyla tanınan ve stratejik istihbarat biliminin kurucu babası sayılan Prof. Dr. Sherman Kent, “İstihbarat bilgidir. Bu anlamı ile bilgi bütün verileri kapsamasa dahi oldukça geniş anlamda ve çeşitli enformasyondur” (Kent, 2003, s. 1) diye tanım vermektedir.

David Kahn'a göre istihbaratın kökenleri daha derinlere gitmektedir. O, istihbarat ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır;

“İstihbaratın kökenleri biolojiktir. Her hayvan, hatta bir protozoan bile zararlı kimyasallar gibi bir uyarıcıyı farkedecek ve bunun kendisi için iyi ya da kötü olduğunu değerlendirebilecek bir mekanizmaya sahip olmalıdır. Bu aşamada istihbarat nefes almak gibidir: Hakimiyet için değil; hayatta kalabilmek için elzem... İnsanoğlu, fiziksel objelerden bilgi edinmenin ilkel kapasitesine, bu bilgiyi kelimelerden de elde etme becerisini ekledi. Bu sözel beceri onu, av ya da kaçan yırtıcıların peşindeki hayvan ya da insanların kullandığı bilginin çok daha güçlü bir biçime kavuşturdu. Bu da haber almanın bugünkü önem seviyesine yükselmesine neden oldu” (Kahn, 2002, s. 6).

Türkiye’de istihbaratın bir bilim dalı olarak kabul edilmesi, tanınması ve gelişmesi için yoğun çalışmalar yapan Prof. Dr. Ümit Özdağ’ın kaleme alınmış olduğu “İstihbarat Teorisi” kitabında ise “İstihbarat, ulaşılabilen bütün açık, yarı açık ve/veya gizli kaynaklardan her türlü aracın kullanılması sonucunda elde edilen her türlü veri, malumat ve bilginin ulusal genel veya ulusal özel plandaki politikaların gerçekleştirilmesi ve ulusal politikalara zarar verilmesinin engellenmesi amacı ile toplandıktan sonra önemine ve doğruluğuna göre sınıflandırılması, karşılaştırılması, analiz edilerek değerlendirilmesi süreci sonucunda ulaşılan bilgidir” (Özdağ, 2015, s. 31) olarak gösterilmektedir.

Her ne kadar istihbarat olgusu insanoğlunun varoluşu ile birlikte ortaya çıkmış olsa da bir bilim alanı olarak kabul edilmesi ve öğrenilmesi çok yenidir. 21. yüzyılın başlarına kadar uluslararası ilişkiler bilim alanının tarih ve hukuk çalışmalarının bir parçası olarak görülmesi gibi, istihbarat da sadece askerlerin karar verme süreci olarak görülmüştür. Güvenlik olgusunun günümüzde sadece devletlerarası bir mesele olmaktan ziyade daha geniş ve derin bir anlam taşımaya başlamasıyla birlikte istihbarat aktör ve hedeflerinde de birçok önemli değişimlere neden olmuştur. Bu nedenle istihbarat günümüzde sadece istihbaratçıların işi olmaktan çıkmış ve birçok disiplinle iç içe geçmiştir (Yılmaz, 2017, s. 5).

İstihbarat herşeyden önce bir bilimdir. Tüm genel bilgilerden yola çıkarak şu tanım yapılabilir; istihbarat, her türlü kaynağın kullanılmasıyla, her türlü yöntemin kullanılmasıyla ve her türlü araç-gereçlerin devreye sokulması ile

yapılan araştırma ve inceleme sonucunun sistematik bir biçimde bilgilerin doğruluk payına göre ayıklanması, bölümlendirilmesi, karşılaştırılması ve tüm ayrıntıları dikkate alarak, analizin yapılması sonucu ortaya çıkan özel önem arz eden işlenmiş tam bir bilgi ve aynı zamanda bu tür bilgilerin toplanarak değerlendirildiği ve yönlendirildiği bir organizasyondur.

Ayrıca, günümüzde istihbaratın büyük bir hissesinin açık kaynaktan toplanması da bir gerçek olduğunu göz önünde bulundurursak; istihbarat, herkes tarafından ilgi görmeyen, göz önünde bulunan, ancak ayrıntılarına dikkat edilmeyen, önemi küçümsenerek dikkate alınmayan, sistematik bir biçimde bütünleştirilerek analitik bir biçimde değerlendirilmeyen, yalnız ilgili meslek mensublarınca ele alınan ve bundan sonra tam taramaya maruz kalan, işlenen ve çözümlenen ham bilgi veya daha doğrusu bilgiler toplusudur. Toplum veya istihbarat alanında uzman olmayan kişiler tarafından önemi anlaşılmayan ve dikkatten kaçan, aynı zamanda nitelik bakımından ulusal ve uluslararası öneme sahip olabilen bu tür bilgilerin işlenmesi, analiz edilmesi ve tam bilgiye dönüştürülmesi süreci, istihbat servislerinin işi kapsamındadır. İşlenmiş ve analiz edilmiş bu tür tam bilgilerin; güvenlik endişesi ile bir takım önlemlerin alınması için, her türlü güvenlik sorunlarının ortadan kaldırılması için, her hangi bir sorunlu olayın çözümlenmesi için, saldırı veya savunma yapma amaçlı olarak kullanılması için, ülkenin her türlü stratejik gereksinimlerinin belirlenmesi için, ulusal stratejik gereksinimlerin sağlanması için, yabancıların veya rakiplerin açıklarını ve üstünlüklerini öğrenmek için, ülkenin geleceğinin belirsizliklerden arındırılarak teminat altına alınması için ve geniş içerikli stratejik planların hazırlanması için, ülke yönetimindeki karar alıcılara sunulması söz konusu olup, özel ve olağanüstü önem arz etmektedirler.

Albay Rafet Kağan Aslantaş'a göre "Güvenilir ortamlarda çalışmak tartışmasız bir haktır, fakat şunu da özellikle vurgulamak gerekir ki istihbaratın diğer sistemlerden farklı bir sorumluluğu vardır. Varlığının sebebi olan Milletine karşı yüklüdür. Ülke insanlarının, devletin, kamu ve özel sektörün, özellikle stratejik kurumların ve liyakat esasına göre yetişmiş kadroların tümüyle emniyet içinde yaşaması bizzat istihbaratın vazifesidir. Bu ağır vazifeyi ancak ağırlığı kaldırabilecek donanım ve kapasitedeki kişi ve kadrolar yerine getirebilir" (Aslantaş, 2017, s. 5).

Çoğunlukla savaş zamanlarında düşman tarafının güçlü ve zayıf taraflarını öğrenmek için askeri amaçla kullanılmış olan istihbarat çalışmaları, daha sonraki dönemlerde tarihi ve teknolojik değişimlere bağlı olarak ve özellikle Resönans döneminde çeşitlenmiş, profesyonelleşmiş ve zenginleşmiştir. Bu gelişmelerden dolayı istihbarat, sadece askeri alanda kullanılmayarak büyük ölçüde diplomasi ve ekonomi gibi alanlara kaymıştır. Buyüzdendir ki, özellikle günümüz dünyasında askeri ajanlar ile diplomatların arasında bir fark olmadığına inanılmaktadır (Acar, 2011, s. 79).

Prof. Dr. Mehmet Ulvi Saran (2016)'ın belirttiği şu hususlar istihbaratın ve özellikle stratejik istihbaratın anlaşılması için ve aynı zamanda sorunsuzca uygulanabilmesi için çok önemlidir: “İstihbarat, ülkelerin dış tehditlerden korunması gereği askeri yapı ile yakın ilişki içinde bulunmakla birlikte tek başına askeri bir işlev değil. Günümüzde siyasi, askeri, diplomatik, ekonomik ve toplumsal çıkarları ilgilendiren girift ve çok boyutlu, aynı zamanda sivil bir hizmet alanı niteliğini taşıyor... İstihbarat döngüsü sanıldığığının aksine dinleme, gözetleme ve izleme faaliyetlerinden ibaret taktik ve eylemsel bir faaliyet değil; analiz, bütünleştirme, değerlendirme, yorumlama ve öngörü gerektiren stratejik ve entellektüel bir süreçtir... Stratejik istihbaratı işleyebilmek ve analiz edebilmek bilgi, deneyim, vizyon ve stratejik bakış açısı gerektirir. Stratejik istihbarat öngörüye, yani geniş bir vizyonla geleceği kestirmeye dayanır. Bu bakımdan senaryo yazma yeteneğiyle, geleceğe ilişkin iyi ya da kötü durum senaryoları oluşturabilmekle yakından ilgilidir. Konuya ülkelerin iç ve dış güvenlik ihtiyaçlarının geleceği açısından bakıldığında, senaryo yazamayan toplumlar başkalarının yazdığı senaryoda oyuncu olmaktan öteye gidemezler”.

Görüldüğü gibi, stratejik istihbarat kavramı daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Buyüzdendir stratejik istihbarat kavramını ilk ortaya atan bilim adamı Prof. Dr. Sherman Kent'in tanımlamasını gözden geçirmek yerinde olacaktır: “Benim stratejik istihbarat adıyla adlandırmış olduğum bilgi, iki kullanıma hizmet eder: Başka güçlerin ulusal çıkarlarımıza zarar vermek üzere kurmakta oldukları kumpas planlarına karşı bizi önceden ikaz etmesi bakımından koruma ya da savunma yararına hizmet verir ve bizim faal dış politikamızın ya da büyük stratejimizin doğrultusunu ve yolunu hazırlaması anlamında da olumlu ve dışa yönelik bir faydaya hizmet eder. Ancak kavranması gereken önemli nokta şudur

ki, hizmet ettiği kullanımın çeşitliliği ne olursa olsun söz konusu olan bilgi, bir araştırma sürecinin sonucunda üretilecektir” (Kent, 2003, s. 136).

Prof. Dr. Sait Yılmaz (2007, s. 129)’a göre; “Stratejik istihbaratın insanlığa en önemli katkısı, onun geleceği görme çabası ve bu çabanın siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal istikrara yaptığı katkıdır. Stratejik istihbarat, karar alıcıların rakip ve dost güçlerin niyetleri hakkında daha bilgili olmalarını sağlar. Böylece, karar alıcıların kendilerini daha güvende hissetmelerini ve bundan dolayı isabetsiz güvenlik arayışları içine girmemelerini sağlar”.

Stratejik istihbarat, 9 ana istihbari konunun bir çatı altında tonlanması ile oluşmaktadır ki, bunlar; askeri istihbarat, siyasal istihbarat, sosyal istihbarat, teknolojik ve bilimsel istihbarat, coğrafi istihbarat, iletişim ve ulaşım istihbaratı, siber istihbarat, biyografik istihbarat ve ekonomik istihbarat (Güven, 2017, s. 108).

Stratejik istihbarat yapıldığı takdirde bir ülkenin karar alıcıları da daha doğru planlar yapabilir ve daha sağlıklı kararlar alabilirler. Stratejik istihbarat ülke yönetimine birçok açıdan destek sağlamaktadır. Bu desteklerin bir kısmını şöyle sıralayabiliriz: savaş ve saldırı gibi ülke çıkarlarını tehdit eden veya edebilecek her türlü gelişmeleri önceden haber alıp, ülkenin karar alıcılarına iletilmesi; örtülü operasyonların düzenlenmesi, diğer ülke yöneticilerinin etkileme, ülkeler arasındaki sorun veya çatışmaları diplomatik ve askeri yola başvurarak çözmek veya engellemek; Ekonomik ve teknolojik gelişmeleri denetleyerek karşıya çıkabilecek herhangi bir fırsat ve tehlikeleri öngörebilmek; Sürmekte olan diplomatik müzakerelere müdahale etmek veya bunları desteklemek; Karşı istihbaratı oluşturmak ve yönünü belirlemek (Yılmaz, 2007, s. 130).

2.2 Ulusal Güvenlik

Güvenlik insanlığın gelişimini yönlendiren bir stratejik alandır. Tarihin tüm dönemlerinde güvenliğin sağlanması meselesi güncelliğini korumuş olup, toplumun ekonomik, toplumsal ve aynı zamanda siyasal gelişim düzeylerine orantılı olarak belli bir evrim geçirmiş ve günümüzdeki biçimini almıştır. Güvenlik ve güvenlik örgütlerinin tarihi tüm milletlerin ve devletlerin geçtiği tarihsel gelişim yoluyla sıkı bir bağı bulunduğuna göre bu alanın öğrenilmesi en

önemli işlerdendir. Ulusal güvenlik kavramının kökeni tarihin en derin katlarına kadar uzansa da “ulusal güvenlik” kavramını bir terminolojik ifade olarak ilk kez ABD Başkanı Ruzvelt’in ABD Kongresine göndermiş olduğu 1904 tarihli resmi mektupda geçmektedir. Ancak, bununla birlikte tarihten bellidir ki, güvenliğin sağlanması meselesi sistematik bir görev olarak ilk kez Doğu’da ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz ki, insanlığın yarandığı günden beri güvenlik meselesi mağara insanından günümüzün çağdaş sivil toplum insanına kadar ve aynıyla kadim kabilelerden devlet yapılanmalarına kadar tüm kesimi ilgilendirmiştir (Qasimov ve Bağirov, 2008, s. 3-6).

Ulusal güvenlik kavramı, özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın sonlanmasından beri bilimsel ve siyasi uluslararası politika ve dış politika tartışmalarında önemi vurgulanarak bahs edilmektedir. Ancak, şu da özellikle bilinmelidir ki, hiç bir sosyal bilim kavramı, milli güvenlik kavramı kadar yanlış kullanılmamıştır veya suiistimal edilmemektedir. Bu yüzden kavramın gelişigüzel kullanılması, önemsenmemesi ve suiistimal edilmesi, onun siyasetçiler dışında neredeyse herkes bir faydasının olmaması algısını yaratmıştır. Aynı zamanda, güvenlik kavramının çok boyutlu olması da yeni bir keşif değildir. Güvenlik kavramının son dönemler yeniden tanımlanmaya başlanması ise disiplin içi bir endüstri haline gelmiş bulunmaktadır. Güvenlik kavramının kavramı aslında Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle de değişmemiştir. Sadece olarak, bu boyutların Soğuk Savaş yıllarına uygun olan bağımsız ayrıntıları ile 1990 yılından sonraki dönemin uygulamalarıyla bir takım farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda, bu gibi faaliyetlerin büyük kısmı güvenlik kavramının kendisi ile ilgili olmaktan çok, dünya devletlerinin özellikle ulus devletlerin siyasi gündemlerini yeniden yapılandırması ve tanım vermesiyle ilgili olmaktadır. Bu genel olarak, dış askeri tehditlere karşı geleneksel güvenlik kaygısına ilaveten ekonomi, doğa, salgın hastalıklar, çevre, insan hakları, uyuşturucu madde trafiği, suç ortamı ve sosyal adaletsizlikler gibi mevzulara büyük oranda önem ve birincilik kazandırmak için taktim edilmiş olan öneriler biçimini almaktadır. Bu türden öneriler, genelde ulusların veya insan topluluklarının hangi değerlerinin muhafaza edilmesi gerektiği hakkında normatif eleştiriler ve tartışmalarla bu değerlere yönelik tehlike ve tehditlerin tabiatına ve ölçüsüne dair deneysel eleştirilerin ve

tartışmaların karışımı ile desteklenmektedir. O nedenle bu türden kavramsal problemlere çok az ehemiyet verilmektedir (Baldwin, 1997, 5-26).

Yalın bir ifadeyle söylenirse, ülkenin ve yurttaşların her türlü güvenliğinin sağlanması anlamına gelen ulusal güvenlik kavramı, bu tanımlamadan ötürü basitliği aldatıcı olmamalıdır. Bunun başlıca nedeni ulusal güvenlik kavramının, birçok bilimsel disiplin ile sık ve karmaşık ilişkisinin olması ve uluslararası ilişkiler, siyaset, ekonomi, strateji, hukuk, savaş gibi bilim dallarını içinde barındırmasıdır. Daha net bir tanımlama yapılırsa, ulusal güvenlik; “Devletin bekasının ve refahının sağlanması, bunlara yönelik tehdit ve risklere karşı gerekli tedbirlerin alınması, ortak kimlik ve değerlerin korunması suretiyle ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi halidir” (Varlık, 2015, s. 15, 17).

2.3 Ekonomi

Ekonomi veya İktisat; ilk dönemler Politik İktisat adı ile bilinen bilim dalı sonradan sadece olarak Ekonomi veya İktisat olarak adlandırılmıştır. Ekonomi, bir bilim kimliği ile ortaya çıkmış olduğunu gördüğümüz sosyolojinin bağımsız bir branşıdır. Bu nedenden dolayı ekonomi, herşeyden önce bir sosyal bilimdir (Özelmas, 1984, s. 16).

Ekonomi biliminin kurucusu olarak bilinen Adam Smith`e göre, ekonomi servet bilimidir. Servet temini amacı ile yapılan bütün çalışmalar ekonomi biliminin ilgi alanı içine girmektedir (Oğuz, 1992, s. 3). Genel olarak bir tanım verilirse, insanoğlunun sınırsız istek ve gereksinimlerinin sınırlı veya kıt olan kaynaklar ile en iyi ve dengeli biçimde nasıl giderilebileceğini inceleyen ve bu yöndeki sorunları araştırarak çözüm üreten bir bilim dalıdır.

Ekonomi biliminin konusunu, çeşitli mal ve hizmetlerin nasıl üretildiğinin ve bunların ihtiyaç sahipleri arasında ne biçimde değiştirilip üretim faktörlerine düşen payın ne yolda bölündüğünün açıklanışıdır, biçiminde tarif etmek mümkündür (Oğuz, 1992, s. 5). Adam Smith`den bu yana iktisat üzerine birçok tanımlamalar yapılmıştır. Özellikle iktisat biliminin gelişiminde Adam Smith`in, Karl Marks`ın ve John Maynard Keynes`in önemli rolü olmuştur.

Genel bir deyişle iktisat, insanoğlunun, toplumun politik realitesi, kararverme mekanizmaları ve toplumsal gelenekleri veri iken; sınırsız olan istek ve

arzularımızı, kıt veya kısıtlı kaynaklarla nasıl koordine edeceğini inceleyen bir toplumsal bilim olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2012, s. 3).

2.4 Askeri Siyaset

Askeri siyasetle askeri strateji bir biri ile yoğun karşılıklı ilişkide ve karşılıklı bağılıktadırlar. Askeri strateji devletin siyasi amaçlarının çözümü için askeri gücün tatbik edilmesi teknolojisini hazırlar, genel siyaseti takip eder ve onun amaçlarını gerçekleştirir. Askeri siyaset ise askeri organizasyonun genel amaçlarını belirler ve askeri güvenliğin sağlanması alanında kararlar kabul eder. Askeri siyasetin görevlerini genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür: Devletin ulusal güvenlik kavramının, askeri doktrininin ve silahlı kuvvetlerin organizasyonu teorisi açısından askeri güvenliğin kavramsal müddealarının düzenlenmesi; Ulusal güvenlik kavramının ve askeri doktrininin hukuki normları ile tesbit edilmiş yasal sözleşmelerin düzenlenmesi ve kabul edilmesi; Askeri organizasyonun ve devletin askeri teşkilatının faaliyet alanında kesin kararların kabul edilmesi; Askeri organizasyon ve silahlı kuvvetlerin uygulama alanında plan ve programların düzenlenmesi; Savunma ve askeri güvenlik alanında kabul edilmiş planların ve programların gerçekleştirilmesinde enformasyonel, ideolojik ve psikolojik teminatın organize edilmesi; Yurt içinde ve uluslararası alanda askeri-siyasi ilişkilerin düzenlenmesi; Barış dönemi ve savaş zamanı askeri organizasyonu yönetme; Barışgücü operasyonlarının gerçekleştiren kuvvetlerin faaliyetlerine ve askeri hareketlerine yöneticilik yapmak (Quliyev ve Nəcəfov, 2016, s. 71-72).

Askeri politika devletin genel politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. Devletin askeri faaliyetlerinin yönetilmesi ve devlet güvenliğinin sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda görevlerin ifa edilmesini kapsar. Askeri politika iç ve dış bileşen olarak iki yere ayrılmaktadır. İç bileşen, askeri örgütün kurulması ve yönetilmesi, askeri eğitimin verilmesi, askeri donanım ve bakım işlerinin yapılması, devlet yapılanmasının iç tehlikelerden korunması gibi görevleri kapsamaktadır. Dış bileşen ise, devletin bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü korumak, her türlü saldırı veya tecavüze karşı sınır güvenliğini sağlamak, belirli bir özel bölgede devlet hakimiyetinin kurulmasını, korunmasını ve savunulmasını kapsamaktadır (Рогозина, 2011, s. 67).

Askeri siyaset karakteristik yapısından dolayı bir çok özelliklere sahiptir. Askeri siyasetin subjektive kesinlikle yalnızca devlettir. Toplumun dahilinde var olan siyasal partiler, siyasi güçler, sosyo-politik çevreler karşlarına koydukları amaçlara ulaşmak için siyasetin subjektive olabilecekleri halde, askeri siyasetin subjektive yalnızca devlet olabilir. Ülkenin askeri teşkilatı devlet tarafından kuruluyor, onun askeri güvenliğine sorumluluk devletin üzerindedir ve güvenliğin güç aracıyla sağlanması da yalnız devlet tarafından kurulmuş yasal askeri birlikler ile istisnai durumlarda devlet tarafından oluşturulan ve yönetilen gönüllü güçler de celp edilebilir. Diğer yandan askeri siyaset devlet siyasetinin bir içeriği olsa da onun devlet siyasetine yan etki yapmak gibi bir özelliği de vardır. Savaşın başlamasıyla birlikte savaşın objektive koşulları da harekete geçirilmiş oluyor ve devlet de bu koşullarla hesaplaşmak zorunda kalıyor. Şöyle ki, başlamış olan savaşın başarıyla sona erdirilmesi için askeri koşullardan dolayı tüm talepler dikkate alınmalıdır. Hatta, bu zaman belli yasaların yürürlüğü durduruluyor ya da kısmen kısıtlanıyor ve böylelikle toplumsal, siyasi, ekonomik yaşamda askeri taleplerin gerçekleştirilmesi birincil koşul oluyor. Bu zaman savaşın talepleri doğrultusunda, devlet yönetiminin daha da sertleşmesi ve merkezleşmesi gibi durumlar da ortaya çıkabilir. Başka taraftan askeri siyasetin doğru düzenlenmemesi, real siyasetin formallaştırılması ve uygulanması sahesinde devletin üzerine düşen görevlerin gerçekleştirilmemesine neden olmakta ve askeri teşkilatlanmada, ülkenin ulusal güvenliğinin ve anayasal düzeninin savunmasında ciddi zorluklar ortaya çıkarabilir. Diğer bir tanımlamayla; askeri siyasette ve aynı zamanda dolayısıyla askeri teşkilatlanmada yaranan kriz sonuç olarak devletin ulusal krizle yüzleşmesine neden olabilir. (Süleymanov, 2017, s. 261)

3. SAVAŞ KAVRAMI ve KURAMI

3.1 Savaş Nedir ve Hangi Özelliklere Sahiptir?

Diğer konularda olduğu gibi, savaş konusunda da birçok tanımlar yapılmıştır. Savaşı daha iyi anlayabilmek ve bu doğrultuda savaşın ne olduğunu bilmek için, öncelikle savaşın çıkma nedenlerini ayrıntılı biçimde incelemek ve onun hangi evreleri geçerek son biçimini aldığına bakmak yerinde olacaktır.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1992, s. 10228)'nde savaşın tanımı ve neleri kapsadığı kısaca çok güzel biçimde verilmiştir:

“Devletlerarasında silahlı çatışma. Savaş, devletlerarasındaki karşılıklı ilişkiler bütününde olduğu kadar, onların üçüncü devletlerle ilişkilerinde de özel kuralların uygulanmasını gerektirir. Gerekçeli bir savaş bildirim veya ultimatom ile başlar, çarpışmalara son veren bir ateşkesle ve ilke olarak, savaş durumuna son veren bir barış antlaşmasıyla biter. Gruplar, ülkelerarasında kanlı bir çatışmaya dönüşmeyen her türlü mücadele. Soğuk savaş, iki hasım ülke arasındaki düşmanlıktan kaynaklanan, silahlı çatışmaya varmaksızın uzun süre devam eden uluslararası gerginlik”.

Savaş, dünya insanlığının oluşumundan günümüze kadar şekil değiştirip süre gelmekte olup ve toplumsal bir sorun olarak günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Savaş, her şeyden önce bir organizasyon demektir. Savaş, aynı zamanda büyük bir belirsizlik demektir. Bütün tarafların kendilerince haklı oldukları veya kendilerine hakk kazandıracak nedenlerinin olduğu bir durum demektir.

Savaş, her halükarda alanlarında uzmanlaşmış kişilerden oluşan bir ekip işidir. Uzmanları tarafından önceden ne kadar savaş hazırlıkları görülse de, kurmay askerler ve kurmay uzmanlar tarafından ne kadar özel planlar belirlense de büyük bir belirsizlik söz konusudur. Karşıya çıkabilecek en küçük her hangi bir engel bile tüm planları alt-üst edebilir, savaşın seyrini değiştirebilir. Çünkü en azından bir tarafın bildiği taktik ve stratejileri karşı tarafın da tahmin etmesi

mümkündür. Bu durumda yeni manevralar yapmak ve akıllmaz taktik ve stratejiler geliştirmek zorunluluğu doğuyor. Buna göre, doğal olarak karşı taraf için belirsizlik durumu doğarken ve karşı tarafın da önlem amaçlı otomatikmen savunma mekanizması geliştireceği de göz önünde bulundurulduğunda, onun da böyle bir adım atacağından dolayı belirsizlik durumu kesinleşiyor. Belirsizlik durumunda güvenlik sadece elde edilmiş sağlam istihbarat kadar olabilir. Sağlam istihbaratın elde edilebilmesi için ise iyice organize edilmiş bir istihbarat ve karşı istihbarat ağının ve örgütlenmesinin olması gerekiyor. Ancak sadece istihbarat örgütlemesi de bir savaşın kazanılması veya savunmanın yapılabilmesi için yeterli değildir. Savaşın başarı ile sonuçlanabilmesi için diğer örgütlenmelerin iyi bir biçimde yapılandırılması ve denetiminin de sağlanması çok önemli bir etkidir. Bu bağlamda bir ordunun tam teçhizatlı bir sisteminin olması ve bu sistemin verimli bir biçimde kullanılması o savaşın istenilen evresinde başarıya giden yolun anahtarı rolünü oynamaktadır.

Tüm bunlarla birlikte görünürde kanlı çarpışmalara varmayan, ancak olağanüstü felaketlere ve kalıcı zararlara bile neden olabilen çok kapsamlı ve çok dallı özel mücadele biçimlerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu da savaşın diğer görünmeyen yüzü olarak tanımlanabilir. En yalın anlatımıyla savaş toplu halde organize edilmiş bir şiddettir. Dünyanın her yerinde ve tarihin her sayfasında var olmuş ve eger iklim ve benzeri doğa feleketleri nedeniyle biolojik hayat olağanüstü bir yıkıma ve kıyıma uğramazsa; savaş halen bile en ciddi toplumsal sorun olarak önümüzde durmaktadır. Bu toplumsal sorun yıkım, kıyım ve benzeri olumsuz eylemler için olağanüstü kaynaklar yutmaktadır. O derecede ki, savaş için sarf edilen kaynaklar ve kullanılan araçlar dünya insanlığının önündeki tüm sorunlarının neredeyse hepsini çözebilecek boyutlardadır. Tüm bunlarla beraber savaş, aynı zamanda çok karmakarışık kültürel boyutları var olan bir çıkmazdır ve gelecek zamanda bile insanlık âleminin bu sorunu aşım aşamayacağı veya bu konuda ne türlü kalıcı çözümler üretebileceği bilinmemektedir. Zaten bu yönde önceden herhangi bir öngöründe bulmak neredeyse olanaksızdır. Ne var ki görünür gelecekte, savaş olgusunun özü değişmez iken, başka başka biçimlerde ortaya çıkacağı da anlaşılmaktadır (Akad, 2011, s. 9).

Savaş stratejilerinin günümüze kadar farklı biçimlerde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Askeri teşkilatlanmaların yapılanması ve donanım kullanımına göre farklılaşan stratejiler, savaş biçimine, çeşitine ve tarafların sosyo-ekonomik yapılarına göre farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Savaşın meydana geliş sebebi ve sonuç amaçları ile çatışmalar sırasında değişen hedefler de uygulanan savaş stratejilerinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Savaşın uygulandığı mekanın niteliği ve türü de bazı farklılaşmalara olanak sağlamıştır (Dedeoğlu, 2014, s. 186).

Savaş aslında bir madalyon gibidir. Bazen sadece bir tarafını görebiliyoruz. Oysa savaş bir bütün olarak ele alınması gereken bir olay ve alandır. Savaş sadece görünen ve algılanan meydan ve cephe muharebelerinden ibaret olmayıp, aslında karşı tarafın moralinin çökertilmesi ve psikolojik kontrolün sağlanması, ekonomik sisteme darbe vurulması ve yokedilmesi, siyasal yapı sisteminin bozguna uğratılması ve yönetsel düzenin sekteye uğratılması, sosyo-kültürel gelenek ve göreneklerin asimile edilmesi veya sömürülmesi vs gibi birçok, çok yapıklı bir alandır. Yapıtımızın en önemli özelliği savaşa tam bir biçimde ve geniş kapsamda bakılmamasını sağlamak olacaktır.

Tüm esas tanımlamaları özetlersek, bize göre, savaş:

- Ortaya çıkan sorunun çözümünde tüm barışçıl yöntemlerin son bulması ve en son olarak sadece şiddet yolu ile veya daha etkin bir biçimde mücadelenin gerçekleşmesi demektir.
- Siyasal bir etki eylemidir veya bir eylemin etkin bir biçimde siyasallaşmasıdır.
- Sistematik ve örgütlenmiş yok edici bir mücadele yöntemidir.
- Yeneni ve yenileni olan, ciddi bir kalıcı etki yapan ve şiddete başvuru olan bir akıl oyunudur.
- Tüm tarafların isteyerek veya istemeyerek içine düşmüş olduğu ve ilk bakımda algılanmasa da tarafların neredeyse eşit bir biçimde yıprandıkları sosyolojik bataklığıdır.
- Etkin gücün düzene sokulmuş ve donatılmış biçimidir.
- Sadece kanlı çarpışmalardan ibaret olmayan, çok taraflı, çok işlevli, çok versiyonlu, çok yöntemli ve çok sistemli bir eylem türüdür.

Tarih boyunca savaş, teknolojide ve toplumda ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak sürekli değişime uğramaktadır ve tabii ki buna göre de tanımı da değişmektedir. Zaten herhangi bir dönemde yapılmış savaş değerlendirmeye alındığında diğer dönemlerde yapılmış savaşların tanımları ile uyum sağlamadığı da ortaya çıkmaktadır (Yalçınkaya, 2008, s. 31).

3.2 Savaş Hukuku ve Savaş Ahlakı

Tarih boyunca meydana gelmiş savaşlar ne kadar acımasız, insanlık dışı, yıkıntılı ve genellikle haksız olsa da küçüklü büyüklü bazı kurallar çerçevesinde, genel ahlaki değerler çerçevesinde, görgü kuralları doğrultusunda ve bazı yasaların uygulanması çerçevesinde olduğu da gözlemlenmiştir.

Savaş ahlakı belli süreçlerden geçerek en nihayi olarak savaş hukuku biçimini almıştır. Savaş hukuku uluslararası kamu hukuku veya milletler hukukunun bir dalı olarak günümüzde geniş bir bilimsel alandır.

3.2.1 Laik ve uluslararası genel savaş kuralları ve savaş ahlakı

Genel kabul edilmişe göre dünyada ilk kez, 1856 Paris Bildirisi olarak bilinen “Deniz Hukukuna Riayet Bildirisi” (Anayasa Mahkemesi, 2017) ile savaşlar, çağdaş anlamda uluslararası savaş hukuku kapsamına alınmıştır. Bundan başka, 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri savaşlar zamanı işlenmiş suçları kapsayan ilk laik uluslararası diplomatik belgelerdir. Uluslararası Savaş Hukuku günümüzde Uluslararası İnsancıl Hukuk adı ile yürürlükte ve içerik anlamı itibari ile hiç bir değişikliği yoktur. Günümüz dünyasında, ülkeler tarafından Birleşmiş Milletler Kanunu uygulanmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) Kanunu’nun 51. maddesinde “just ad bellum” yani, haklı savaş maddesi vardır. Bu maddede (TBMM, 1945):

“İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silâhlı bir saldırmaya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına hâlel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Meclisin, işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde heran

hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez” denilmekte ve haklı savaş veya meşru müdafaa açık bir biçimde belirtilmektedir.

Günümüzde birçok devlet aynı zamanda 12 Ağustos 1949 tarihli Uluslararası Cenevre Sözleşmesi’ne bağlıdır. Sözleşme hükümleri gereğince tüm taraflarca İnsancıl Hukuk Kurallarına uyulacaktır. Adı geçen bu sözleşmenin 2. maddesinde şöyle denmektedir (Yamaner ve diğerleri, t.y.):

“Sulh zamanında yürürlüğe girecek olan hükümleri hariç, işbu Sözleşme harp ilânında yahut iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek silâhli anlaşmazlık halinde, harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi uygulanacaktır. Sözleşme, aynı zamanda, Yüksek Akit Taraflardan birinin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde, bu işgal hiç bir askerî mukavemetle karşılanmasa dahi uygulanacaktır. Anlaşmazlık halinde Devletlerden biri işbu Sözleşmeye taraf teşkil etmiyorsa, buna taraf olan Devletler karşılıklı münasebetlerinden Sözleşmeye bağlı kalacaklardır. Bundan başka bu Devletler, taraf olmayan Devletçe Sözleşme hükümleri kabul ve tatbik edildiği takdirde, o Devlete karşı Sözleşme ile bağlı olacaklardır”.

Ayrıca, tüm bu sözleşmelerin ve yasaların sonucu olan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi insancıl hukukun en belirgin örneği sayılmaktadır. Bu hareketin bir parçası olan Türk Kızılayı (2017)’nin temel ilkeleri kısmında şu özellikler belirtilmiştir;

“Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Hareketi öğretisi, 1965’de ilan edilen Hareketin Temel İlkeleriyle özetlenmiştir. Bu Temel İlkeler, Uluslararası Federasyon (IFRC), Ulusal Dernekler (Kızılay/Kızılhaç) ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin (ICRC) görevli ve gönüllülerine yardım çalışmalarındaki faaliyet alanlarını belirleme ve kolaylaştırma konularında yol gösterirken, aynı zamanda Hareketin amacını ve yardımseverlik değerlerini tanıtmak için evrensel bir temel oluşturur.

İnsanlık, Savaş alanında yaralılara ayırım gözetmeksizin yardım etme isteğinden doğan Kızılay, her nerede olursa olsun insan ıstırabını ulusal ve uluslararası kapasitesi dâhilinde önlemek ve dindirmek için çabalar. Amacı insan hayatının, sağlığının korunması ve insan onuruna saygı duyulmasının sağlanmasıdır. Bütün

insanlar arasında karşılıklı anlayışı, dostluğu, işbirliğini ve kalıcı barışı destekler.

Ayrım Gözetmemek; Kızılay, milliyet, ırk, dini inanç, sınıf veya siyasi düşünce farkı gözetmez. İnsan ıstırabını, en ivedi ve zaruri ihtiyaçlara öncelik vererek dindirmeye çalışır.

Tarafsızlık; Kızılay herkesin güvenini kazanmak amacıyla, düşmanlıklara taraf olmaz ve hiçbir zaman siyasal, ırksal, dinsel ve ideolojik nitelikteki ihtilaflara girmez.

Bağımsızlık... Gönüllü hizmet... Birlik... Evrensellik...”.

Günümüzde dünya ülkelerinin birçoğu savaş hukukuna bağlı olsalar da kimi zaman bunu sadece göstermelik olarak kabul ettikleri de bir gerçektir. Günümüz dünyası olayları ve tarih bilgileri bunu kanıtlamaya yeter ve artar bile. Ancak savaş hukuku ne kadar da yetersiz, muğlak ve genel geçer kural biçiminde olsa da yine de bazı sorunların çözümünde veya önlenmesinde ciddi yarar sağlamaktadır.

Savaş hukuku yazılı kuralları içermekle birlikte bir de aynı zamanda ülkeler veya gruplar arasında bazı yazılı olmayan ahlaki ve görgü kurallarının da varlığı söz konusudur. Bu kuralların başında dini ve milli teamüllerin olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.2 İslamiyet’te savaş kuralları ve savaş ahlakı

İslam dininin kutsal kitabı Kuran’da savaş ahlakı ve hukukundan ve özellikle haklı savaştan şöyle bahs edilmektedir (Öztürk, 2016, s. 418): “Sizinle çarpışmaya girenlerle Allah yolunda siz de çarpışın. Ama haksız yere saldırmayın/çarpışmada zulme sapmayın. Çünkü Allah, sınır tanımaz azgınları sevmiyor”.

“Ey inananlar! Savunma tedbirlerinizi alın. Gerektiğinde de bölükler halinde harekete geçin yahut toplu halde savaşa çıkın. Ancak sizinle aralarında antlaşma olan bir topluma sığınanlarla, kendi toplumlarıyla yahut sizinle savaşma konusunda yürekleri yetersiz kalıp da size gelenlere dokunmayın. Allah dileseydi onları elbette sizin üstünüze salardı, onlar da sizinle mutlaka savaşmışlardı. O halde, sizden uzak durur, sizinle savaşmaz, size barış eli

uzatırlarsa, artık Allah size, üzerlerine gitmek için bir yol vermemiştir” (Öztürk,, 2016, s. 492).

“Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan men etmez. Allah, adaleti ayakta tutanları sever. Allah sizi; ancak din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak, çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan yasaklar. Böyleleriyle dost olanlar, zalimlerin ta kendileridir”(Öztürk,, 2016, s. 555).

3.2.3 Musevilik ve Hıristiyanlık'ta savaş kuralları ve savaş ahlakı

Kutsal Kitap adı verilen kitap, Musevi ve Hıristiyan dinlerinin ana kaynaklarından biridir. Tevrat ve Zebur'u kapsayan Eski Ahit'te ve İncil'i kapsayan Yeni Ahit'te savaş hakkında tarama zamanı savaş hukuku ve ahlakı anlamında açık, net ve özet bir biçimde bir hükme veya kurala rastlanmamakla birlikte, kitapların genel içeriğinde ve bazı ayetlerinde savaş hukuku hakkında genel ve öyküsel biçimde bilgilere yer verilmektedir (Kutsal Kitap, 2014, s. 682): “Tasarılarını danışarak yap, Yöntemlere uyarak savaş”.

“Sevmenin zamanı var, nefret etmenin zamanı var. Savaşın zamanı var, barışın zamanı var” (Kutsalkitap, 2014 s. 696).

“Mümkünse, elinizden geldiğince herkesle barış içinde yaşayın.

Sevgili kardeşler, kimseden öç almayın; bunu Tanrı'nın gazabına bırakın. Çünkü şöyle yazılmıştır: Rab diyor ki, Öç benimdir, Ben karşılık vereceğim.

Ama, Düşmanın acıkmışsa doyur, Susamışsa su ver. Bunu yapmakla onu utanca boğarsın.

Kötülüğe yenilme, kötülüğü iyilikle yen” (Kutsalkitap, 2014, s. 1213-1214).

3.2.4 Tengricilik'te (veya Türk Töresi'nde) savaş kuralları ve savaş ahlakı

Tengricilik dininde ise, savaş hukuku ve ahlaki üst düzey olup ve tüm insanlık âlemine örnek oluşturacak biçimdedir. Tengricilik dininin en belirgin ve önemli özelliği insana, canlılara ve doğaya gösterdiği özel ilgi, sevgi ve saygıdır. Tengricilikte dinsel bir kitap veya yazılı anayasa olmadığı gibi aynı zamanda herhangi bir dini aracı da yoktur. Tengricilikte sosyal ve kişisel yaşamı

düzenleyen ve yön veren tüm kural ve yasalara Töre denilmektedir. Töre yazılı biçimde olmayıp, yüz yıllarca kuşaktan kuşağa sözlü biçimde aktarılan gelenek-göreneklerin toplamı olan doğal bir yasadır. Bu nedendir ki Tengriciliği öğrenmek ve anlamak için Türk Töresine bakılmalıdır. Bu din doğal bir din olduğundan dolayı onu sadece Türk Töresini ve Türk Milletinin karakteristik özelliklerini inceleyerek öğrenilebilir. Türk milletinin en önemli vasıflarından biri de kendine özgü çok güzel ve olağanüstü bir ahlakının veya ahlak kurallarının olmasıdır.

Türkçülüğün Babası olarak tanınan Ziya Gökalp (2015, s. 191)'in "Türkçülüğün Esasları" kitabında belirtildiği gibi; "Eski Türkler, sulh dinine tabi oldukları (bağlı oldukları) için, başka Milletlerin dini, siyasi, harsi (kültürel) mevcudiyetlerine (varlıklarına) hürmet ederlerdi... Bütün milletleri bir sulh (barış) dairesi içinde, bir beynelmilel camia dahilinde görürlerdi".

Eski Türklerde savaş zamanı aman dileyen düşman askerlerine ve özellikle sivillere, kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve hastalara hiç dokunulmazdı ve düşman askeri bile olsa yaralılara yardım edilir ve korumaları altına alırlardı. Bu herkesin uyması gereken zorunlu ve kesin bir kural idi. Kim bu kural dışına çıksa vatana ve töreye ihanetten yargılanır ve idam edilirdi.

Ziya Gökalp (2013, s. 141), "Türk Medeniyeti Tarihi" kitabının 'Barışa Çağrı' bölümünde "Özellikle Türklerin savaşları, bütün milletleri "barışa davet" ülküsüne dayandığı için, her zaman yenik taraf barış isterse, galip gelen eğer Türk ise, kesinlikle barış teklifini kabul ederdi" demektedir. Bu anlamda, Eski Türklerde dinin özü barış olup ve barışı sağlamak için savaşıldı.

3.3 Savaş Türleri veya Savaşın Sınıflandırılması

Savaşın çıkma nedenleri, türleri, sınıflandırılması ve diğerleri üzerine yüzyıllar boyunca bilim adamları ve uzmanlarca araştırmalar yapılmış ve görüşler bildirilmiştir. Ancak, henüz herkes tarafından genel kabul gören ve sistemleştirilmiş bir tanımlama veya sınıflandırma mevcut değildir. Genel olarak Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü (TDK, 2011)'nün, Azerbaycan Dilinin Açıklamalı Sözlüğü (AZDİL, 2016)'nün, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (Büyük Larousse, 1992), Açıklamalı Yorumlu Kronolojik Kültür

Sanat Tarih Ansiklopedisi'nin (Çetinoğlu, 2007), Savaş ve Barış Terminolojisi ve Tanımlamaları Askeri- Siyasi Sözlüğü'nün (Рогозина, 2011) ilgili bölüm ve maddeleri incelendiği ve araştırıldığı zaman bir birinden farklı bilgiler ortaya çıkmıştır. Bu bilgiler bir biri ile kısmen uyum sağlamakla birlikte aynı zamanda bir takım fikir ayrılıklarına ve kavram kargaşasına da neden olmaktadır. Ancak yine de bu bilgiler ışığında tam da olmasa bir ortak tanımlama yapmak mümkün olmaktadır. Tüm bunları dikkate alarak savaşın daha da iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki sınıflandırılmaya ve onların tanımlandırılmasına gidilmiştir.

3.3.1 Ölçeklerine göre savaşlar

Taktik Savaşlar; taktik sözcüğünün anlamı açısından, türlü savaş araçlarını belli bir sonuca ulaşmak amacıyla veya belirli bir noktaya yönelmiş, kısa veya orta vadeli olan, mevcut belli sorunu çözmek için yapılan savaşları ifade eder (TDK, 2018a).

Stratejik Savaşlar; strateji sözcüğünün anlamı açısından, daha uzun vadeli, belli sorunları çözmek ve belirsiz olan sorunlar için önleyici tedbirlerin alınması için yapılan, çok alanlı, geniş kapsamlı ve kapasiteli savaşları ifade etmektedir. Politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçlerin bir arada kullanılmasını ifade etmektedir (TDK, 2018b).

Ancak bazı uzmanlara göre, savaş genel olarak değerlendirildiğinde aynı anda hem taktik, hem de stratejiktir.

3.3.2 Boyutlarına göre savaşlar

Kara Savaşları: Bir ülkenin toprak parçası üzerin de yapılan ve kara araçları ile saldırı ve savunmanın yapıldığı her türlü savaşlardır. Sınır genişletme ve toprak bütünlüğünün korunması amacı ile yapılan kara savaşları ilk savaş biçimidir. Kara savaşları kapsam itibari ile de savaşların en önemlisi ve çok stratejili savaş türüdür. Savaşın gidişatına baktığımızda ise savaş taktiklerinin birçoğunun özellikle direkt saldırı, aldatma saldırısı, kuşatma saldırısı, yıpratma saldırısı ve gerilla saldırısı taktiklerinin kullanıldığı görülmektedir. Eski zamanlar ilkel silahlarla kuşanılıp yapılan bu savaşlar gün geçtikçe gelişmiş ve günümüzde artık üst düzey teknolojik donanımına sahip düzenli ve profesyonel

ordular tarafından yapılmaktadır. Kara savaşlarını yapan ordulara da kara orduları denmektedir.

Hava Savaşları: Hava sahasında yapılan ve hava araçlarının kullanımı ile gerçekleşen savaş türüdür. Genellikle savaş uçakları, savaş helikopterleri, jetler ve askeri taşıma uçakları ile yapılan bir savaştır. Hava araç gereçleri ile birlikte onu kullanan kişiler dahil bu orduya hava ordusu – hava filosu denmektedir.

Deniz Savaşları: Donanma aracılığı ile yürütülen ve stratejik su alanlarında yapılan savaşlardır. Savaş gemileri, savaş sualtı gemileri, geniş kapsamlı ve özel donanımlı deniz gemileri donanmanın esas hissesini oluşturmaktadır. Deniz savaşları aracılığı ile su sınırlarının genişletilmesi, su sınırlarının korunması veya başka bir ülkenin su alanının kontrol altına alınması planlanmaktadır.

Siber Uzay Savaşları: Gelişen dünyanın ileri teknolojisinin yoğun kullanımı ile gök yüzünde, uydu ve elektronik araçlar aracılığı ile uzay istasyonlarında, uzay araçlarının kontrol ve etki alanlarında ve sanal alemde yapılan elektronik savaşların tümünü kapsamaktadır.

3.3.3 Nesillerine göre savaşlar

Nesil Savaşlar - Klasik Savaşlar: Genel kabule göre Napolyonik savaşlar birinci nesil yani, klasik savaşlardır. Bu savaşlar belli bir bölgede yakın atış mesafeli top, tüfek ve kılıçla toplu insan gücü kullanılarak yapılmıştır. 1648-1830 Yıllarında etkin olmuştur.

Nesil Savaşlar - Topyekün Endüstri Savaşları: Ateşli silahların gelişmesi ve makineli hale gelmesi ile birlikte ortaya çıkmış olan bu savaşlar zamanı ülkede her kes asker sayılmakta, ülkenin tüm kaynakları savaş için hazır vaziyete getirilmekte ve düzenli bir biçimde seferber edilmektedir. Bu yöntemle düşman ülke halkına kendi iradesini kuralsız koşulsuz kabul ettirerek mutlak güce ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Etkin olduğu dönem olarak 1830-1918 yılları genel kabul görmüştür.

Nesil Savaşlar - Manevra Savaşları: Nesil Savaşlar - Manevra Savaşları; yüksek manevra kabiliyetine sahip ordularca icra edilen savaş türüdür. Son derece hızlı ve çevik askeri ve teknolojik kuvvetlerle gerçekleşmektedir. Örnek olarak, İkinci Dünya Savaşı verilebilir (Рогозина, 2011, s.15). Gelişen teknolojilerin

etkisiyle ve ideolojilerin yaygınlaşması ile birlikte savaşlar da geni strateji ve taktiklerle yapılmıştır. Bu savaşlar zamanı etki gücü yüksek olan ağır silahlar olan uçak, tank, füzeler ve yeni teknolojik icatlar kullanılmış, savaş sadece bir bölgede değil tüm ilgili alanları kapsamıştır. Etkin olduğu dönem 1918-1990 yıllarını kapsamaktadır.

Nesil Savaşlar - Asimetrik/Hibrit Savaşlar: Çok farklı askeri ve ekonomik yeteneklerin kullanılarak rakip taraflar arasındaki olasılıkları eşitlemeyi amaçlayan askeri taktik ve stratejileri benimsenilmesi durumunda ortaya çıkan savaş türüdür. Bu durumda savaşın özelliği, kesin ve kaçınılmaz sonuçlarının olmaması anlamına gelir. Askeri, teknolojik ve ekonomik güçlerin açık bir biçimde eşit olmadığı savaşları kapsamaktadır (Heywood, 2013, s. 301). Savaşların evrilmesi ve teknolojik gelişmelerin olması ile birlikte ortaya çıkan karma karışık bir savaş türüdür. Bu savaşta asker ile sivil ayrımı yoktur, savaş alanı ile ateşkes alanı yoktur, kesin düşman ve dost kuvvetler gibi kavramlar yoktur. Bu savaşlarda her türlü yöntem, her türlü araç, her türlü kaynak, her türlü alan ve her türlü düşünce uygulanmaktadır ve hiç bir sınır ve kısıtlama yoktur. 1990 yılından itibaren günümüze kadar süregelmektedir.

3.3.4 Orantılarına göre savaşlar

Düşük Yoğunluklu Savaş: Düşük Yoğunluklu Savaş; yeterince kaynağın kullanılmadığı veya kaynakların var olmasına rağmen belli bir sınırlılıkla kullanılarak savaşım verilmesi ve özellikle askeri yöntemlerle birlikte siyasal yöntemlerin de kullanımı ile gerçekleşen, hayatın her alanına etki yapan ve bu etkisi yerel, bölgesel ve küresel düzeyde de olabilen bir savaş türüdür. Terör hareketleri, gerillaların vur kaç eylemleri, asilerin ayaklanmaları, baskı gruplarının hareketleri ve psikolojik, ideolojik, ekonomik ve siber savaşlar gibi savaşımmlar düşük yoğunluklu savaş türüdür (İlhan, 2002, 22-25).

Yüksek Yoğunluklu Savaş: Yüksek Yoğunluklu Savaş; Günümüze değin yapılmış olan ve yapılan savaşların neredeyse yüzde sekseni yüksek yoğunluklu savaş biçiminde yapılmıştır. Bu savaş biçiminde tüm kaynaklardan kullanılmakta ve büyük bir organizasyon yapılmaktadır. Tam teşekküllü ordu ve uzmanlaşmış askeri birimler tarafından sistematik ve düzenli bir biçimde

yapılan savaş türü olarak bilinir. Hedefe ulaşmak için askeri ve ekonomik her türlü kaynak ve yeteneklerin kullanıldığı savaşlardır (Рогозина, 2011, s.16).

3.3.5 Biçimlerine göre savaşlar

Düzenli Savaş (Ordular Savaşı veya Büyük Savaş): Tarih boyunca tüm savaşlar merkezi bir yapılanma olan ordularca yapılmıştır ve sistematik bir işleyiş ile hareket edilmiştir. Tam tehcizatlı ordular ve merkezi yönetim tarafından yapılan ve denetlenen bu büyük savaşlar düzenli bir biçimde organize edilmiştir.

Düzensiz Savaş (Gerilla Savaşı veya Küçük Savaş): Düzensiz Savaş (Gerilla Savaşı veya Küçük Savaş) – Yeterince kaynağın bulunmadığı veya gerekli ortamın oluşmadığı durumlarda mücadele edebilmek için oluşturulan küçük ordular tarafından yapılan savaşlardır. Burada savaş yapan yapı tam bir ordu sistematığına sahip olmadığından ve denetlenemediği için düzensiz olmaktadır ve vur kaç taktiğini sıklıkla kullanan birliklerden oluşmaktadırlar. Daha hareketli ve süpriz saldırılar yapan askeri birliklerdir (Heywood, 2013, s. 293).

3.3.6 Çatışma türlerine göre savaşlar

Konvansiyonel Savaşlar; ulusal yasalarca kurulan silahlı kuvvetlerin ulusal ve aynı zamanda özellikle uluslararası hukuk çerçevesinde hiç bir biçimde kitle imha silahlarının ve benzeri araç gereçlerin kullanılmadığı savaşlardır. Konvansiyonel savaşlar resmi üniformaya sahip rütbeli profesyonel askerlerin komutası altında yapılan ve harp hukukuna bağlı kalınan savaş türüdür (Heywood, 2013, s. 292). Açık kimlikli ve düzenli ordularca yönetilen bu savaş türünde sıkı bir disiplinin olması ve görece de olsa insan haklarına saygılı kalınması en önemli özelliktir.

Konvansiyonel Olmayan Savaşlar: Her türlü kitle imha silahlarının kullanıldığı ve insan haklarının hiçe sayılarak yapılmış olduğu savaş türüdür. Bu savaş, hiç bir biçimde ulusal veya uluslararası harp hukukuna bağlı kalmadan ve genellikle düzensiz bir biçimde yapılmış savaş faaliyetidir (Wikipedia, 2017). Terörist eylemler, ayaklanmalar, gerilla mücadelesi ve baskın yapmak gibi faaliyetlerin hepsi konvansiyonel olmayan savaş sırasına girmektedir. Bu savaş türünde bazen komutanlar kendilerine mahsus üniforma ve rütbe taşıyıcılar da bunlar uluslararası harp hukuku açısından geçerli değildir

veya geçerli olsa bile yine aynı hukuk açısından bu faaliyetler savaş suçu ve cinayeti sayıldığından dolayı yargılanmayı da kendisi ile birlikte getirmektedir. Ayrıca bu savaş türünde direkt silahlı saldırı ile birlikte para-militer gruplar aracılığı ile yıkıcı faaliyetler, özel propagandalar ve benzeri faaliyetler de yapılmaktadır.

3.3.7 Coğrafi duruma göre savaşlar

Yerel Savaşlar: Yerel Savaşlar; göreceli olarak az sayıda askeri kuvvetle ve tehzizatla nispeten sınırlı bir bölgede yürütülen savaşlardır (Рогозина, 2011, s. 15). Ülke ve dünya genelinde var olan savaşın bir parçası olarak veya tamamen bağımsız bir biçimde belirli sınırlarla sınırlı küçük alanlarda yapılmış savaşları kapsamaktadır. Bu türlü savaşlar en çok kent savaşları veya savunması gibi biçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, devletin askeri gücünün sadece bir kısmının savaşa katıldığı, küçük silahlı grupların veya tam ordulaşmamış silahlı kuvvetlerin yaptığı veya terörist yapılanmaların gerçekleştirdiği savaş türüdür.

Bölgesel Savaşlar: Bölgesel Savaşlar; Belli bir bölgeyi kapsayan bir savaş türüdür (Рогозина, 2011, s. 15). İki veya daha çok coğrafi bölge ulusunun veya bir kaç ülkenin bir birileri ile savaştıkları bir savaş türü olarak da tanımlanabilir. Bu savaş türüne dünya genelinde olmuş ve olan tarihi savaşları bu savaşa örnek göstermek mümkündür. Bölgesel savaşlarda bölge halkının tümü olmasa da önemli bir kısmı savaşçı statüsü ile görev almakta, ilgili bölgenin tüm yapıları askerileştirilmekte ve halk da savaş kurallarına göre yönetilmektedir.

Küresel Savaşlar; yer küresinin tümünü kapsayacak bir biçimde savaşın çıkması veya çok sayıda ülkelerin bir birilerine karşı cephe alması anlamına gelmektedir. Dünyanın önde gelen tüm ülkelerinin doğrudan veya dolaylı olarak katıldıkları savaşları ifade eder. Genel olarak bilinen ve kabul edilen görüşe göre 1914-1918 tarihli savaşlar Birinci Dünya Savaşı ve 1939-1945 tarihli savaşlar ise İkinci Dünya Savaşıdır (Рогозина, 2011, s. 15). Bundan başka günümüzün uluslararası ilişkiler olayları ve olguları ayrıntılı biçimde incelendiğinde görünmektedir ki, Dünyada bir Küresel Sermaye Savaşı vardır ve bu savaşa tüm dünya ülkeleri katılmış olup ve bu savaş direkt gözükme de aslında tüm dünyayı kapsamış durumdadır.

3.3.8 Profillerine göre savaşlar

Etnik Savaşlar: Fransız devrimi ile yükselen milliyetçilik düşünceleri birçok gruplar tarafından benimsenmiş ve hızla yayılmıştır. Bu nedenle birçok imparatorluklar iç isyanlarla ve savaşlarla karşı karşıya kalarak bölünme sürecine girmiş ve dağılmıştır. Günümüzde halen bir sıra ülkelerin önemli sorunu olarak kalan etnik çatışmalar kimi zaman iç ve dış etkenlerin etkisi ile büyük savaşlara dönüşmektedir. Bir sıra kültürel ve toplumsal özel hakların talep edilmesi ile başlayan küçük hareketlenmeler ileride diğer etkenlerin katkısı ile büyük sorunlara yol açabilmektedirler. İyi bir örgütlenme ve donanım yardımı sağlandığı takdirde ise savaşa dönüşmektedir.

Dini Savaşlar: Dini Savaşlar, dini ve ahlaki çelişkileri çözmek ya da bir dinin karşı tarafa zorla dayatılarak, kabul ettirilmesi için yapılan savaşları kapsamaktadır (Рогозина, 2011, s. 15). Eski çağlardan beri süre gelen dini savaşlar daha sömürgeci anlayışı ile yapılsa da özellikle komunizm tehlikesinin ortadan kalması ile birlikte bölücü anlayış ile ortaya çıkan dini savaşlar 21. yüzyılın karşı karşıya kaldığı en büyük ve tehlikeli bir boyuta ulaşmış bulunmaktadır. İnsaların dini duygularını kullanarak veya yönlendirerek büyük tahribatlara yol açmakta, birlik ve berakerlik anlayışına aykırı olarak bölücü düşünceler yaydırılmaktadır veya tam tersi olarak yanlış bilgiler doğrultusunda ve aşırı köktenci duygu ve düşünceli insanların bir araya gelmesi sağlanmakta ve özel gruplar oluşturulmaktadır. Bu özel gruplar daha sonra yapacakları her türlü eylem için hazırlanmakta ve potansiyel savaşçılara dönüştürülmektedirler.

İdeolojik Savaşlar: İdeolojik savaşlarda Fransız Devrimi ile hızla yükselmeye başlamış ve 20. yüzyılda en doruk noktaya ulaşmıştır. 20. yüzyılın savaşlarını incelediğimizde tarafların faşist, komünist, liberal vb. olduğu görülmektedir.

Kültürel Savaşlar: Günümüzde en etkili savaş biçimlerinden biri ve tarihsel bakımdan da eskilere dayanan bir savaş biçimidir. Bu savaşla bir millletin dilinden, dininden, tarihinden ahlaki ve kültürel birikiminden uzaklaştırmak ve hatta yoksun bırakmak amaçlanmaktadır. Sömürgeci güçlerin en etkin biçimde kullandığı bu savaş biçimi olan kültürel savaş çeşitli yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Bu yöntemler sırasında en kritiki olan bir ülkenin dilin ulusal kimlikten yoksun bırakılması ve sömürgeci ülkenin sözlerinin sıklıkla

kullanımının sağlanmasıdır veya tamamen sömürgeci ülkenin dilini benimsenmesidir.

Çıkar Savaşları: Savaş hep vardır ve var olacaktır. Çünkü insanoğlunun arzu ve hırsları sonsuzdur ama bunları karşılayacak kadar kaynak yoktur. Sınırsız arzu ve hırslar ile kısıtlı kaynakların olduğu böyle bir durumda bölüşüm sadece şiddet yoluyla elde edilmeye çalışılır (Balta, 2014, s. 266-267). Çıkar savaşları, herhangi bir ülkenin başka ülke topraklarında veya hakkı olan alanda kendi ulusal çıkarını sağlamak amacı ile veya ekonomik gücü elinde bulunduran dünya güçlerinin kendi kişisel çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak amacı ile yaptıkları savaş biçimidir. Aynı zamanda hedef ülkenin veya alanın gücünü zayıflatmak ve önüne engel çıkararak güçlenmesinin karşını almak da bu savaş biçiminin yöntemlerindedir. Bu savaş biçiminde ekonomik çıkar başta olmakla birlikte, başka çeşitli çıkarlar da söz konusu olabilir.

3.3.9 Taraflarına göre savaşlar

Devletler Arası Savaşlar: adından da anlaşılacağı gibi iki veya daha çok devletin bir birileri ile savaşması demektir. Devletler arası etnik ve ulusal farklılıklar, toprak talepleri, karşılıklı nüfus talepleri, birbirilerinin zenginliklerini talep etmeleri, sınır anlaşmazlığı, göçmen sorunu ve devletlerin iç sorunu gibi nedenlerle ortaya çıkan savaş türüdür (Dedeoğlu, 2014, s. 206).

Dünya Savaşları: Yerkürede var olan ekser devletlerin isteyerek veya istemeyerek aynı zamanda hem direkt olarak hem de dolaylı olarak katıldıkları veya taraf oldukları savaşları ifade etmektedir (Рогозина, 2011, s. 15).

Devlet İçi Savaşlar; bir ülkenin her hangi bir kurumunun, her hangi bir grubunun veya ülke halkının bir kısmının ülke toplumunun diğer kısmına veya tamamına karşı savaş açması anlamına gelmektedir. Genellikle yeni bir devlet kurmak veya devleti kontrol altına almak için yapılan ayaklanmalar, darbeler ve hakimiyet uğrunda silahlı kavgalar bu savaş türünü oluşturmaktadır (Heywood, 2013, s. 292).

Devletler Dışı veya Vekalet Savaşları: Savaşların evrilmesi ile birlikte ortaya çıkan yeni bir savaş türü olup, bir devletin başka bir ülkeye veya yapılanmaya direkt müdahale etmediği ancak her türlü organizasyon ve kaynakla göze

gözükmeden başka bir yapılanma adı altında kendi savaşımını yürütmesidir. Günümüzde terör örgütleri bununun en güzel açıklayıcı örneğidir.

3.3.10 Gerginlik dengesine göre savaşlar

Sıcak Savaşlar: En eski zamanlardan günümüze dek süre gelen savaşların neredeyse hepsi silahlı mücadele biçiminde sürdürülmüştür. Ordular ve silahlı yapılanmalar tarafından yapılan bu savaşlar gözle görülür bir biçimde kalıcı etki yapmaktadır ve açıkça hiss edilmektedir.

Soğuk Savaş: İki veya daha çok taraf arasında direkt olarak silahlı çatışmaların çıkmadığı ve kanlı mücadelelerin ilk bakışta dikkati çekmediği veya hiç olmadığı, ancak mücadele zamanı hasımlar arasında her türlü yöntem ve araçların kullanılması ile yapılan savaşlardır (Wikipedia, 2017). Çoğunlukla, “uluslararası barış ve güvenliği korumak” için BM’in kurulduğu 1945 yılından başlayarak 1991 yılına kadar olan süreyi kapsadığı ifade edilen bu savaş türünde, büyük devletler arasında direkt savaşların meydana gelmesinin engellenmesi amaçlanmıştır (Yalçınkaya, 2008, s. 215). Bu savaş türünde silahlı mücadeleler ve güç kullanımı olmasa da etki itibari ile aynıdır ve hatta daha fazlasıdır. Genellikle diplomatik gerginlik olarak tanımlanan ancak aslında tüm ilişkilerin askıya alındığı veya kilitlendiği ve ciddi yaptırımların yapıldığı, örtülü operasyonların gerçekleştirildiği bir savaş türüdür.

3.3.11 Bilinirliğine göre savaşlar

Açık-İlan Edilmiş Savaşlar: 1907 La Haye Sözleşmesi çerçevesinde savaş ilanı iki tür olarak ele alınmaktadır. Bunlardan biri koşulsuz ve hemen etki doğuran savaş ilanı, diğeri ise “ültimatom” adı verilen ve koşullu savaş ilanı olarak bilinen savaş ilanıdır (Pazarcı, 2016, s. 550). Diğeri bir ifadeyle, Tarafların bir birilerine saldırmadan önce yetkili kıldıkları resmi kişi veya kurum tarafından savaş gerekçeleri açıklanarak savaşın resmen başlatılmasına verilen bir addır. Bu, savaş hukuku açısından da zorunlu bir kuraldır.

Gizli-İlan Edilmemiş Savaşlar: Tarafların bir birilerine direkt olarak saldırmadıkları, saldırılarını gizli bir biçimde yaptıkları ve bu hakta hiç bir ithamı kabul etmedikleri, ancak gerçekte olan bir savaşa verilen addır. Bu savaşlar çoğu zaman örtülü operasyonlar veya vekalet savaşları aracılığı ile

yütütölmektedir. Genellikle savaş hukuku çiğnenmektedir ve hiçe sayılmaktadır (Wikipedia, 2017).

3.4 Savaş Ustalarına Göre Savaş Sanatı veya Strateji Tanımları

Strateji biliminin ilk önemli teorisyenlerinden olan Sun Tzu tarafından yazılmış olan ‘‘Savaş Sanatı’’ kitabı, dünya tarihinde yazılmış olan en eski strateji veya savaş sanatı teorisi kitabıdır. Sun Tzu (2008, s. 49)’nun yapıtının en önemli vurgusu, düşman tarafını hiç bir zarara uğratmadan tümüyle ele geçirmek dşuncesidir. Bir şeyleri yakıp yıkmamanın hiç kimseye yararı olmamıştır ve olmaz. Bununla birlikte, düşman ordusunu da tamamen ele geçirmenin nimetleri de sınırsız olacaktır. Bundan dolayı, savaşların hepsinde zapt etmek önemli bir üstünlük değildir. Üstün yetenek karşı tarafın direncini savaşmadan kırmak ve onu böylece tutsak etmektir. Sun Tzu (2008, s. 49)’nun aynı eserinde ‘‘Bütün savaşlar, aldatmaya dayanır. Bu nedenle, taarruz gücümüz varsa, bu gücümüz yokmuş gibi grnmeliyiz; kuvvetlerimizi kullandığımız sırada, hiçbir hareket yapmıyormuş gibi davranmalıyız; yakında isek, uzaktaymışız hissini vermeliyiz; uzakta olduğumuz zamansa, hasmı yakında olduğumuza inandırmalıyız. Düşmanı kandırmak için, yemleme tedbiri kullan. Karışıklık iindeymişsin gibi grn ve düşmanı ez’’ demektedir.

Savaş tarihi incelendiğinde bir olgu ortaya çıkmaktadır; savaş tarihçileri tarafından da koşulsuz kabul edildiği gibi ünlü stratejist ve general denildiği zaman Doğu’da Ulu Hakan Cengiz Han, Batı’da ise Napolyon isminin olmasıdır. Dünya tarihinde, Cengiz Han’ın yaptığı savaşalara ve gerçekleştirdiği seferlere bakıldığında birçok ilklerin olduğu belirlenmektedir. Bunlardan biri, bu seferlerin mesafe olarak en uzağa erişmiş olmasıdır ki, dünya tarihinde hiç bir zaman bu kadar fazla toprağa bir tek kişi tarafından el konulmamıştır. Günümüzde ulaştığı başarılar özellikle Batı dünyasınca ve Batıcılarca göz ardı edilmekte ve hor görülmektedir. Yaptığı uluslararası ve ulusal yasalarının, istihbarat teşkilatılığının, politik zekasının, askeri proje ve planlarının, uyguladığı strateji ve taktiklerinin veya manevralarının, ağdaş ordu kurma ve yönetiminin, kıvrak diploması hamlelerinin dikkate alınmadığı günümüz dünyasında O, hiç bir zaman büyük imparatorluklar kuran İskender ve Napolyon’la eşdeğer tutulmamıştır. Oysa Cengiz Hanın ulaştığı başarıların

derecesi, bilinen ve tanınan isimlerin hepsinden yüksektir. Cengiz Han zaferlerini her zaman parlak bir strateji, organizasyon, disiplin ve cesaret sonucu elde etmiştir. Yaptığı başarılı tüm savaşlar ve diğer uygulamalar onun tarihi kişiliğini ve stratejinin ulu babalarından olma olgusunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır (Pamukoğlu, 2016, s. 69).

Bilindiği gibi, dünyaca kabul edilmiş olan genel sava göre modern taktik savaşların stratejist babası Napolyon'dur. Cephe savaşlarını meydan savaşlarına tercih etmiş olan Napolyon, aynı zamanda direkt savaş stratejisini geliştirmiştir (Dedeoğlu, 2014, s. 196). Napolyon (Bonaparte, 2003, s. 52)'a göre savaş, "kazaların toplamından başka bir şey değildir ve bir general genel prensiplere uysa da, bu kazalardan faydalanmak için hiçbir şeyi gözden kaçırmamalıdır. Bu dehanın açık bir göstergesidir. Savaşta elverişli yalnızca bir an vardır, marifet onu yakalamaktadır". Başka bir tümcesinde ise "Bütün harp sanatı, sonunda hızlı ve atılgan bir saldırıya geçilmek üzere, akla uygun tedbirlere dayanan ve büyük bir uyanıklıkla uygulanan savunmadan ibarettir" (Hart, 2002, s. X) demektedir.

Napolyon'un karşıtı ve yeneni Rusyalı komutan Mihail Kutuzov ise Napolyonik savaşlara veya taktik savaşlara karşın, savunmacı saldırı stratejisini geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu savaş stratejisi indirektir ve gerilla yöntemlidir (Dedeoğlu, 2014, s. 196).

Napolyonik savaşlara bir tepki olarak doğmuş olan Clausewitzyen savaş stratejisi günümüzde de yoğun bir biçimde uygulanmaktadır. Carl Von Clausewitz (2015, s. 45-46)'e göre; "Savaş, sadece politikanın başka araçlarla devamıdır. O halde, savaşın yalın bir politik eylem olmayıp gerçek bir politik araç, politik ilişkinin bir devamı, politikanın başka araçlarla uygulanması olduğunu görüyoruz. Savaşın kendine özgü özelliği, sadece araçlarının özelliğinden ibarettir. Bu araçlarla politikanın yönünün ve amacının çelişkiye düşmemesini genellikle savaş sanatı sağlar; komutanlar da her durumda bunu isterler. Bu istek, gerçekte pek küçük bir istek değildir; hatta bazı hallerde politik amaç üzerinde o kadar kuvvetli bir tepki yaratır ki, asker isteklerin sadece politik amacın bir gerekçesi olarak düşünülmesine yol açar. Çünkü politik niyet amaç, savaş ise araçtır ve araç, hiçbir zaman amaçsız düşünülemez".

Lenin (1976, s. 247) de savaşın tanımını Clausewitz'in dűřüncelerine dayandırmakta ve şöyle söylemektedir: "Savař başından, sonuna kadar politikadır. Değişik yöntemlerini kullanan bu sınıflarca, aynı eski emellerin peşine dűşmektir". Aynı zamanda devam ederek başka bir ifade ile dűřüncelerini açıklamaktadır (Lenin, 1976, s. 119): "Bu ünlü vecize savaş sorunları hakkında en yetkili yazarlardan biri olan Clausewitz tarafından söylenmiştir. Marksistler herhangi bir savaşın önemini teorik açıdan incelerken bu teze dayanmışlardır. Marx ve Engels çeşitli savaşlara bu açıdan bakmışlardır".

Carl Von Clausewitz'in dűřüncelerinden farklı olarak, Michel Founcault (2011, s. 31) bunun tam aksini söylemektedir: "Siyaset, savaşın başka araçlarla devamıdır".

Olaęanüstü askeri başarılarından dolayı, Doęu'nun Napolyon'u veya İskender'i olarak tanınan ancak, Batı Dűnyası'nın sistemleşmiş sömürgeci, bencil ve siyasallaşmış bilim anlayışı nedeniyle adı fazla söylenmeyen ve askeri taktik ve stratejileri kitaplarda anlatılmayan diğer bir Türk komutanı da, devlet adamı ve usta stratejisti Afşar Türk İmparatorluğu'nun kurucusu Büyük Nahir Şah Afşar'dır. O hâkimiyeti yıllarında yeniden büyük bir donanma ve kara ordusu kurmayı başarmış, bilimsel yöntemlerle askeri strateji ve taktiklerin denenmesi ve aynı zamanda döneminin en yeni teknolojilerinin kullanılmasını teşkil etmiştir. Dűnyanın çeşitli yerlerinden askeri ve diğer alanlarda uzmanları yanına toplayarak yeni askeri inceleme, araştırma, deneme ve üretim merkezleri oluşturmuştur. Yeni tipli topçu birliklerinin ve topların yapılmasını, askeri deniz kuvvetlerinin yeniden techiz edilmesini ve yapılandırılması sağlamıştır. Bunlardan başka, askeri stratejik başarıları ile birlikte sosyo-ekonomik ve politik stratejiler de üreterek, Müslüman toplumları mezhepsel sorunlardan arındırarak ve hakim güç durumunda bulunan yerli Türkler ile diğer bölgelerde yaşayan Türkleri dayanışma içinde birleştirmiş, bunu daha da ileri götürmeyi ve dayanışmayı sağlamayı planlamıştır. Aynı zamanda döneminin en büyük askeri seferberliğini ve sevk ve idaresinin planlarını hazırlamayı başarmış ve uygulamıştır. Olaęanüstü derecede zor ve önemli stratejileri uygulamasıyla ve taktik hamleleriyle kazandığı üstün başarılarından dolayı "Asyanın Sonuncu Büyük Fatih" olarak tarihe geçmiştir (Süleymanov, 2010, s. 531-590).

Machiavelli (2015, s. 49, 135)'nin savaş kavramına bakılırsa, kendi kitabında şöyle açıklamaktadır: “Savaş, gerekli olduğu kişiler için haklıdır ve silahtan başka hiçbir umut kalmadığında silahlar kutsaldır. Savaştan kaçınmak için asla bir karışıklığın sürmesine izin vermemelidir; çünkü savaştan kaçamazsın, kendi zararına ertellersin”.

Antoine Henri Jomini (2013, s. 21).savaş sanatının ana hatları adlı kitabında savaşı türlerine göre bölmüştür. Bu savaş türlerinden konumuzla da direkt ilgili olanında şöyle denilmektedir; “Çıkar savaşları – iki tür çıkar savaşı vardır: birincisi, güçlü bir devletin ticari ve politik nedenlerle doğal sınırlarını ele geçirmesi; ikincisi, tehlikeli bir rakibin gücünü azaltmak veya büyümesini önlemek. Bu sonuncular müdahale savaşlarıdır; bir devlet tehlikeli bir rakibe nadiren tek başına hücum edeceği için, bu amaçla bir koalisyon teşkil etmeye çalışacaktır”

Dolaylı tutum stratejisinin fikir babası Liddel Hart (2002, s. 278)'a göre “Savaş, hiç şüphesiz mantığa karşı bir harekettir. Çünkü, meselelere görüşme yoluyla ulaşılmış bir çözüm yolu bulunamayınca, savaşlar bu sorunlara zorla karara bağlayan bir araç olmuştur. Buna karşılık, eğer hedefe ulaşılacak isteniyorsa, harp yöntemine mantıkla hakim olunmalıdır. Savaş, fiziksel bir hareket olduğu halde, bunun güdümü bir akıl işidir. Stratejiniz ne kadar iyi olursa, hakim duruma o kadar kolaylıkla ve daha az masrafla geçersiniz”.

“Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır” stratejisini başarıyla uygulayan ve dünya tarihinde kendine özgü özel bir yeri olan büyük komutan ve devlet adamı Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk (2014, s. 494-495)'e göre ise “Savaş ve çarpışma demek, iki ulusun; yalnız iki ordunun değil, iki ulusun bütün varlıklarıyla, bütün mallarıyla, bütün maddi ve manevi güçleriyle karşılaşması ve birbiriyle vuruşması demektir. Bütün maddi ve manevi varlığını yurt savunmasına vermekte ağır davranan ve titizlik göstermeyen uluslar, savaşı ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılamazlar”.

Doğunun büyük stratejik dehalarından Türk Hakanı Emir Timur savaş ve savaş sanatında kendine özgü bir yol açmıştır. O sadece düşünmek ve söylemekle kalmamış, tüm strateji ve taktiklerini birebir başarıyla uygulamıştır. Büyük Hakanın savaş, strateji, askeri ve sivil yönetime ait yazdığı fikirlerinin

toplandığı “Timur ve Tüzükâtı” veya diğer adıyla “Timur’un Prensipleri” eseri çok değerli bir strateji kitabıdır. Muzaffer komutan ve dahi stratejist Emir Timur yaptığı savaşları başarıyla zafere ulaştırmakla kalmamış aynı zamanda iyi bir satraç ustası olan ve kendine özgü satranç türü de icat etmiştir. O bu oyunla kendi ve etrafındaki insanların zekasını güçlendiriyor ve strateji bilgisini geliştiriyordu. Satrancın şansa veya gelişigüzel yollara yol vermeyen bir zeka oyunu olduğunu dikkate alarak, özellikle savaş planlarının hazırlanmasında, strateji kurmada ve uygulamada önemine her zaman özel önem vermiştir. Dönemin dünyasında savaşlar çok zaman fethetmek için yapıldığından dolayı büyük fatehinin fikirlerini olduğu gibi aktarmak yerinde olacaktır. Emir Timur (2011, s. 81) “Bir ülke zulme meydan olursa o ülkeyi zulumden kurtarmak bir hükümdarın vazifesidir ve Fatih bir hükümdar, böyle durumlarda fethetmek fırsatını ihmal etmemelidir” der ve sonra şöyle bir açıklama yapar (Emir Timur, 2011, s. 82): “Fethetmek sanatı, satranç gibidir. Aydın adamlarla gündüzleri satranç oyunu oynardım. Gece evimde, hatta yatağымda idare işlerini ve onları nasıl başarabileceğimi düşünürdüm. Fetih çarelerini taarruz ve çekilme yollarını bizzat kendim tetkik ederdim. Askerime karşı takip edeceğim hareketi, nasıl muamele edeceğim, nasıl emirler vereceğim hususlarında düşünürdüm. İhtiyatkarlığım her işe şamildi”.

Gerilla savaşı kuramcılarında ve gerilla komutanı Ernesto Che Guevara (1989, s. 11)’ya göre ise; “Savaş daima hasımlardan birinin diğerini imha etmeye çalıştığı bir mücadeledir. Bu amaca ulaşmak için hasımlar, güç kullanmanın dışında, her türlü kurnazlığa ve savaş hilesine başvurur”.

Günümüz Türk stratejistlerinden Emekli General Osman Pamukoğlu (2017, s. 7-11)’na göre ise “Savaş, büyük bir oyundur; yaşam ve ölüm için, zafer ve yenilgi için, ilk çağlardan bugünlere gelen bir dünya oyunu... İnsan doğası yerinde durduğu sürece de bu oyun devam edecektir. Savaş, gerçek bir bukalemundur... savaş, hem mücadele hem de başlı başına bir iştir”. Der. Savaş sanatını ise şöyle açıklamaktadır; “Strateji; zaman, kuvvet ve mekanın ustaca kullanılması sanatıdır. Strateji, tüm mücadele alanları için ihtişamlı öngörüdür. Strateji, kazanmak ve yenmek için mevcut olanakların beceriyle kullanılması sanatıdır. Stratejik planlama ve uygulama; cesaret, zeka, sezgi ve özgüven, en çok da “deha” ister. Mutlak ve mükemmel bir başarı ancak kusursuz bir stratejiyle elde

edilebilir. Stratejinin uygulama vasıtaları taktiklerdir. Sağlam olmayan, kötü bir stratejiyi en iyi ve fedakarca yürütülen taktikler de düzeltemez. Kötü bir politikayı iyi bir strateji düzeltemez, ama daha kötüye gitmesine mani olabilir. Bireylerden en üst kurumsal yapı olan devletlere kadar tüm faaliyet ve süreçler; aşama aşama önce politika, sonra strateji, daha sonra da taktiklerden geçer”. Bir başka ifadeyle ise (Pamukoğlu, 2014, s. 13) “Savaş sanatı, devletin hürriyet ve güvenlik doktrinidir. Yüksek bir politikadır ve büyük hareketleri gerektiren şeylere uygulanan sağduyudan başka bir şey değildir”.

4. SAVAŞ EKONOMİSİ

4.1 Savaş Ekonomisi Nedir?

Avrupa'nın 1939 yılındaki tarihi durumu ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatı Clemenceau'nun "Savaş askerlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir" söyleminin insanlık tarafından daha da önemsenmesine ve benimsenilmesine neden olmuştur. Zira görüş ve önerilerine en fazla güvenilen kişiler olmakla birlikte, tarihi örnekleri ve durumu göz önünde bulundurarak, savaş artık askerlere bırakılmazdı. Savaşı başlatma gücü değilse bile idame ettirme gücü artık kesin olarak askeri alandan çıkarak ekonomik alana geçmişti. Makine gücü dövüş sahasındaki insan gücü üzerinde artan bir hakimiyet kazanmıştı. Ekonomik kaynaklar ve onların yönetilmesi ve bunların ordular üzerindeki etkileri gerçekçi bir yaklaşımla ele alındığında, cephedeki orduları büyük stratejinin arka planına itmiş bulunuyordu. Fabrikalar çalışmadıkça ve buralardan ikmal malzemeleri gelmedikçe, petrol yatakları saldırılardan korunmadıkça ve petrol ve diğer yakıt yeterince sağlanamadıkça Ordu atıl yığınlarından başka bir şey olmayacaktı. Bununla göre, İkinci Dünya Savaşı sırasında her ne kadar askerler yürüyüş kuvvetleri içinde sivil halk üzerinde çok etkili bir algı oluştursa da, onlar çağdaş savaş bilim insanının gözünde bir taşıma bandının üzerindeki kuklalardan başka bir şey olmamıştır. Bu yüzden, ekonomik kaynaklar ve onların yönetimi uygarlığı kurtarabilecek muhtemel unsurlar olarak sunulmuştur (Hart, 2015, s. 30).

Her bir savaş, ulusların ve ülkelerin kaderini değiştirmektedir. Bu itibarıyla savaşlar aynı zamanda tüm insanlığın da kaderini etkiler. Buna göre, savaşlara dar bir çerçevede bakmak kesinlikle doğru değildir; savaşların arka planlarına da dikkat etmek gereklidir. Savaşlar boşuna çıkmaz ve boşlukta da gerçekleşmez. Savaşların gerçekleştiği dönemlerdeki para sorunlarını, üretim kapasitelerini, iklim değişikliklerini, doğal afetleri, yönetim krizlerini ve bir birine karşı olan tarafların durumlarını da incelemek son derece kritik bir önem arz etmektedir (Akad, 2018a, s. 7-8).

Her ülke var olma va yaşamını sürdürmek için birçok alanlarda yoğun çaba göstermelidir ki, bunların da başında ekonomi gelmektedir. Devletin ve o devlete bağlı her şeyin temelidir ekonomi. Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk (2006, s. 297)'ün sözleri ile ifade edersek: “Siyasal, askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner”. Bu nedenledir ki, her bir devlet ilk önce ülkenin genel ekonomik durumunu düzenlemeli ve ekonomik istikrarı sağlamalıdır. Genel ekonomik durumun iyi olması ile birlikte her bir kurum gibi tabii olarak devletin askeri ve güvenlik kurumları da kalkınacak ve gelişecektir. İstihbarat Generali Haydar Aliyev (2018)'in söylediği gibi: “Ekonomisi güçlü olan devlet her şeye kadirdir”.

“Savaş Ekonomisi”; bir devletin askeri veya savunma ihtiyaçlarını sağlayan üretim kompleksinin belirli bir parçası ve devlet ekonomisinin özel bir türüdür. Buna, askeri ihtiyaçlar doğrultusunda tahsis edilen maddi ve teknik destek, emek gücü ve mali kaynakların yanı sıra, devletin askeri teşkilatında ekonomik ilişkiler sistemi ve bu teşkilat ile ekonominin askeri olmayan sektörleri arasındaki ilişkileri içeren askeri odaklı veya savunma odaklı endüstriler dahildir. Askeri ekonominin ilki olan geleneksel üretim bloğu, askeri veya savunma sanayilerine üretim araçları, malzemeler ve maddeler sağlama yönünde tüm temel sanayi dallarını kapsar ve aynı zamanda bu endüstrilerin emek kaynaklarına ve silahlı kuvvetler personeline tüketim mallarıyla hizmet verir. Aynı birim, askeri ürünlerin üretim ve operasyonunun sağlanması ve silahlı kuvvetler için hizmet sağlanması bakımından ulaştırma, iletişim, malzeme tedarik sistemleri, ilgili bilim dalları, sağlık bakımı, eğitim ve kültür kurumlarını kapsamaktadır. İkincisi askeri-ekonomik blok, devletin askeri teşkilatını, başta lojistik ve lojistik acentelerini, silahlı kuvvetlerin mali ve diğer hizmetlerini, birliklerini, askeri oluşumlarını, organları içeriyor. Buna ek olarak, askeri-ekonomik ilişkilerden katılımcılar, askeri güvenlik servislerinde devlet ve ulusun ihtiyaçlarını tatmin etmekte. Ayrıca, askeri ekonominin işleyişi dönüşüm programları, çift kullanımlı teknolojiler, yüksek teknoloji ve bilimsel araştırmaların geliştirilmesi ve ülke yatırım risklerinin azaltılması şeklinde diğer sanayilere katkıda bulunur (Рогозина, 2011, s. 213). Milletlerin askeri gücü; ülkesinin sanayii kapasitesinden, doğal kaynaklarından, bilimsel

gelişmelerden ve teknolojik yeniliklerden faydalanan SK'larının tamamından oluşmaktadır (Tanyeli, 1985, s. 38).

“Savaş Ekonomisi”nin birincil işlevi ve görevi toplumun ve ulusal güvenliğin barış zamanındaki gereksinimlerini sağlamanın yanı sıra, ekonomik seferberliği organize etmektir. Kaynakların çoğaltılması, üretim sektörlerinin geliştirilmesi, üretim cins ve miktarlarının değiştirilmesi, istihdam hizmetlerinin düzenlenmesi ve ulaştırma sistemlerinin genişletilmesi gibi talepler de buna dahildir. Diğer taraftan savaşın hızı, bu ek taleplerin karşılanması sürecini eski savaşlara kıyasla yıllardan günlere indirmiştir. Bu anlayışa göre, yalnızca barış durumuna ve barış durumunun kesiksiz ve sınırsız biçimde sürmesi varsayımına dayanarak çalışan bir ekonominin düşünülmesi mümkün değildir. Tüm girişimlerini ve hareketlerini ileride olabilecek veya beklenen savaşa göre düzenleyen barış ekonomisi, “Savaş Ekonomisi”nin sağlıklı bir biçimidir. Bu iki ekonomi arasındaki ilişkileri en iyi ve ideal biçimde düzenleyen devletler, birinden diğerine geçişte, hareket durumundaki bir motorlu arabanın vites değiştirmesinin rahatlığı içerisinde olurlar. Gerekli düzenlemeleri ve ayarlamaları düşünmemiş ve yapmamış olan devletler, önce ekonomik kaosun ve sonrasında ise ulusal kaosun içine düşebilirler (Ergün, 1995, s. 106).

Devletler barış dönemlerde veya diğer söylemlerle olağan her yılın sonunda gelecek yıla ait devlet bütçesini hazırlamakta, tartışmaya çıkarmakta ve ilgili ortak karara gelerek devlet bütçesini onaylamaktadırlar. Hazırlanan bu devlet bütçesinin belli bir kısmı da devletin askeri güçlerine veya diğer güvenlik ve kolluk güçlerine ayrılmaktadır. Bunların bazı kısımları devlet sırrı teşkil ettiğinden dolayı “Örtülü Ödenek” olarak tanımlanıyor ve gizli tutulmaktadır. Diğer kısımlar ise devletçe uygun görüldüğü takdirde herkese açık bilgi olarak paylaşılmaktadır. Böylece, tüm askeri ve güvenlik harcamalarının devlet bütçesinden karşılanmakta olduğu görülmektedir. Askeri harcamalara kaynaklık eden devlet bütçesinin kendi kaynağı ise sivil ekonominin üzerinden oluşturulmaktadır.

Devlet bütçesi ise genel ekonominin tam organize olmuş bir biçimi olup, ülkenin tüm vatandaş ve kurumlarından alınan dolaysız ve dolaylı vergileri ile ve diğer vergi dışı gelirlerle finanse edilmektedir. Ancak, savaş dönemlerinde veya savaşa hazırlık ve savaş sonrası dönemlerinde bu durum değişmektedir.

Genel ekonomiye ciddi derecede etki eden bu değişmeler zamanı, devlet bütçesinin büyük bir kısmı savaşa ayrılmakta ve hatta ekonominin tümü savaşa göre ayarlanmaktadır. Bu durumda ekonominin tamamı askerileşmektedir ki, buna da “Savaş Ekonomisi” denmektedir. “Savaş Ekonomisi” savaş zamanlarındaki ekonomik durumun ve işlemlerin tümünü kapsamakla birlikte aynı zamanda savaşa hazırlık dönemlerini de ve hatta savaştan sonraki dönemleri de kısmen kapsamaktadır.

4.2 Savaş ve Ekonomi İlişkisi

Savaş veya askeri güç ile ekonominin birbirinden ayrıldığı tarih boyunca görülmemiştir. Bunları birbirinden ayırmak, ancak, olsa olsa ilkel toplumlarda mümkündür. Özellikle, eski dönemlerin Merkantalizm veya totaliter devlet anlayışı olduğu zamanlarda, devletin gücü erişilecek tek son idi. Buna göre, Merkantalist anlayışın en belirgin amacının savaş gücünü ve askeri potansiyeli artırmak ve geliştirmek olduğu özellikle belirtmek gerekiyor. Bundan dolayı bu ekonomik sistemin uygulanması sırasında ithalat ve ihracat çok sıkı bir biçimde denetlenmekte, değerli ve stratejik maddeler stoklanarak saklanmakta, kara ordusu ve deniz kuvvetlerine ait tüm mallar prim sistemiyle üretilmekte, balıkçılık ve gemicilik bir deniz gücü kaynağı olarak teşvik edilmekte, ülkenin zenginliğine ve kendi kendisine yeterliliği sağlamak için ek koloniler oluşturulmakta ve bunların denetlenerek korunması yapılmakta, asker sayısının çoğaltılması için evlilik ve nüfus artışı teşvik edilmekteydi. Bu gibi önlemler, bir ulusun birlik, beraberlik ve gücünü artırmasına katkı sağlamak amacıyla yapılmaktaydı. Merkantalizmin en şiddetli eleştirisini Adam Smith yapmış ve “Ulusların Zenginliği” kitabını yazarak bilimsel klasik iktisat anlayışının temelini atarak, Liberalizm veya Kapitalizm akımını başlatmıştır (Pamukoğlu, 2016, s. 417-419).

Liberalizm veya kapitalizm akımına karşı bir tepki olarak Karl Marx tarafından yazılan “Das Kapital” kitabı Sosyalizm veya Komünizm akımını sistemleştirmiştir. Savaş ve ekonomi ilişkisini açık ve net bir biçimde ortaya koyan bu yazar ve akımlara paralel olarak başka akımlar da ortaya çıkmıştır ve her biri ordu, savaş ekonomisi, askeri insangücü, savaş gibi konuları farklı açılardan ele almıştır. Ekonomide diğer sistemlerin de mevcutluğu bulunmakla

birlikte, bu iki ana akım – Kapitalizm ve Komünizm daha belirgin bir nitelik taşımış ve yaygın olarak uygulanmıştır. Bu iki sistemin ortasında olan ve bu iki sistemin olumsuzluklarını arındırarak uygulayan veya bu iki sisteme uyum sağlayan ekonomik sistem ise, Karma Ekonomi sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizmi sistematik olarak uygulayan ilk ülke İngiltere, Komünizmi sistematik olarak uygulayan ilk ülke SSCB ve Karma Ekonomini sistematik olarak uygulayan ilk ülke ise Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Atatürk döneminde uygulandığı için Karma Ekonomi sistemine, ekonomik literatürde “Kemalist Ekonomi Modeli” de denmektedir. Ancak, 1930’lu yıllarda Keynes tarafından Karma Ekonomik sistem daha da geliştirilmiştir ve daha esnek bir duruma getirilmiştir. Buna göre Karma Ekonomi sistemi günümüzde daha çok Keynesyen Ekonomi olarak bilinmektedir. Bu üç ekonomik sisteme benzeyen, birçok ortak ve farklı yönleri bulunan, ancak daha sert ve baskıcı ekonomi politikaları uygulayan, militarist bir yapıya sahip ve kollektivist yaklaşımı benimseyen ekonomik sistem ise Faşist Ekonomi olarak ortaya çıkmıştır ki, bu sistem ilk defa İtalya’da uygulanmıştır. Bu başlıca ekonomik sistemlerde savaş, savaşgücü, askeri güç, savaş ekonomisi gibi konular doğal olarak farklılık içermektedir. Günümüz dünyasının gelişen ve değişen koşullarında ise savaş veya askeri güç ile ekonomi arasındaki bu ilişkiler de hızla değişerek ve gelişerek devam etmektedir.

Savaş ile ekonomi ilişkisinde dikkat edilmesi gereken bir önemli özellik de, hiçbir devletin kendi topraklarında ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda ham madde bulunmadıkça veya her türlü koşul ve durumlarda bunları zamanında sağlayamadıkça ve kullanışlı hale getiremedikçe, çağdaş tekniğin zaruretlerinden biri durumundaki uluslararası ekonomik bağımlılığı en az hadde indirmedikçe dünya politik ilişkilerinde büyük ve caydırıcı bir nüfuza sahip olamayacağı gibi, aynı zamanda, devlet güvenliği ve ülke savunması için geniş çapta etkin bir güç de yaratamayacaktır (Tanyeli, 1985, s. 39-40).

Ülkenin genel ekonomisinin iyi olması ve daha doğrusu refah gücünün ve bireysel sermayenin sürdürülebilir kalkınma ile ayakta tutulabilmesi aynı zamanda devlet bütçesinin de iyi olması ve dış borç veya açık gibi bir sorunların da olmaması demektir. İyi bir devlet bütçesine ve yedek kaynaklara sahip bir ülke savaş gibi olağanüstü durumlarda da sarsıntılardan ve krizlerden de en az

sarsıntı ile kurtulabilecektir. Bununla birlikte ülke kaynaklarının planlı ve biliçli kullanılması ve yönetilmesi barış dönemlerinde olduğu kadar, savaş gibi olağanüstü dönemlerde veya savaş riski olan dönemlerde de askeri ve kolluk kuvvetlerine ayırabilecek bir sermayesi ile de uzun süre ayakta kalabilecek bir güçlü ekonomiye de sahip olacaktır.

Müdahil olunmuş bir savaşın başarılı olabilmesinde, ülkenin genel ekonomisinin mücadeleyi destekleyici ve devam ettirici muharrik bir gücü vardır. Karşıya konulmuş olan hedefe varmak için veya o hedefi kazanmak için gerekli başarı derecesinin önceden belirlenmesi özel önem taşımaktadır. Savaş, bir ülkenin milli hedeflere erişmesinde bir araçtır. Savaşta başarı, milli hedeflere ulaşılmakla ölçülür ve savaş bu milli hedeflere erişinceye kadar sürdürülür. Savaşa girmiş bulunan bir devlet, milli çıkarlarının düşman tarafından zarara uğratılmasını ve her hangi bir darbe vurulmasını önleyecek her türlü yetenek, kaynak ve imkanlarla donatılmış olmalıdır. Devletler, ulusal çıkarları açısından savaş başlatmak veya savunma yapmak sorunda kaldıklarında, girilen bu savaşı devam ettirebilecek, güçlendirecek ve başarılı sonuca ulaştıracak yapıda bir genel ekonomiye daha öncesinden sahip olmak zorundadırlar. Bundan dolayı, ulusal güvenlik hedeflerinin desteklenmesine yönelik savaş ekonomisi, ulusal ve uluslararası askeri, ekonomik, askeri ve psiko-sosyal etkenlerin ışığı altında savaş öncesi ve sonrası barış devrelerini de kapsam üzere, savaşın devamı sürecinde Silahlı Kuvvetlerin ve ulusun önemli ve birincil gereksinimlerini karşılayacak ekonomik ağırlıklı önlem ve etkinliklerin tamamını kapsar (Tanyeli, 1985, s. 38).

Savaş hazırlıkları veya savunma hazırlıkları evresinde, askeri işletmelerinin ülkenin coğrafi konumuna karşılık gelen biçimde üretim kapasitesini artırmak, askeri sanayinin güçlü dallarının oluşturulmasını sağlamak, aynı zamanda sürdürülebilir ekonomini sağlamak için bilimsel-teknik ilişkileri ve kapasiteyi geliştirmek, yeni ve özel teknolojiler üretmek veya satın almak; enerji kapasitesinin, tarım üretkenliğinin, sağlık sisteminin, ulaşım ağının stratejik askeri hareket planları zamanı özenle dikkate alınması ve aynı zamanda sivil savunmanın da yapılandırılmasını sağlamak gerekmektedir (Рогозина, 2011, s. 219).

4.3 Savaşın Finansmanı

Savaşın finansmanı birçok yollardan sağlanmaktadır. Ancak, bunların başında ve büyük oranda vergiler gelmektedir. Savaşın doğurduğu olağanüstü masrafları karşılayabilmek için ülkelerin, olağan mal varlıkları dışında, diğer türden gelir kaynakları aramaları doğal bir iştir. Normal kaynak olan vergi ve borçlanmaların amacı, özel kişilerin elindeki satın alma gücünün bir kısmını devlete devretmekle, piyasada fazla bir talebin oluşturabileceği fiyat artışlarını önlemektir. Verginin ayrıca borçlanmaya üstünlüğü, ilerisi için devlete bir masraf yüklememesi, hazinenin para gereksinimi anında ve hiçbir ödev yaratmadan karşılanmasındadır. Yalnız, ne vergi, ne borçlanma ne de bunların bir arada uygulanması büyük savaşların neden olduğu masrafları karşılayacak yeterlilikte değildir. Buna göre böyle savaş zamanlarında her bir ülkede geniş ölçüde kağıt para ihracı yapılmaktadır. Kağıt para sonuç itibarıyla bir nevi borçlanma gibi belirtilse de, ihrac ve dolaşım biçimi açısından bundan tamamen farklıdır. Bu özellik dolaşıma çıkarılan kağıt paranın altına değiştirme yeteneği kaldırıldığı takdirde, emisyon devletin elinde sınırsız bir para kaynağına dönüşebilir, yeter ki ulusun bu paraya olan güveni sarsılmadan devam etsin. Kuşkusuz ki emisyon finansman biçiminde en kötüsüdür ve bunun ülke ekonomisinde çok zaman açtığı yaraları tedavi etmek, hem uzun vadeli hem de çok zahmet talep eden bir iştir. Yalnız, ölüm kalım savaşımında, ivedi gereksinim karşısında, emisyonla para sağlanması çoğunlukla kaçınılmaz bir zorunluluk durumunu almıştır. Ancak, bu durum 20. Yüzyılın savaşları ve özellikle 1900-1950 yılları arasındaki savaşlar için tam geçerli olmaktadır. Günümüzün değişen savaş ve aynı zamanda ekonomi anlayışı ve olgusu ile birlikte savaşın finansmanı anlayışı, olgusu ve çözümü de değişmiş, hibrit bir biçim almıştır (Eldem, 1994, s. 103).

4.4 Savaşta Beşeri Sermaye ve Askeri İnsan Gücü

Çağdaş savaşın topyekünleşmesi sürecinde en kritik mesele, insangücü seferberliği meselesi olmuştur. Bu meseleni çözmek ve “askeri emeğe” olan gereksinimi karşılayabilmek için; barış zamanları da dahil, sürekli olarak savaşa veya askerliğe hazırlanma ve insanların askerliğe celp edilmesi işi organize edilmiştir. Ancak bu iş, sadece askeri bir teşkilatın değildi. Bunun için sivil-

askeri bürokrasi bileşiminin en üst birimlerinden en aşağı birimlerine kadar tüm kurumların tam oluşturulması ve titiz bir nüfus hesaplanması ile bu nüfusun takip mekanizmasını yapmak gerekliydi. Ancak, mesele bununla da bitmiyordu; askeri emeğe celp edilen insanların sınıflandırılması, askeri eğitimden geçirilerek hazır duruma getirilmesi ve ilgili coğrafi alanlara sevk edilemesi de gerekliydi (Beşikçi, 2013, s. 299-300).

Seferberlik durumunda veya askeri hizmet dönemlerinde insanlara bir takım görevler yüklenebilir. Savaş zamanlarında, işleri, bilgileri, kaynakları ve durumları ne olursa olsun herhangi birşey yapabilen büyük veya küçük herkes askeri insangücü olarak tanımlanmaktadır. SK'nın insangücü kaynağı barış ve savaş zamanına göre değişmektedir. Aynı zamanda bu büyüklük bir dizi etkenlere de bağlıdır. Günümüz dünyasında konvansiyonel silahların kullanılması ve savaş yöntemlerinin değişmesi sonucu olarak silahlı kuvvetlerin insangücü gereksinimi de buna orantılı olarak azalmıştır. Artık eskilerdeki gibi büyük ordulara gereksinim duyulmadığından dolayı insangücü de o kadar önemsenmemektedir. Artık, her türlü konvansiyonel silahları kullanabilen, teknolojiyi iyi benimsemiş olan, yabancı dil becerisine sahip, kültürel ve diğer genel bilgilerle donatılmış ve en önemlisi belirli bir askeri alanda uzmanlaşmış tam donanımlı insangücüne gereksinim vardır. Yalnız, tüm bunlarla birlikte eski ordu modellerinden de tamamen vazgeçilmemiştir. Her ülkenin kendine özgü askere alma yöntemi ve kanunları bulunduğu da bir olgudur. Bu uygulama, günümüzde de vatandaşları askere alma ve vatani hizmetlerini yaptırma gibi eylemlerle devam ettirilmektedir. SK'nın insangücü potansiyelini belirlemek için nüfus üzerinde bir takım incelemeler yapılmaktadır. Bu incelemeler sonucu olarak bir kaç tanımlama ortaya çıkmaktadır. Mecburi askerlik hizmetine mükellef olan nüfusun toplamına, potansiyel askeri insangücü; potansiyel askeri insangücünün bir arada değerlendirilmesine, askeri insangücü havuzu; askeri insangücü havuzundan seçilerek fiilen askere alınanlara ise, net askeri insangücü havuzu, denilmektedir. Askeri personel gereksinimi ile bir ülkenin kaynakları arasında her zaman bir boşluk mevcut olmuştur. Aynı zamanda, askeri teknolojinin hızlı bir biçimde değişmesi ve gelişmesi nedeniyle de bu açık kaçınılmaz olmuştur. Değişen ve gelişen teknolojilerle birlikte insangücünün de buna orantılı olarak değişmesi ve gelişmesi gerekli bir

durumdur. Bu yüzden, bu tür yeniliklere adapte olmuş, iyi eğitim görmüş, yüksek vasıflara sahip askeri personelin yetiştirilmesi için askeri insangücü eğitiminin aralıksız olarak sürdürülmesi çok önemlidir bir meseledir. Askeri insangücü eğitimine, gereğinden az kaynak ayırmak ulusal güvenliği tehlikeye sokabilir. Çünkü vasıflı askeri insangücünü, savaş tehlikesi ortaya çıkar çıkmaz, hemen yetiştirmek olanaksızdır. Gereğinden çok beşeri ve maddi kaynak ayrılması da israfa ve dolayısıyla sıkıntılara yol açabilir. Buna göre, devletler sürekli olarak ekonomik ve beşeri kaynakların ne kadarını ve hangi insangücü cinslerini savunmaya ayıracağı hususunda çok kritik kararlar almak gibi bir durumla karşı karşıyadırlar. Bu gibi risklerin çok iyi ve ayrıntılı olarak hesaplanması ulusal güvenlik açısından son derece önemlidir. Bu hesaplama her düzeydeki savunma planlamalarına dahil edilmesi gerekmektedir (Yazgan, 1985, s. 146-148).

4.5 Savaş veya Savunma Sanayi

Savaş sanayi veya savunma sanayi (Resmi Gazete, 1995) “Yurt içinden sağlanan harp silah, mühimmat, araç, gereç, teçhizat, malzeme, yedek parçalar ve bunların kullanılmasına ait her türlü hizmet ile Silahlı Kuvvetlerin yurt dışından sağlanan ihtiyaçlarının milli sanayii imkanlarıyla karşılanması amacıyla, milli sanayi seferberlik ve savaş hali şartlarına göre düzenlenmesi ve üretimin planlanması faaliyetini” kapsamaktadır.

Savuma sanayi, savuma ihtiyaçlarının ortaya çıkışı ile veya savunma yönetiminin yapılması zamanı ortaya çıkan en önemli stratejik bir yapılanmadır. Her bir ülkenin ihtiyaç duyduğu savunma malzemelerini temin ettiği birçok teşkilatı ve yapılanması olmakla birlikte, savunma alanında uzmanlaşmış milli bir teşkilatı veya milli ancak özel bir şirketi vardır ya da savunmada ihtiyaç duyduğu malzemelerin temin edildiği başka yabancı bir şirket veya teşkilat vardır. Tam bağımsızlık ilkesi ile yönetilen ülkelerin kendilerine özgü savunma sanayii teşkilatları mevcut oluyor. Bununla birlikte yine ihtiyaç duyulan bazı silah ve askeri malzemeleri başka bir ülkeden de kısmen temin de ediyor. Ancak, bağımlı veya kısmen bağımsız ülkeler tüm savunma sanayisini bağımlı veya antlaşmalı olduğu ülkeden veya şirketten temin ediyor. Bu da savunma sanayii gibi stratejik bir yapıyı önemsiz ve hatta gereksiz bir duruma getiriyor.

Çünkü savunma sanayiinin birincil amacı ve görevi ülkenin ulusal güvenliği ve egemenliği için stratejik malzemelerin üretilmesini sağlamaktır. Oysa başka bir yabancı şirket veya teşkilattan alınan malzemeler stratejik olsalar bile ülkenin güvenliği için tehlikeli olabilir. Başkaları tarafından üretilen stratejik malların kullanılmasını bile yine o ülkenin öğrettiği kadarı ile bilinebilir. “Uluslararası ilişkilerde devamlı dostluklar yoktur, devamlı çıkarlar var” olduğunu göz önünde bulundurursak, savunma sanayii gibi bir işin yabancıların insafına terk etmek veya onlardan bire bir öğüt alarak organizasyon ve üretim yapmanın ne kadar tehlikeli ve akıl dışı bir mesele olduğu da anlaşılacaktır. Hele ki, tüm savunma sanayii mallarını yabancılardan temin etmek, savunma yapmamak anlamına geldiği de ap açık bir gerçek olacaktır. “Yurtta barış, dünyada barış” ülküsünü yaşatmak ve gerçekleştirmek için bile yine güçlü bir savunma sanayiye ve savaş gücüne ihtiyaç olacaktır. Çünkü “İstiyorsan sulhu-salah, hazır ol cenge” düstürü da hiç bir zaman akıllardan çıkarılmamalıdır. Her bir kişi veya kurum, ülke ve diğerleri hayatta ancak, güçlü olduğu ve bu gücü özgürce kullanabildiğinde yaşamını bağımsız ve egemen bir biçimde sürdürebilir.

4.6 Savunma Yönetimi

“Savaş Ekonomisi”nin bir alt alanı savunma sanayiinin sevk ve idare olunması işine, savunma yönetimi denilmektedir. Savunma yönetimi ile savaş öncesi, savaş anı ve savaş sonrası dönemlerde askeri ekonominin büyük bir kısmını organize, koordine edilmekte ve denetlenmektedir.

Dünya var olduğu günden itibaren insanlar için vazgeçilmez olan savunma ve güvenlik gereksinimleri, gelişimle birlikte devlet yapılanmaları için de vazgeçilmez bir nitelik almıştır. Bu önemli gereksinimleri karşılamak için devlet yapılanmaları ülke çapında bir takım stratejik önlemler geliştirmekte ve stratejik planlar hazırlamaktadırlar. Bu gibi stratejik planlama sürecinde, kısıtlı maddi veya mali kaynaklarla en optimum savunma düzeyinin sağlanması dikkat edilmesi gereken en önemli konulardır. Bu durum ise, kısıtlı olan maddi ve mali kaynakların bir bölümünün kısa vadeli cari veya günlük işlere, bir bölümünün de gelecek dönemlerde elde edilmesi gerekli olan yeni yeteneklere ayrılmasını gerekli kılmaktadır (Korkmazürek ve Şeşen, 2010, s. 43).

Zamana ve duruma göre değişen savaş anlayışı nedeni ile de savunma yönetimi anlayışı da değişmekte olup, sadece klasik muharebe tipli savaşlarının donatılmasını ve finansmanlığının yapılmasını kapsamamaktadır. Çağdaş savunma yönetimi her türlü askeri, güvenlik ve kolluk güçlerinin donatılmasını ve maliye kaynaklarının organize ve kontrol edilmesini de kapsamaktadır.

Savunma yönetimi askeri, güvenlik ve kolluk kuvvetlerinin ihtiyaçları doğrultusunda yapılmaktadır. Savunma ihtiyaçları, savunma yönetimi işini yapan kişi ve kurumlarca belirlenmektedir. İlgili kişi ve kurumlarca savunma ihtiyaçlarının giderilmesi için devletin kaynaklarının kullanılması veya devlet btcesinin bu ihtiyaçlar doğrultusunda yönlendirilmesi amacı ile devletin ilgili merciilerine plan, proje, program gibi öneriler sunarak talep edilmektedir.

Klasik savunma yönetimi kavramında temel varsayım, nasıl ve nereden geleceği belli olan tehlike ve tehditlerden korunmak üzere kurulu olan savunma planlamalarını yapmak ve icra etmek gerekliliğiydi. Bunun nedeni ise klasik savunma yönteminde belli bir düşman tarafının olması ve sayıca onlardan fazla veya eşit olmaları durumunda savaşi kazanabilecekleri durumu geçerliliğinin söz konusu olmasıydı. Yalnız, yeni nesil savunma yönetimi kavramında düşman, tehlike veya tehdit olgusunun belirsizliği, temel varsayım olarak gösterilenleri de tamamen değişmiştir. Belirsizliğe karşı bir savunma ve savunma yönetiminin yapılabilmesi için yetenek ve teknoloji temelli bir planlamanın yapılması düşüncesi ve uygulaması ortaya çıkmıştır. Bundan başka daha eskisi gibi sayıca çokluğun olması da yeterli görülmemiş ve hatta gereksizleşmiş ve önemli olmaktan çıkmıştır (Sığrı ve Seyidoğlu, 2010, s. 74).

Savunma yönetimi, ister savaş zamanı, isterse de barış zamanı birçok kurum ve kuruluşa geerleştiriliyor. Ulusal askeri kuruluşlara, milli istihbarat örgütlerine, polis teşkilatlarına ve diğer kolluk kuvvetlerine ayrılmış bdcenin veya kaynakların, kurumun ve ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda organize ve koordine edilmesi, paylaşılarak dağıtılması ve denetimi de yine aynı kurumların görevini teşkil etmektedir.

Soğuk Savaş bitimiyle birlikte bir takım yeniliklerin söz konusu olması sürecinde, eskiden sorgulanmayan harcamalar ve sınırsız kaynaklar ile temsil edilen tehdit ve kadro temelli klasik savunma planlaması yerine, kamuoyu

tarafından sorgulanan ve kısıtlı kaynaklarla icra edilen ve aynı zamanda yetenek temelli bir planlamaya geçilmiştir (Sığrı ve Seyidoğlu, 2010, s. 53).

Savunma için, devlet bütçesinden ayrılan ve elde bulunan mevcut diğer kaynaklar, her ülkenin iç mevzuatına göre değişik kurum ve kuruluşlarca organize ve koordine edilmekte ve denetlenmektedir. Ancak, genel kanıya göre Askeri Bakanlık, Savaş Bakanlık ve Savunma Bakanlık; Yüksek Askeri Şura veya Yüksek Güvenlik Kurulu; Genelkurmay Başkanlık; Savunma Sanayii veya Askeri Ekonomi Teşkilatı, Dış ve İç İstihbarat Örgütleri, İçişleri Bakanlık, Polis veya Jandarma Teşkilatları, Parlamentonun Askeri ve Güvenlik Komisyonu ve başkaları gibi kurumlarca organize ve koordine yapılmakta ve denetlenmektedir.

Değişen, gelişen ve yenileşen tehditlerle ve tehdit algılarıyla birlikte ve aynı zamanda çevresel nedenlerden dolayı savunma stratejileri de birçok değişikliklere uğramış ve yeni olaylara yol açmıştır. Bu değişikliklerden dolayı Silahlı Kuvvetlerin konu dışında kalmaması için ve aynı zamanda bu değişikliklere ayak uydurabilmesi için yeni savunma stratejilerinin ve stratejik yeteneklerin buna uygun geliştirilmesi gerekli ve oldukça kritiktir (Sığrı ve diğerleri, 2010, s. 149).

4.6.1 Savunma yönetiminde stratejik belirsizlik

Savunma sanayininin organize edilmesi zamanı dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri ve en önemlisi stratejik belirsizlik olgusudur. İlgili yetkililerin karar verme öncesi ve sonrasındaki düşünce ve eylemlerini derinden etkileyebilecek bir tehdit unsuru olarak da tanımlanabilen stratejik belirsizlik, savunma sanayinin geleceği ile ilgili bir sıra güvenlik önlemlerinin alınmasını da gerekli kılıyor.

Her hangi yanlış bir karar, ülkeyi savunmasız bir durumda bırakabilir ve daha kötüsü içinden çıkılmaz bir yere getirebilir. Bunun için gelecekte olabilecek her türlü tehlikelere ve hatta olumlu hareketlere veya şanslara bile her an hazırlıklı olunması gerekiyor ki, bu da stratejik belirsizliğin en asgari düzeye düşürülmesi ile mümkün olabilmektedir.

Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk (2015, s. 18)'ün ifadesi bu açıdan dikkat çekicidir: “Savaşta öyle durumlar ortaya çıkar ki, söz konusu durumlar hakkında

genel bir öneride bulunmak bile mümkün değildir”. Tüm bunları dikkate alarak, stratejik belirsizliğin ortadan kaldırılması veya en asgari düzeye düşürülebilmesi için de savunma planlamasının yapılması gerekmektedir.

4.6.2 Savunma planlaması

Her bir devlet savunma gereksinimlerini gidermek için sistematik bir süreci takip etmektedir. En temel esasların tespit edildiği bir ulusal strateji belgesinden başlayan bu önemli ve özel süreç, bir askerin kullandığı giysinin, erzağın, bıçağın, piyade tüfeğinin, tabancanın ve bunların mühimmatlarının tedarikinin sağlanmasına kadar uzanmaktadır. İşte söz konusu bu süreç, savunma planlaması olarak tanımlanmaktadır (Korkmazzyürek ve Şeşen, 2010, s. 43).

Daha ayrıntılı ifade edilirse; savunma planlaması (Maior ve Matei, 2003, s. 60-61) “Bir devletin savunma politikasının belirlenmesi, uluslararası veya ulusal çaptaki askeri mevcudiyet vasıtasıyla, belirlenen hedeflere ulaşılması, savunma kaynaklarının dağıtımı ve ulusal kurumlar arasındaki işbirliği sisteminin geliştirilmesi sürecidir”.

Başka bir deyişle (Yılmaz, 2009, s. 260) “Savunma planlaması; ulusal egemenlik ve ulusal güvenliğe yönelik tehdit ve tecavüzlerin önlenmesi ve ulusal hedeflerin ele geçirilmesi maksadıyla yapılacak mücadeleyi kazanabilmek için ulusal güç unsurlarının nasıl hazırlanacağı, geliştirileceğinin, kullanılacağı ve yönetileceğinin tayin ve tanzimi işlemidir”.

Milli menfaatleri korumak ve milli hedeflere varmak için devlet bütçesinden ayrılan savunma harcamaları genel ekonomik durumu ne kadar olumsuz yönde etkilese de yine genel ekonominin sürdürülebilir kalkınmasını güvenli bir biçimde sağlanmasının da ön koşullarından biri olduğu da bir olgudur. Çünkü güvenliğin olmadığı bir ortamda istikrarlı bir ekonomiden ve refahdan da söz edilemez. Aynı zamanda yine sağlam bir genel ekonomik yapının olmadığı bir ortamda da güvenlik de anlamını kaybedebilir. Onun için savunma harcamalarına özen gösterilmesi gerekmektedir ki, her hangi bir eksik veya fazla, yanlış veya gereksiz harcamalar yapılmayın. Savunma sanayiinin bir düzen içinde yönetilmesi ve denetlenmesi için de belli bir planlamaya ihtiyaç duyulmaktadır ki, buna da savunma planlaması denmektedir.

Savunma planlaması, Çizelge 4.1’de ayrıntılı biçimde verildiği gibi, değişen koşul ve durumlara göre genel olarak 3 tarihsel gelişim süreci içinde değerlendirilmektedir (Korkmazyürek ve Şeşen, 2008, s. 54):

- Soğuk savaş öncesi dönem (1900-1945) – Kadro temelli savunma planlaması,
- Soğuk savaş dönemi (1945-1990) – Tehdit temelli savunma planlaması,
- Soğuk savaş sonrası (Postmodern) (1990-2001) – Yetenek temelli savunma planlaması.

Çizelge 4.1: Savunma planlama yaklaşımlarının tarihsel gelişimi

Dönem	Soğuk Savaş Öncesi Dönem (1900-1945)	Soğuk Savaş Dönemi (1945-1990)	Soğuk Savaş Sonrası (Postmodern) Dönem (1990-2001)
Planlama Yaklaşımı	Kadro Temelli	Tehdit Temelli	Yetenek Temelli
Planlama	Planlama, kadroya dayalı olarak yapılıyor. Savunma Planlaması aşağıdan yukarı doğru, kadro ihtiyaçları doğrultusunda yapılmaktadır.	Planlama, tehdide dayalı olarak yapılır. Yeniden yapılanma sürecinde kuvvet ve silahlanma çözümlenmeleri simülasyonlarla yapılmaya başlanmıştır.	Planlama yeteneğe, caydırıcılığa göre ve hedefe dayalı olarak yapılır. Harp dışındaki hareketler (insani yardım ve barışı tesis etme gibi) söz konusu olmuştur.
Tehdit	Tehdit çok iyi tanımlanmıştır. Tehdidin kim / ne olduğu, nerede olduğu ve gücü bellidir. Planlamanın esası belli olan bu güçtür.	Tehdit çok iyi tanımlanmıştır. Tehdidin kim / ne olduğu, nerede olduğu ve gücü bellidir. Planlamanın temeli tehdidin çok iyi tanımlanmasından geçmektedir.	Belirgin tehdit ortadan kalkmıştır. Potansiyel tehdit ise hala mevcuttur (örneğin, SSCB ortadan kalkmış ama nükleer gücü devam etmektedir) Tehdidi tanımlamak çok zorlaşmıştır.
Çevre	Harbin ve/veya muharebenin nerede yapılacağı bellidir. Çevresel şartlar değişiklik göstermez.	Harbin ve/veya muharebenin NATO ve Varşova Paktı arasında yapılacağı bellidir. Çevresel şartlar büyük değişiklik göstermez.	Gerçek tehdit mevcut değildir. Umulan tehditte ve potansiyel tehditte söz edilebilir. Dolayısıyla çevre belirsizdir.
Teknoloji	Teknolojik gelişmelerin savunma sanayine yansımaları yavaş olmaktadır.	Teknoloji nispeten hızlı gelişmeye başlamış, dönem sonuna doğru bilgisayarın etkin kullanımı en önemli teknolojik gelişme olmuştur.	Teknolojinin hızlı değişimi komuta-kontrol-haberleşme ve bilgi sistemleri konularında büyük gelişmelere sebep olmuştur.
İttifak	Anlık ya da savaş öncesi yapılır.	Düzenli/kuruludur. Varşova Paktı/NATO Şeklinde.	Tek kutuplu olarak NATO'nun düşmanı kalmamıştır. Yeni oluşumlar (Shanghai vb.) gözlenmektedir.

Kaynak: H. Korkmazıyürek ve H. Şeşen (2008), Savunma Yönetiminde Yeni Planlama Yaklaşımları: Kavramsal Bir Analiz. KHO Bilim Dergisi, cilt: 18, sayı: 1, s. 54.

Dünya tarihi boyunca her bir devlet yapılanması savunma gereksinimlerini bir sistem halinde yürütmüş ve tüm askeri mallarınının üretimini, tedarikini ve dağıtımını belli bir süreç içinde gerçekleştirmiştir. Savunma planlaması zamanı dikkat edilmesi gereken en önemli bir nokta da kısıtlı ekonomik kaynaklarla en uygun şekilde savunmanın sağlanması meselesidir.

4.7 Askeri Donanımda Silahların Yeri

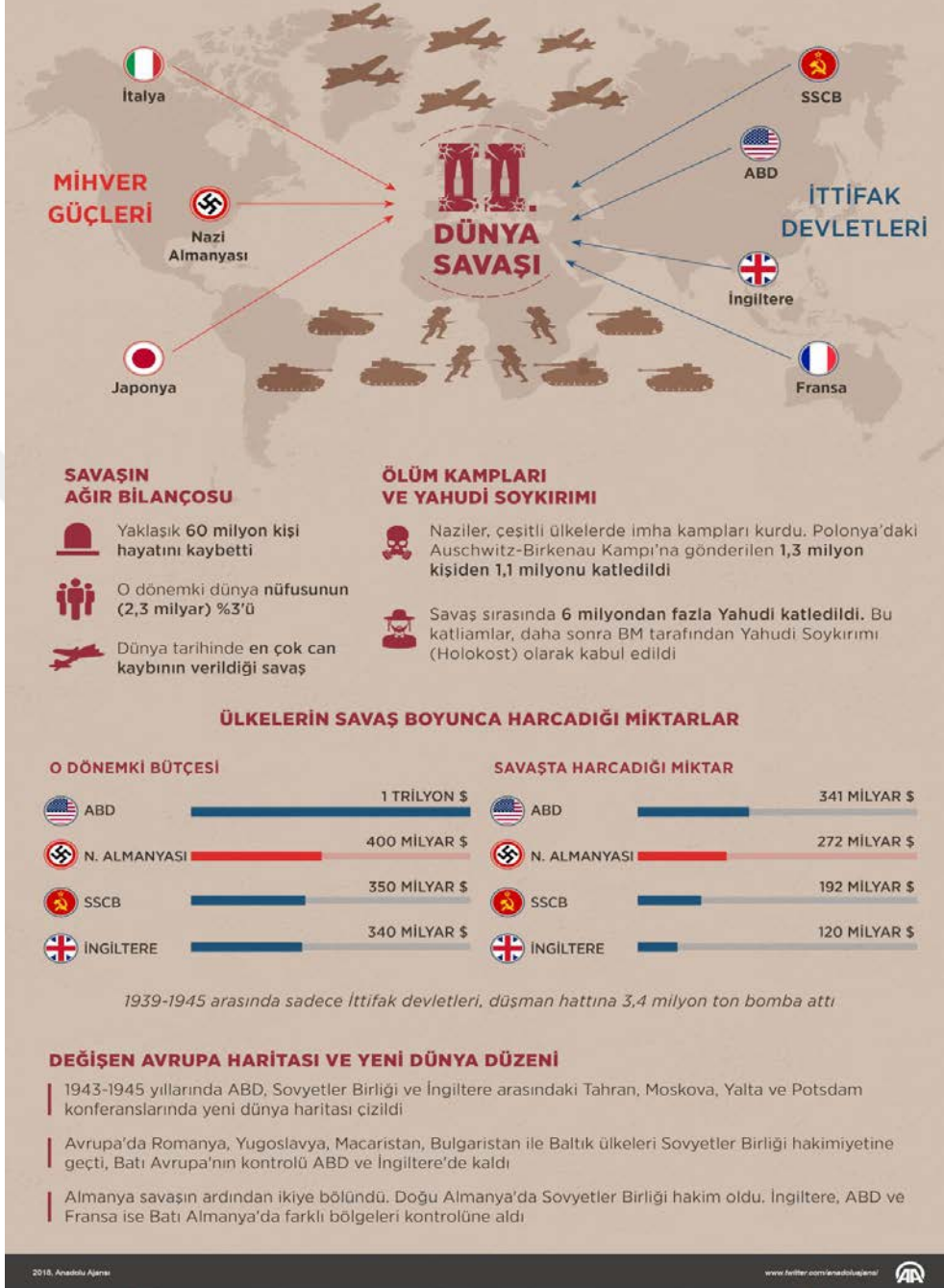
Erken modern orduların başına gelen en çok sıkıntılardan biri ve sen sık karşılaştıkları zorluklardan biri de lojistik desteğin olmaması veya lojistik yetersizliliğin bulunması olmuştur. Hatta bu yüzden savaş durumunun bir sonraki yıllara devredilmesi bile tarihten bilinmektedir (Kolçak, 2013, s. 228).

Dünyada bir birine karşıt olan veya potansiyel düşman gibi görünen güçlerin neredeyse benzer donanıma sahip olması onları yeni işlevli ve ciddi biçimde caydırıcılığı olan silahlanma sistemlerinin bulunmasına itmektedir. Tüm bunlarla beraber savaş tarafları veya potansiyel düşmanlar çok masraf eden silahlanmalardan da kaçınmakta ve karşı tarafta olmayacak ve daha ucuza mal olacak sistemleri geliştirme yönünde çabalamaktadırlar. Tüm bunlarla beraber, yine de çok masraf yapan askeri harcamalar yapılmakta ve olağanüstü bir hızla silahlanma hareketi devam etmektedir. Bu silahlardan bir takımı çok pahalı olmakla birlikte, aynı zamanda küresel bir tehdit niteliğindedirler.

İkinci Dünya Savaşı örneğine bakılırsa savaşın insani, manevi ve maddi maliyeti daha iyi anlaşılacaktır (Anadolu Ajansı, 2018a) (Şekil: 4. 1). 1988-2017 yılları arası “Dünya Askeri Harcamaları” göstergesi durumun daha net anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Sipri, 2018) (Şekil: 4. 2). 2018 yılına ait infografikte dünyanın 15 en güçlü ordusu gösterilmiştir. Bu sıralama, ülkelerin nüfus sayısı, mevcut silah çeşitliliği ve savunma bütçeleri gibi kriterler göz önünde bulundurularak yapılmıştır (Sputnik, 2018) (Şekil: 4. 3).

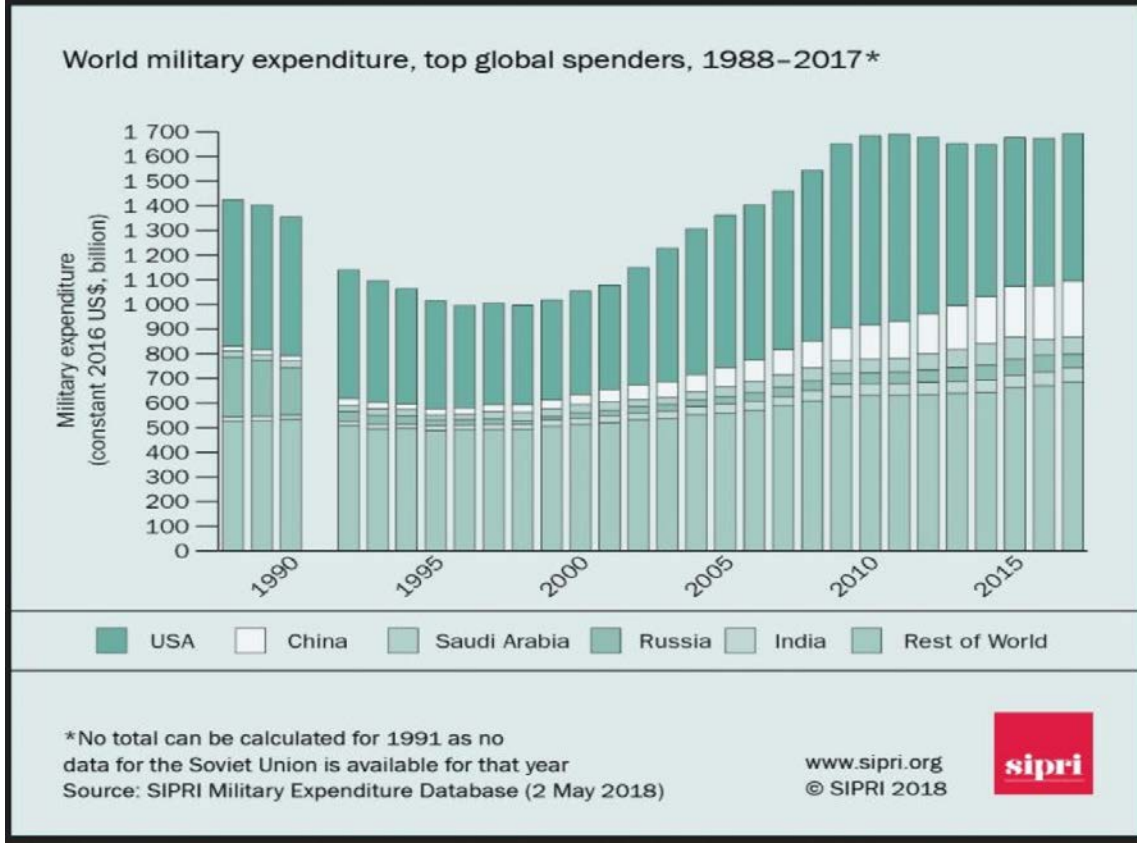
İNSANLIK TARİHİNİN EN KARA LEKESİ: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Tarihin şimdiye kadar tanıklık ettiği en kanlı savaş olarak bilinen İkinci Dünya Savaşı'nın bıraktığı derin izler ve yeni dünya düzenine etkileri, üzerinden yıllar geçmesine rağmen hala konuşuluyor

Şekil 4.1: İnsanlık Tarihinin En Kara Lekesi: İkinci Dünya Savaşı

Kaynak: Anadolu Ajansı (2018a). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/insanlik-tarihini-kara-lekesi-ikinci-dunya-savasi-1138483>.

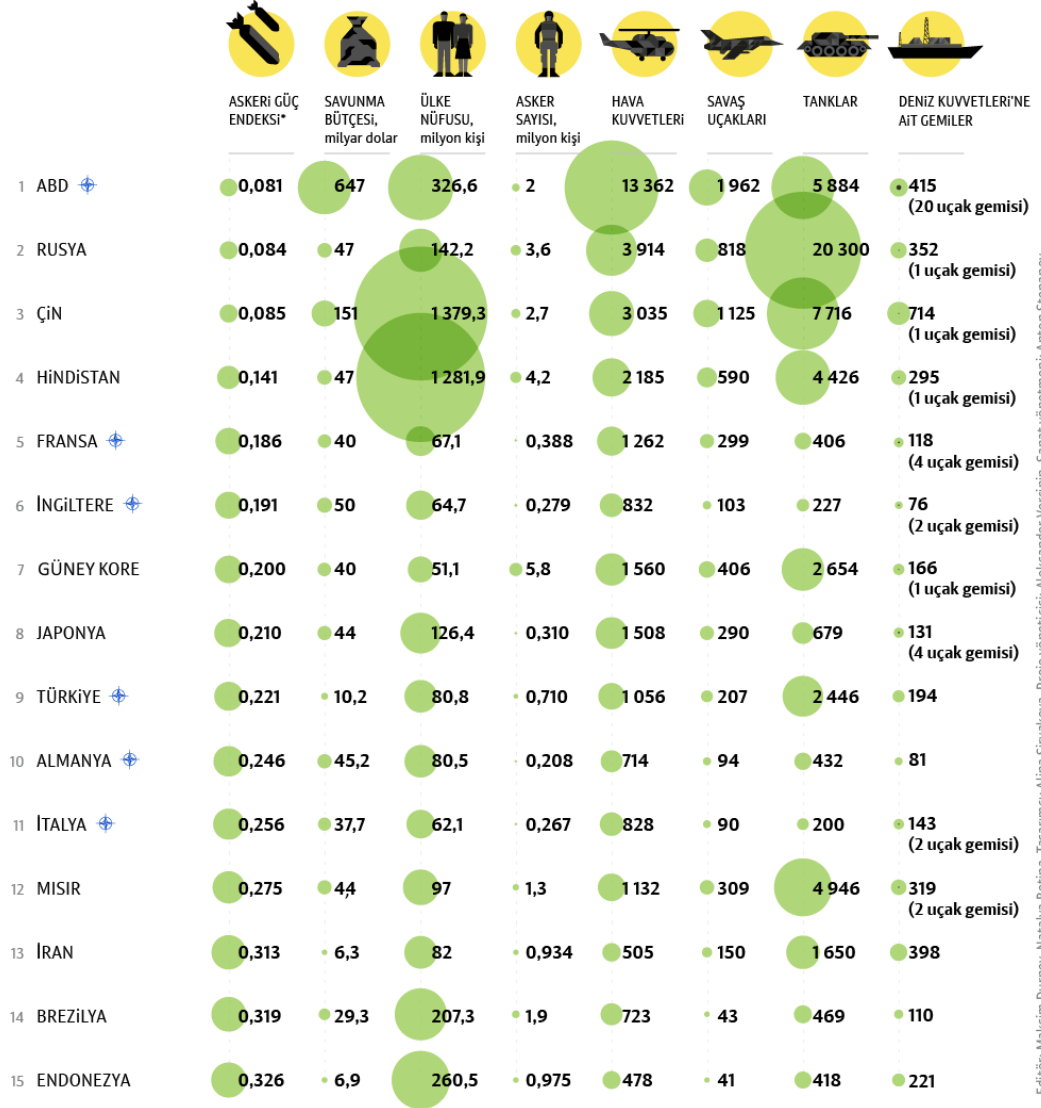

Şekil 4.2: Dünya Askeri Harcamaları (Sipri, 2018).

Kaynak: Sipri (2018). Military Expenditure, Stockholm International Peace Research Institute, 02.05.2018. <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-transfers-and-military-spending/military-expenditure>.

Dünyanın en güçlü 15 ordusu

Business Insider sitesi, hazırladığı listeye dünyanın en güçlü ordularını sıraladı. Sıralama yapılırken mevcut silah çeşitliliği, nüfus sayısı, savunma bütçeleri gibi kriterler göz önüne alındı

✚ NATO üyesi ülkeler

*50'den fazla faktör göz önünde bulundurularak hesaplanan endeks, ordunun imkanlarını kabaca yansıtmakta. İdeal endeksin 0.0000 olması gerekir, ama gerçek hayatta o kadar yüksek göstergelere ulaşılması mümkün değil

Kaynaklar: Businessinsider.com, Global Firepower

Şekil 4.3: 2018'in En Güçlü 15 Ordusu (Sputnik, 2018).

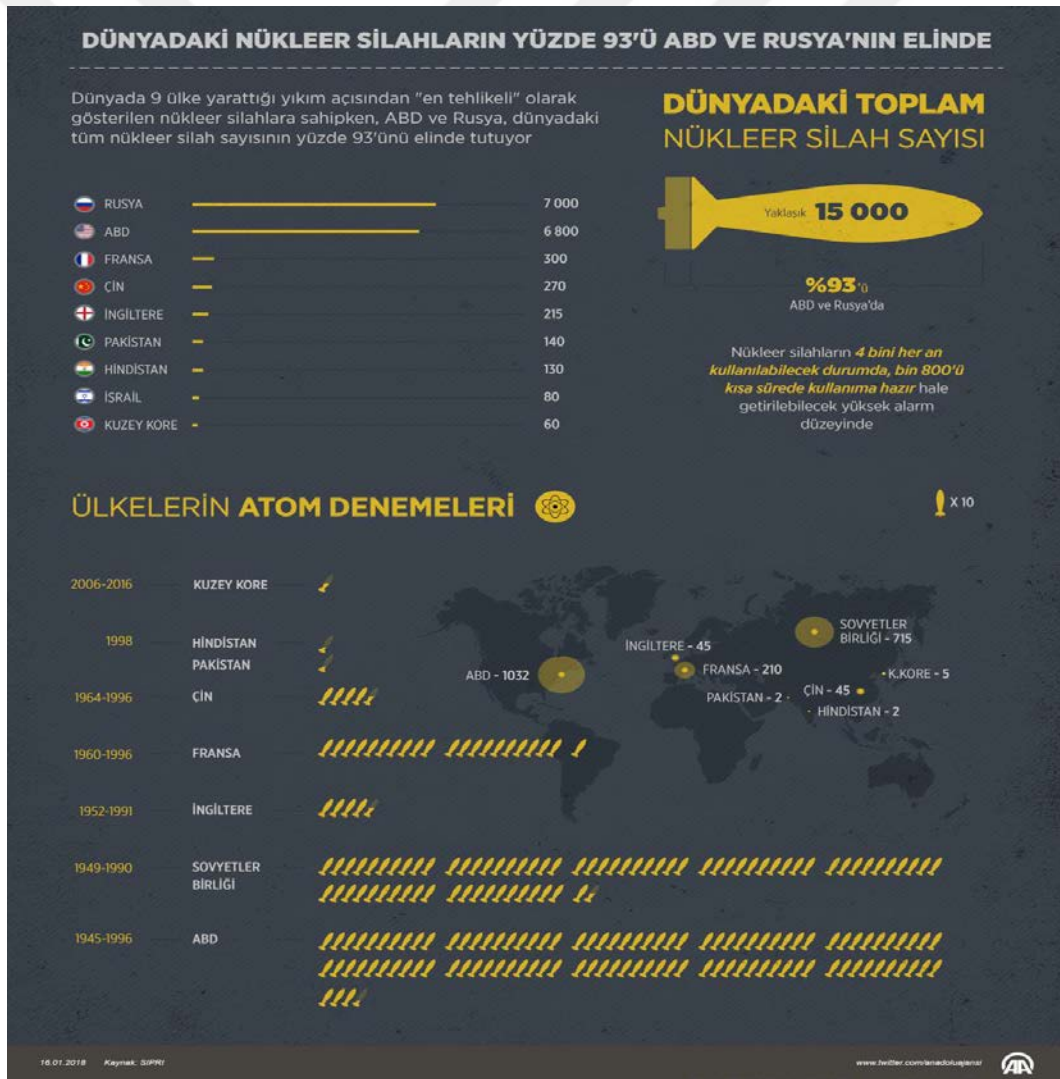
Kaynak: Sputnik (2018). <https://tr.sputniknews.com/infografik/201812061036509929-rusya-abd-cin-turkiye-silah-ordu/?fbclid=IwAR2Nu6melhrAXEvVMJprsyHdM->

Taktik Nitelikli Silahlar: En eski çağlardan günümüze kadar gelişerek gelmiş olan silahlardan belli bir takım hedefleri vurmak, zararsızlaştırmak, yok etmek veya esir almak için kullanılan tüm silahlar taktik silahlar olarak tanımlanmaktadır. Bu silahlar kendi içinde ateşsiz ve ateşli silahlar olmak üzere iki dala ayrılmaktadır. Taktik silahlar karşıda duran hedefe kısa vadeli etki eden veya etkisi kısa bir süre içinde olup-biten olaylara neden olmaktadır. Sivil ve askeri savunmada kullanılan bıçaklar, hançerler, kılıçlar gibi aynı zamanda top sistemleri, anlık etkisi olan bombalar, tabanca ve otomatik tüfekler gibi silahlar taktik silahları kapsamındadırlar. Günümüzde ateşli taktik silahlar, balistik silahlar olarak da tanımlanmaktadır.

Stratejik Nitelikli Silahlar: Daha geniş bir alana etki eden, uzun süre bu etkisini sürdüren, kalıcı ve düzeltilemez zararlara yol açan, üretilmesi ve kullanılması olağanüstü yetenek, kaynak ve maliyet talep eden, insan türü başta olmakla birlikte hedef alınmış bölgedeki tüm canlı hayatı yok eden veya kalıcı sakat bırakan, çok geniş bir planlamanın ve projenin bir parçası olan, özel bir stratejik hareketin aracı olan silahlara ise stratejik nitelikli silahlar denilmektedir. Bu silahlar, kitlenin geneline tehdit oluşturduğu için kitlesel imsa silahları yani KİS olarak tanımlanmaktadır. Bu silahlara nükleer silahlar, biyolojik silahlar, kimyasal silahlar, psiko-siber silahlar ait edilmektedir.

Nükleer Silahlar: Tarihsel gelişim süreci içinde insanoğlunun ürettiği ve kullandığı en yıkıcı ateş gücüne sahip silahlardan biridir. Soğuk savaş döneminin iki kutuplu dünyasında Sovyet ve Amerikan silah sanayilerinin olağanüstü bir çaba ve rekabet ortamında geliştirdiği nükleer silahlar dünyanın kaderini ve geleceğini değiştirebilecek bir güce ulaşmıştır (Gürdeniz, 2018). İlk nükleer / atom bombası ABD tarafından 1945 yılında yapılmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, 6 Ağustos 1945 tarihinde ABD Hava Kuvvetleri'ne mahsus "Enola Gay" isimli B-29 bombardıman uçağı Japonya'nın Hiroşima kentine atom bombası atmıştır. Dünya üzerindeki açtığı felaketler ve açabileceği felaketler göz önünde bulundurularak, 10 Eylül 1996 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından "Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Anlaşması" (CTBT) kabul edilerek imzalanmış olsa da 8 devletin onaylamaması yüzünden

yürürlüğe girememiştir. Amerikan Bilim Adamları Federasyonun 2017 araştırmalarının sonucu olarak yayımlanmış olduğu “Dünya Çapında Nükleer Silah Dağılımları” adlı bilimsel rapora göre, dünya genelinde 14 devletin 107 alanda 15 bine kadar nükleer silahı bulunuyor. Tahmini hesaplamalara göre bu, nükleer silahların 9 bin 400’ü askeri cephaneliklerde savaş için hazır durumda saklanmaktadır. Geri kalanlar ise etkisizleştirilmek için atıl olarak saklanıyor. Savaş için hazır durumda saklanmakta olan nükleer silahların, tahmini hesaplamaya göre 4 bini her an saldırı için kullanılabilir bir durumdadır. Dünya genelindeki nükleer silahların neredeyse tümü ABD ve Rusya’nın elinde bulunmaktadır. Yaklaşık hesaplamalara göre bu stok oranı, dünya geneline göre yüzde 93’tür (Şekil 4.4).

Şekil 4.4: Dünyadaki nükleer silahların %93’ü ABD ve Rusya’nın elinde

Kaynak: Anadolu Ajansı (2018b), <http://aa.com.tr/tr/dunya/dunyadaki-nukleer-silahlarin-yuzde-93u-abd-ve-rusyanin-elinde/1032124>.

Biyolojik Silahlar: Diğer KİS'lerle kıyaslandığında en düşük maliyeti olan silahtır. En eski zamanlardan buyana hep var olmuş bir silah türüdür. İnsanlar başta olmakla her türlü canlı varlıklarda, o cümleden hayvanlarda ve bitkilerde hastalık oluşturan veya ölümlere yol açan bakteriler ve toksinleri, virüsler, infeksiyöz nükleik asitler ve prionlar gibi kendini kopyalattıran mikroorganizmalara biyolojik ajan olarak tanımlanmaktadır. Bu mikroorganizmaların bulaşıcılık ve hastalık yapma yeteneklerine bağlı olarak seçilmeleri, geliştirilmeleri ve genetik olarak çeşitli etkenlere karşı güçlendirilmeleri sonucu etkilerinin arttırılarak hedef üzerinde kullanılmalarına da biyolojik silah denilmektedir. Biolojik silah olarak kullanılan biolojik ajanlar bitki, hayvan, insan dahil her türlü canlıda kalıcı veya ölümcül hastalık meydana getiren ve ölümüne neden olan bakteriler ve toksinleri, virüsler, infeksiyöz nükleik asit ve prionlar gibi kendini kopyalattıran mikroorganizmalar ve benzeri salgınları üreten tüm mikroorganizmalardır. Bu tür mikroorganizmaların hastalık üretme, yayılma ve bulaşabilme gibi özel kriterleri göz önünde bulundurularak seçilmeleri ve genetik yapılarının da bir takım etkenlere karşı kuvvetlendirilmesi sonucu etkilerinin arttırılmakta ve etki alanı da genişletilmektedir. Biyolojik silahların hazırlanması veya üretilmeleri, biriktirilmesi ve istifadesi çok kolay ve ucuz olmakla birlikte, bunlardan korunma ve tedavi yöntemleri çok pahalı ve zordur. Bu ajanlara karşı etkili bir savunmanın yapılabilmesi için iyi eğitilmiş ve çok deneyimli istihbarat birimlerine, eğitimi, disiplini ve özel yeteneği olan uzman askerlere, çok çabuk ve organize bir şekilde hareket edebilen, mobilize olmuş sağlık örgütlerine, sorgulayan, inceleyen ve araştıran doktorlara ve bilim adamlarına, barış zamanından beri gerektiği gibi tutulmuş sağlık ve hastalık durumu bilgilerinin istatistiklerine gereksinim duyulmaktadır (Hüşan, 2010, s. 2-4).

Biyolojik silahlar canlı âleme çok büyük zararlar verdiği için dolayı askeri alanlarda kullanılması kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak, tüm bu yasalara rağmen yasadışı örgütlenmelerin, terörist grupların ve organize suç örgütlerinin sivil halka veya askeri birliklere karşı biolojik silahları kullanma olasılığı vardır. Bu tür olaylar "Bioterör" olarak isimlendirilir. Biyolojik etkenlerin biyolojik silah olarak kullanılması en eski çağlara kadar gitmektedir (Alp ve Doğanay, 2005) (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2: Biyolojik Savaş Ve Terör Olaylarının Tarihçesi

Yıl	Yer	Biyolojik Ajan	Etkilenen Vaka Sayısı
Biyolojik Savaş			
III. Yüzyıl	Kartaca	Zehirli Yılan	Bilgiye Ulaşılamadı
1346	Kırım (Kaffa Şehri)	Yersinia Pestis	Bilgiye Ulaşılamadı
XVIII. Yüzyıl	Kuzey Amerika	Variola Virüs	Bilgiye Ulaşılamadı
1937-1945	Mançurya	Yersinia Pestis	Bilgiye Ulaşılamadı
Biyoterör Olayları			
1979	Sverdlovks	Bacillus Anthracis	96 (66 Ölüm)
1984	Dallas (Oregon)	Salmonella Enteridis	750
1994-1995	Japonya	Botulinum Toksini ve Bacillus Anthracis	Eylem Başarısızlıkla Sonuçlandı
2001	Amerika Birleşik Devletleri	Bacillus Anthracis	23 (Beş Ölüm)

Kaynak: Alp ve Doğanay (2005). http://www.yogunbakimdergisi.org/managete/fu_folder/2006-03/html/2006-6-3-135-146.html.

Kimyasal Silahlar: Tüm canlı hayat üzerinde kimyasal etki yaratan ve bu kimyasal etki nedeniyle zehirlenme olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte ölüme veya kalıcı veya geçici herhangi olumsuz bir duruma neden olan maddeleri ve onların kasıtlı olarak ve kitlesel olarak kullanılmasını kapsar.

Dünyada kimyasal silah kullanımının yasaklanması amacıyla birçok uluslararası girişimler bulunsa da halen savaş ve çatışmalarda toplu katliamlar için kullanılmaktadır (Anadolu Ajansı, 2018c) (Şekil: 4.5).

SAVAŞIN ÇİRKİN YÜZÜ: KİMYASAL SİLAHLAR

Tarih boyunca savaş ve çatışmalarda kitlesel katliamlar için kullanılan kimyasal silahlar, günümüzde halen can almaya devam ediyor

BİRKAÇ DAKİKA İÇİNDE ÖLDÜREBİLİYOR

Çok sayıda çeşidi olan zehirli kimyasallar, türlerine göre merkezi sinir ile solunum sistemi ve kan hücrelerine zarar veriyor

Solunum sistemini tahrip ederek nefes almayı zorlaştıran kimyasal silahlar, zehirlenmelere ve kalp krizlerine neden oluyor

Birinci Dünya Savaşı boyunca **Almanya, Fransa ve İngiltere** tarafından kullanılan zehirli gazlar, 1 milyondan fazla kişinin ölümüne ya da yaralanmasına sebep oldu

İkinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık **3 milyon Yahudi, Naziler tarafından** Auschwitz ve Chelmno gibi toplama kamplarında öldürüldü

Suriye'de **Esed** rejiminin, **Doğu Guta**'da 21 Ağustos 2013'te düzenlediği kimyasal saldırıda 1400'ün üzerinde sivil hayatını kaybetti

Saddam Hüseyin'in 16 Mart 1988'de **Halepçe katliamında** kullandığı kimyasal silahlar nedeniyle en az 5 bin kişi hayatını kaybetti

İlk kimyasal silah, milattan önce 600'de antik Yunan döneminde Atina ordusu tarafından Kirra şehri kuşatmasında kullanıldı

ABD'nin, Vietnam Savaşı'nda kullandığı Napalm, kullandığı bölgede başta insanlar olmak üzere çok sayıda canlıya zarar verdi ve büyük yangınlara neden oldu

KİMYASAL SİLAH SÖZLEŞMESİ

29 Nisan 1997'de yürürlüğe giren Kimyasal Silah Sözleşmesine, 192 ülke taraf oldu. İsrail, Mısır, Kuzey Kore ve Güney Sudan anlaşmaya dahil olmayı kabul etmedi

BM, kimyasal silah tehdidine karşı farkındalık uyandırmak ve mağdurları anmak amacıyla her yıl 30 Kasım gününü "Kimyasal Savaş Kurbanlarını Anma Günü" ilan etti

Şekil 4.5: Savaşın Çirkin Yüzü: Kimyasal Silahlar

Kaynak: Anadolu Ajansı (2018c). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/12380>

4.8 Silah Ticareti ve Silahsızlanma ve Silah Kontrolü

Kitle İmha Silahları (KİS) kullanılması veya bu tür silahların fırlatma araçlarının yayılması, çağdaş dünya için gözle görülür bir biçimde gelişen ve büyüyen ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Bir takım devletlerin ve aynı zamanda özellikle kaçakçıların, terör örgütleriyle, organize suç örgütleriyle ve açırı uçta yer alan bir takım unsurlar ile işbirliği ve ticaret yapmaları neticesinde, KİS'lere ulaşılmasının kolaylaşması, bu tür silahların illegal kişi ve örgütlerce elde edilmesi endişesini artırmaktadır. Buna göre günümüzde Türkiye de dahil olmak üzere dünya ülkeleri, BM Güvenlik Konseyinin kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar ve aynı zamanda bunların fırlatma araçlarının yayılmasının önlemek amacıyla çıkardığı 1540 sayılı kararı uygulamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Konvansiyonel silahların ticareti kapsamında ithalatı, ihracatı ve transferi konusunda dünyada genel bir kural veya standartların olmaması ve illegal silah ticaretinin bölgesel ve küresel güvenliğe ve sosyo-ekonomik gelişmelere yaptığı olumsuz etkileri göz önünde bulundurarak, bir takım devletlerce “Silah Ticareti Antlaşması (Arms Trade Treaty)” yapılması düşüncesi ileri sürülmüş ve BM Genel Kurulu'nun 2006 tarihli kararı ile resmiyet kazanmıştır. Bu antlaşma, 2 Nisan 2013 tarihinde BM Genel Kurulu'nda oylanarak kabul edilmiş ve 3 Haziran 2013 tarihinde tüm ülkeler için imzaya açılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

4.9 Özel Askeri Şirketler

Eski zamanlarda da var olmuş olan paralı asker olgusu, teknolojinin gelişmesi ve aynı zamanda jeopolitik etkenlerin bir sonucu olarak organize, sistemli bir yapılanma ve daha geniş anlam taşımaya başlamıştır. Olayların gelişmesiyle birlikte paralı askerlik de daha geniş alana ve dallara ayrılarak sistemleşmiş ve açık anlamıyla Özel Askeri Şirket (ÖAŞ) biçimini almıştır. Tabi ki bu olayda orduların evrim geçirmesi ve yeni savaş biçimlerinin ortaya çıkmasıyla da orantılıdır.

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde artık Soğuk Savaş da bitmiş ve bununla birlikte yaşanan bu tarihi olay ve gelişmeler geleneksel askeri paradigmaların

üzerinde de etki yaratmış ve alışılmışın dışında yeni birçok kavramların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarihi olayların etkisi ile ortaya çıkan bu yeni kavramlardan biri de Özel Askeri Şirketlerdir. Bu ÖAŞ'lar neoliberal politikaların yardımı ve talebiyle var olan klasik orduların gerçekleştirdiği faaliyetlere ve görevlere talip olmaktadır. Temel olarak, ilk anlamda paralı askerlik kavramından ayrı görünmeyen ÖAŞ'lar, görev ve eylemlerinin yasal olması, borsalarda işlem gören şirketler biçiminde oluşmaları, klasik ordularda görev yapmış deneyimli askeri personelleri istihdam etmeleri, bazı zamanlar ise holdingler bünyesinde görev yapmaları ve eylem gerçekleştirmeleri ve diğer birçok nedenlerden dolayı paralı askerlik kavramının taşıdığı anlamdan oldukça farklılaştığı da bir olgudur (Ekmekcioğlu, 2016, s. III).

Günümüzde savaşların hibrit savaşlar orduğunu göz önünde bulundurursak ÖAŞ'ların da önemi anlaşılacaktır. Diğer taraftan da dünya genelinde git gide profesyonel ordu kurma çalışmaları da askeriye veya ordunu bir duygusal, anlamlı, zorunlu ve ahlaklı bir meslek halinden uzaklaştırmakta, sadece maddi çıkar sağlamak veya sadece geçimin sağlanacağı bir ekonomik yapılanma durumuna getirmiştir. Bunun da en önmeli nedenlerinden biri de küreselleşen dünyada ulus devletlerin devre dışı bırakılmasını sağlamak çalışmaları olduğu görülmektedir. Devletlerin ulusal genel ordu sisteminden uzmanlardan ibaret toplama bir orduya geçmesinin bir takım olumlu nedenleri de bulunmaktadır ki bu da ekonomik olarak daha az masraf ve daha kaliteli ordu yapısı olduğu fikri ireli sürülmektedir.

Diğer taraftan ise eski askerlerin işsiz ve ilgisiz kalmasıyla birlikte veya silah altına alınan kısa süreli sözleşmeli askerlerin istifasından sonra bir takım yasadışı olaylara da karıştığı da görülmektedir. Günümüzde vekalet savaşlarının sürdüğünü göz önünde bulundurursak görülmektedir ki birçok terör örgütünün veya organize suç gruplarının üyeleri profesyonel askeri bilgi ve deneyime sahip kişilerdirler veya onlara bu eğitimi veren kişiler bu niteliğe sahiptirler. Vekalet savaşları zamanı bir devlet bir devlete veya bir çok devlete karşı açtığı gizli savaşı gizlemek amacıyla kendi istihbarat kuruluşlarını aktif olarak kullanmaktadır. Bu istihbarat kuruluşları da kendilerini çoğu zaman ticari şirket ve sivil toplum kuruluşu gibi oluşumların adı arkasında gizleyerek hedef bölgelerde bu kamuflaj ile faaliyet yapmaktadırlar.

Soğuk Savaş'ın hemen ardından büyük ülkeler sahip oldukları orduları küçültme yoluna gitmesi sonucunda, dünyada oluşmuş otorite ve kontrol eksikliği, küçük olmakla beraber, başarısız veya çökmüş olan bir takım devletler doğurmuştur. Soğuk Savaş zamanı yapılan askeri harcamalar neticesinde elde kalmış olan arz fazlası bir takım silahlar ve askeri personel açısından da azaltmaya gidilmiştir. Kullanılmayan silahlar ve aynı zamanda görevden alınan askeri personel, dünyaya ve en çokta başarısız devletlerin var olduğu bölgelere en iyi bildikleri işi yapmak amacıyla dağılmışlardır veya dağıtılmışlardır. Arz fazlası olan bu askeri personelin büyük bir kısmı işsiz kaldıktan sonra takımlar halinde çatışma ve istikrarsızlığın mevcut olduğu bölgelere giderek paralı askerlik yapmaya başlamışlardır. Uluslararası konjoktörün talebini iyi analiz eden işsiz askeri personel, aynı zamanda başarısız veya çömüş olan devletlerin çağırışıyla bu bölgelerde paralı olarak askeri faaliyetler arz etmeğe başlamışlardır (Ekmekcioğlu, 2016, s. 5).

Tüm bunlarla birlikte, ülkelerin kendi savunma sanayii ve silahlı veya kolluk kuvvetlerine yardımcı olacak olan danışmanlık, eğitim, strateji üretme gibi hizmetleri veren veya bir takım askeri odaklı ürünlerin üretilmesini ve dağıtımını sağlayacak olan açık programlı ve saydam ÖAŞ'lar da bulunmaktadır.

Yalnız savunma gereksinimi adı altında askeri hizmetlerin özelleştirilmesi hiç de yararlı ve güvenli bir iş değildir. Hatta yeni ve karlı alanların yaratılmasındaki istek, çaba ve rekabetlerden dolayı insanlık dışı durumların ortaya çıkması da söz konusudur. Özellikle, günümüzün vahşi kapitalizm dönemlerinde bu çok sakıncalı ve ciddi bir meseledir. Aynı zamanda stratejik önemi itibarıyla savunma ile ilgili hesaplamalar ve uygulamalar, büyümenin ve gelişimin sürdürülebilirliği için lokomotif sektör olan savunma endüstrisini ciddi etkilemektedir (Aşçı, 2017, s. 209).

4.10 Askeri Donanım, Destek ve Ulusal Savunma Sistemleri

Askeri ekonominin veya savunma bütçesinin büyük bir kısmı ordunun donatılması veya onarılması için ayrılmaktadır. Ordu için ayrılan bu harcamalar çok büyük bir ekonomik değeri kapsamaktadır. Ordunun ayrı ayrı savunma sistemlerinin sağlanması veya var olan savunma sistemlerinin

onarılması ve her an kullanıma hazır durumda tutulması için zorunlu bir takım ölemlerin alınması kaçınılmaz bir olgudur. Ordunu veya ulusal askeri kuvvetleri teşkil eden kara savunma sisteminin, hava savunma sisteminin, deniz savunma sisteminin ve uzay savunma sisteminin kurulması ve donatılması için yapılan, hazırlanan, geliştirilen veya satın alınan teknolojiler ve bunların ekleri ve aynı zamanda bunları kullanabilen askeri personelin maddi teminatı için ulusal genel bütçeden ciddi miktarda kaynaklar askeri bütçeye aktarılmaktadır. Yarış halinde olan ülkelerde veya dünya üzerinde egemenlik sağlamak isteyen ülkelerde bu miktarlar daha da fazla olsa da, yine de her bir ülke çoğu zaman bütçesinin önemli bir kısmını askeri bütçeye ayırmaktadır.

Askeri donanım için ayrılan harcamaları ülkenin nüfusu, GSMH, GSYİH, muvazzaf asker sayısı, yedek asker sayısı, silah çeşitliliği, kullanım alanlarına göre silah mevcudiyeti gibi bir çok kriterler göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır. Bu hesaplanmaların sonucu olarak dünya genelinde ülkelerin askeri mevcudiyeti ve orduların gücü hesaplanmakta ve aynı zamanda sıralanmaktadır. “Dünyanın En Güçlü 35 Ordusu” (Business Insider, 2014) (Şekil: 4. 6) ve “Ülkeler Savunmasına Ne Harcıyor?” (Bloomberg HT, 2017) (Şekil: 4. 7) infografiklerinde bu konu hakkında ayrıntılı ve net bilgiler verilmektedir.

THE 35 MOST POWERFUL MILITARIES IN THE WORLD

For better or worse, the strength of a country's military is directly linked to its influence on the world stage. To make sense of a country's actual strength, we have compiled key elements that comprise the 35 strongest militaries around the world according to a ranking published by Global Firepower. Quality of equipment, training, and professionalism of each military is not taken into account.

■ = World leader

COUNTRY	OVERALL RANKING	ACTIVE PERSONNEL	TANKS	AIRCRAFT	NUCLEAR WARHEADS	AIRCRAFT CARRIERS	SUBMARINES	BUDGET
UNITED STATES	1	1,430,000	8,325	13,683	7,506	10	72	\$612,500,000,000
RUSSIA	2	766,000	15,000	3,082	8,484	1	63	\$76,600,000,000
CHINA	3	2,285,000	9,150	2,788	250	1	69	\$126,000,000,000
INDIA	4	1,325,000	3,569	1,785	80 - 100	2	17	\$46,000,000,000
UNITED KINGDOM	5	205,330	407	908	225	1	11	\$53,600,000,000
FRANCE	6	228,656	423	1,203	300	1	10	\$43,000,000,000
GERMANY	7	183,000	408	710	0	0	4	\$45,000,000,000
TURKEY	8	410,500	3,657	989	0	0	14	\$18,185,000,000
SOUTH KOREA	9	640,000	2,346	1,393	0	0	14	\$33,700,000,000
JAPAN	10	247,746	767	1,595	0	1	16	\$49,100,000,000
ISRAEL	11	176,500	3,870	680	80 - 200	0	14	\$15,000,000,000
ITALY	12	320,000	600	795	0	2	6	\$34,000,000,000
EGYPT	13	468,500	4,767	1,100	0	0	4	\$4,400,000,000
BRAZIL	14	328,000	489	748	0	1	5	\$33,142,000,000
PAKISTAN	15	617,000	3,124	847	90-110	0	8	\$7,000,000,000
CANADA	16	68,250	201	404	0	0	4	\$18,000,000,000
TAIWAN	17	290,000	2,005	775	0	0	4	\$10,725,000,000
POLAND	18	120,000	1,063	475	0	0	5	\$9,360,000,000
INDONESIA	19	476,000	374	381	0	0	2	\$6,900,000,000
AUSTRALIA	20	58,000	59	395	0	0	6	\$26,100,000,000
UKRAINE	21	160,000	4,112	400	0	0	1	\$4,880,000,000
IRAN	22	545,000	2,409	481	0	0	31	\$6,300,000,000
VIETNAM	23	412,000	3,200	413	0	0	1	\$3,365,000,000
THAILAND	24	306,000	740	543	0	1	0	\$5,390,000,000
SAUDI ARABIA	25	233,500	1,095	652	0	0	0	\$56,725,000,000
SYRIA	26	178,000	4,950	473	0	0	0	\$1,872,000,000
SWITZERLAND	27	135,000	200	175	0	0	0	\$4,830,000,000
SPAIN	28	123,300	415	531	0	1	3	\$11,600,000,000
SWEDEN	29	14,000	280	216	0	0	5	\$6,215,000,000
CZECH REPUBLIC	30	21,060	123	109	0	0	0	\$2,220,000,000
ALGERIA	31	512,000	1,050	404	0	0	6	\$10,570,000,000
NETHERLANDS	32	47,660	0	160	0	0	4	\$9,840,000,000
MEXICO	33	267,500	0	373	0	0	0	\$7,000,000,000
BELGIUM	34	33,000	52	166	0	0	0	\$5,085,000,000
NORTH KOREA	35	690,000	6,600	943	<10	0	78	\$7,500,000,000

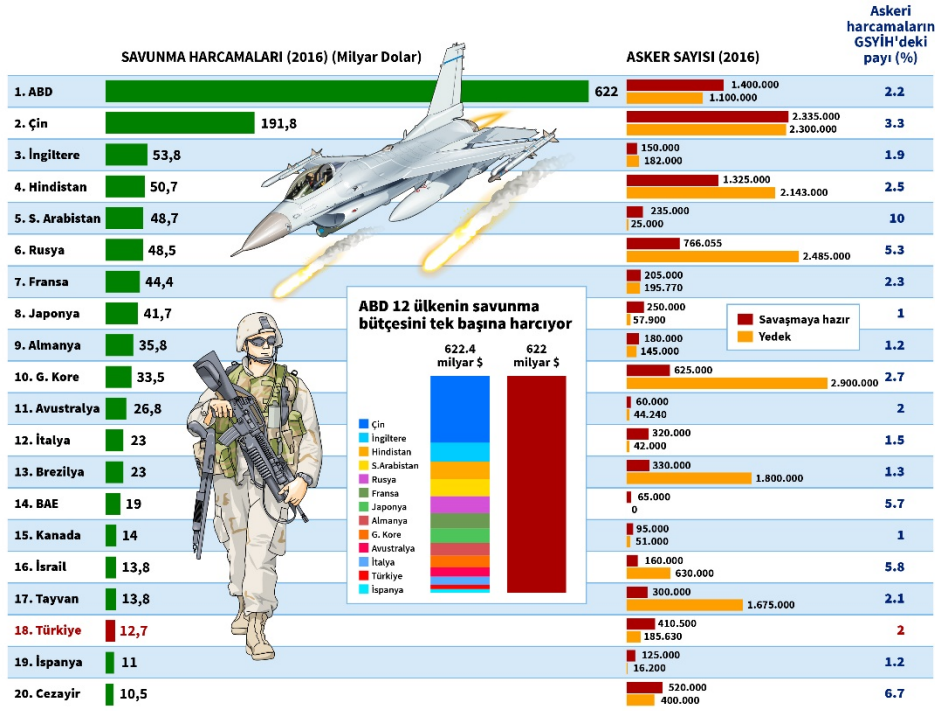
Sources: Global Firepower, The Center For Arms Control And Non Proliferation

BUSINESS INSIDER

Şekil 4.6: Dünyanın En Güçlü 35 Ordusu

Kaynak: Business Insider (2014). <https://www.businessinsider.com/the-worlds-most-powerful-militaries-2014-12>.

ÜLKELER SAVUNMASINA NE HARCİYOR?

KAYNAK: Global Firepower, SIPRI 2016, IHS Jane's Annual Defence Budgets Report

Şekil 4.7: Dünyanın 13 Basamaklı Savunma Harcaması

Kaynak: Bloomberg HT (2017a). <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1490409-infografik-dunyanin-13-basamakli-savunma-harcamasi>

Askeri donanım, silahlı kuvvetlerin barış veya savaş döneminde gereksinimi olduğu lojistik desteğin sağlanması demektir. Bu lojistik destek, küçük balistik silah ve mühimmatlarının temin edilmesini; sistem ve teknik donanımın temin

edilmesini; füze, bomba, top ve mühimmatlarının temin edilmesini; askeri araç-gereçlerin temin edilemesini; askeri personelin yiyecek, içecek, giyecek ve diğer türden olan gereksinim malzemeleriyle temin edilmesini; askeri sağlık hizmetlerinin verilmesini; askeri tesislerin inşasını ve kullanıma hazırlanmasını; kara ordusu, donanma ve filonun elektrik, gaz, akaryakıt, su ve başka temel maddelerle temin edilmesini; savunma malzemeleri üretimini ile onarımını ve askeri tesisler ile askeri personelin her türlü diğer giderlerinin temin edilmesini kapsar. Diğer taraftan ise askeri donanım ve destek aynı zamanda silahlı kuvvetlerin mobilizasyonunu; askeri eğitim-öğretiminin teminini; askeri taşıma, ulaşım ve iletişimini; depolama ve koruma işlemlerini; her türlü askeri kültürel hizmetlerin verilmesini; askeri personelin aile ihtiyaçlarının karşılanmasını da sağlar. Barış dönemlerinde devletin askeri harcamaları veya savunma güvenliğini sağlamak için yapılan harcamalar normal gereksinimleri ve rasyonel standartları aşmamalıdır. Savaş zamanlarında ise bu gereksinimlerin hacmi keskin bir şekilde artmaktadır ve yapıları da kökten değişmektedir (Рогозина, 2011, s. 215).

4.10.1 Kara savunma sistemi

Kara savunma sistemi, ülkenin kara topraklarının korunması ve sınır güvenliğinin sağlanmak için geliştirilmiş ve kullanılan tüm araç-gereçleri kapsamaktadır. Zırhlı koruması olan ve arazide hareket yeteneğine sahip, kundağı motorlu araçlara, zırhlı savaş araçları denilmektedir ki, bu araçlara zırhlı personel taşıyıcılar, piyade savaş aracı ve ağır silahlı savaş araçları dahildir. Bunlardan, zırhlı ve diğer her türlü hedefi ateş altına almak için gerekli, öncelikle yüksek namlu ilk hızlı görerek atış yapılabilen ana silaha sahip, üstün ateşgücü ve arazide yüksek hareket kabiliyeti olan ve kendisine yüksek düzeyde koruma sağlayan ve bununla birlikte öncelikle, muharip birlikleri taşımak için tasarlanmamış ve teçhizatlandırılmamış ve kundağı motorlu zırhlı savaş araçlarına ise muharebe tankı denilmektedir ki, bu gibi zırhlı araçlar kara kuvvetlerinin tank ve diğer zırhlı birliklerinin ana silah sistemi olarak hizmet görürler. Bundan başka Aynı zamanda ordularda yoğun olarak kullanılmakta olan ve özellikle görmeden atışla kara hedeflerini ateş altına alma yeteneği bulunan, birleşik görev gruplarına gereken ateş desteği

sağlayan büyük çaplı silahlar, terminolojik adıyla topçu silahları da kara silah sistemlerinin önemli parçasıdır (Resmi Gazete, 1992).

4.10.2 Deniz Savunma Sistemi

Deniz savunma sistemi, ülkenin stratejik su alanlarının korunması amacı ile oluşturulan savunma sistemini tanımlamaktadır. Savaş gücüne sahip askeri nitelikli her türlü botlar, tekneler, savaş gemileri, denizaltı araçları, uçak gemileri, füze gemileri, askeri deniz taşıtları ve diğer araçlarla bunlara dahil olan mühimmat, silah, savunma aparatı ile bunların kullandıkları veya bunlara dahil olan diğer ek araçlar, deniz savunma sistemini oluşturmaktadır.

Tarih boyunca ülkeler için tehlike ve saldırıların büyük bir kısmı çoğu zaman denizden gelmiştir. Deniz gücü sadece savaş ve destek filolarından ibaret değildir. Sivil denizciliğin var olması ve geliştirilmesi aynı zamanda donanmanın da varlık nedenidir. Aynı zamanda en önemli önkoşuludur. Çünkü denizcilik bilgisinin birikimi ve deniz personelinin yetişmesi öncelikle ticaret gemilerinde başlamaktadır. Deniz yolla yollarından nakliye yapılmıyorsa ve deniz kaynaklarından yararlanılmıyorsa, donanmanın da hiç bir anlamı ve yararı da yok, demektir. Böyle bir donanmayı ancak düşman filolarının kıyıları abluka altına almasını önlenmek için ve kıyılara çıkarma yapmasını engellemek için kullanılabilir. Yalnız, sırf bu yönünü göz önünde bulundurup da donanma inşa edilmez, inşa edilse bile, etkisiz bir donanma olur. Kıyıları, her ne kadar açık denizlerden yapılan korumalar kadar etkili olmasa da, yine de diğer yollarla korunabilir. Önemli olan mesele şudur ki, deniz kaynaklarından ve denizden ekonomik olarak yararlanılmalıdır. Denizden ve denizaşırı faaliyetlerden gelen gelirlerle iyi bir donanma sağlanabilir. Tarih boyunca, büyük güç olmanın ve bu gücü sürdürebilir yapmanın yegane koşulu deniz ve deniz kaynaklarından yararlanılmasıyla mümkün olmuştur (Akad, 2018b, s. 10).

4.10.3 Genel hava ve uzay savunma sistemi

Her bir devlet varlığını sürdürebilmesi için tam teşekküllü bir orduya gereksinim duymaktadır. Ordular ise, teşkilatlanmak için ve özellikle varlıklarını etkili ve caydırıcı bir biçimde sürdürebilmeleri için günün koşulları doğrultusunda her türlü yeni teknolojik gelişmelere ayak uydurmak zorundadırlar. Günümüzde hava mekanı ve özellikle uzay, ordular için

vazgeçilmez bir alan durumuna gelmiştir. Hava Savunma sanayisinin geliştirilmesi ve uzaydan beslenerek varlığını sürdürmesi, işlevsel olması ve ulusal imkanlarla donatılması çok büyük bir önem arz etmektedir. Savunma sanayisi orduları olduğu kadar tüm insanlığın da yaşam düzeyini de doğrudan etkilemektedir. Günümüzün istatistik bilgilerine dikkat edilirse, şu görülmektedir; insanlığın toplam üretim tahmini olarak bir yılda 60 trilyon Dolardır ki bunun 1,74 trilyon Dolarlık kısmı askeri harcamalara sarf edilmektedir. Bu durum doğal olarak, açlık durumunda olan on milyonlar insanın yaşamını sürdürmesi ile bir aykırılık teşkil etmektedir (Yalçın, 2016, s. XV).

Genel hava savunma sistemi, hava güvenliğinin sağlanması ve düşman tarafından hava alanına yapılan saldırıların etkisiz hale getirilmesi için yapılan tüm eylemlere ve organizasyonel önlemlerin genel adıdır. Bu savunma sistemi hava alanından hava güvenliği sağladığı gibi, kara ve deniz alanlarından da hava alanının güvenliğini sağlamaktadır.

Uzay savunma sistemi ise bir ülkenin uzay güvenliğini sağlayan veya ülkenin siber güvenliğini koruyan, aynı zamanda etkin siber-uzay gücüne sahip askeri veya askeri kullanıma uygun olup da yasalar gereğince geçici olarak askeri amaçlar doğrultusunda kullanılmayan her türlü sinyal algılayıcılar ve sinyal vericiler, siber-elektronik işlemciler, uzay keşif ve araştırma araçları, uydular ve uydu araç ve gereçlerini kapsamaktadır.

Hava savunma sistemleri üç ana birimden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, düşman ülke tarafından atılan herhangi bir balistik füzenin yörüngesini tespit edebilecek yetenekte gelişmiş radarlardır. İkincisi balistik füzeleri daha havada iken imha edecek füzelerdir. Üçüncüsü ise fırlatma rampaları ile tüm bu gibi operasyonların gerçekleştirilmesini sağlayan ve yöneten komuta-kontrol merkezidir (Kibaroglu, 2012, s. 185).

Hava kuvvetlerinin önemli bir parçasını oluşturan; güdümlü füzeler, güdümsüz roketler, bombalar, tüfekler, toplar veya diğer tahrip silahları marifetiyle hedefleri ateş altına alabilmek üzere silah ve mühimmatlarla donatılmış, sabit kanatlı veya şekli değişken kanatlı bir uçak ile böyle bir uçağın keşif ve elektronik savaş gibi diğer askeri işlevleri yerine getiren herhangi bir modeli ya

da bu gibi versiyonunu bulunan araçlara savaş uçağı denilmektedir. Savaş uçağından sonra gelen savaş helikopteri ise yine hava kuvvetlerinin en önemli araçları içindedir. Düşman hedeflere karşı saldırıya girişmek üzere silah ve mühimmatlarla donatılmış olan ya da askeri bir görevi yerine getirmek için donatılmış döner kanatlı hava araçlarına, savaş helikopteri denilmektedir. Savaş helikopteri sadece savaş için tasarlanmış olup, silahsız nakliye helikopterlerini kapsamaktadır (Resmi Gazete, 1992, s. 243).

4.11 Savaş Tazminatı ve Devlet Borçları

Dünya tarihinde savaş tazminatının ve devlet borçlarının çok önemli bir yeri vardır. Savaşın bitimiyle birlikte yenilen tarafın mal ve mülkü yenen taraf tarafından yağmalandığı veya şavaş ganimeti olarak götürüldüğü herkesce bilinen bir olgudur. Aynı zamanda yine savaş bitimiyle birlikte bağlanan bir takım sözleşmeler veya daha doğrusu antlaşmalar doğrultusunda borçlanmalar da söz konusu olmaktadır ki, bu borçlara da savaş tazminatı denilmektedir. Savaş tazminatı, yenilen tarafın başka yol olmadığını kabullenerek kendisinin gönüllü olarak kabul edeceği gibi aynı zamanda uluslararası mahkemelerin kararı ile de zorunlu olan yükümlülük getirilebilmektedir. Savaş tazminatı; çoğu kere tarafların hangisinin haklı veya haksız olmasına bakmadan mecburen yenilen tarafın ödemesi gereken bir olguyu kapsamakla birlikte, savaşa neden olma, savaş suçu işlemek, uluslararası kuralları çiğnemek ve savaş zamanı tarafların yüklü miktarda maddi ve aynı zamanda manevi zarara uğratılması gibi nedenler savaş tazminatının en önemli hukuki gerekçelerinden biri olarak gösterilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaş tazminatı olarak alınan veya ödenen borçların istatistik bilgisi bu durumu daha iyi açıklamaktadır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004, s. 88) (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Savaş Tazminatları ve Borç Ödemeleri (Milyon)

Tazminat Ödenen ve Savaş Alacaklısı Ülkeler	Almanya'nın Ülkelere Göre Tazminat Düzeyleri	Almanya'dan Savaş Alacakları	Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'dan Savaş Alacakları	Toplam Borçlar	Savaş Borcu Ödemeleri
ABD	16 700	433 400		451 100	
İngiltere	121 000	71 300	200	192 500	326 200
Fransa	273 000	500	200	272 700	109 400
İtalya	58 700	100	1400	60 200	31 300
Belçika	126 200		100	126 300	7 200
Yugoslavya	34 200		2 300	36 500	1 500
Yunanistan	21 000		10 000	31 000	1 700
Romanya	5 600		200	5 800	1 800

Kaynak: Bakırtaş ve Tekinşen (2004), Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No: 12, s. 88; Sönmez, 1998:70

Savaş veya herhangi bir doğal felaketin ortaya çıkması gibi nedenlere bağlı olarak harcamaların birden bire olağanüstü artması veya gelirlerin çok azalması gibi durumlarda devletler gereksinimlerini kısa bir süre zarfında karşılamak ve sorunları çözmek amacıyla borçlanma yoluna gitmektedirler. Devletin olağanüstü harcamalarıyla var olan vergi gelirlerinin orantısız olması da borç almaya iten en önemli etkidir. Çünkü devlet harcamalarını kısa süre içinde vergi yoluyla karşılayamaz. Bunun da nedeni ekonomik, politik ve teknik mevcut durumdan dolayı gerçekleştirilememesidir (Karluk, 2014, s. 167).

Devletin borçlanması iki yolla mümkün olmaktadır: iç ve dış borçlanma. İç borçlanma, devletin kendi sınırları içindeki kurum ve vatandaşlarına milli para cinsinden borçlanması durumudur. Dış borçlanma ise, bir devletin başka bir

devlete, yabancı kişiye, uluslararası veya dış bir kuruma borçlanmasını ifade eder.

Devletin dış borçlanmasında dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi de şudur ki, borçlanma mekanizmasında yıllık borçlanmalar ve aynı zamanda geri ödemeler planında bir süre sonra borç servisi yıllık yeni alınan borç miktarını geçmektedir. Bu durumda, borç alan ülkeden sermaye zengini borç veren ülkelere doğru tersine bir sermaye akımı doğmaktadır. Böylece, borçlanma uzun dönemde bu ülkelerin aleyhinde bir gelişim göstermektedir ki, bu durum da ekonomi literatüründe borç tuzağı olarak açıklanmaktadır (Karluk, 2014, s. 187).

ABD eski başkanlarından John Quincy Adams'ın borçlar hakkında söylediği sözler aynı zamanda çok önemli bir uyarı metnidir: “Bir ulusu fethetmenin ve köleleştirmenin iki yolu vardır. Birisi kılıçla, diğeri borçla”.

Devlet borçları ise daha farklı bir kavramdır. Devlet borçları denildiği zaman bir devletin varisi olduğu önceki devlete ait borçlar kastedilmektedir. Bu açıdan, ister sonraki devlet borçları isterse de bir üçüncü devlete ait borçlar söz konusu olmamaktadır. Uluslararası hukukta kullanılan devlet borçları terimi dar bir anlam taşımakta olup, sadece önceki devletin diğer devletlere, uluslararası teşkilatlara ve diğer uluslararası hukuk kişilerine karşı olan borçlarını kapsamaktadır (Pazarcı, 2016, s. 364).

Devlet borçları, varisi olunan eski devletin herhangi bir gereksiniminin karşılanması için dış borçlanma yolu ile aldığı borçları içermekle birlikte, savaş tazminatı olarak mecburen yüklenen borçları da kapsamaktadır.

4.12 Savaş Döneminde Genel Ekonominin Zarar Görmesi

Savaş başladığı andan itibaren ilk önce ekonomik sistemi etkilemektedir. Bir devletin milli parasının gerçek değerinden fazla basılması durumunda o para değer kaybeder. Diğer bir ifadeyle, paranın üzerinde yazan rakam ne kadar büyürse değeri de o kadar azalır. Bu durum özellikle savaş zamanlarında veya savaş sonrası dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Birinci Dünya Davaşı sonrasında Macaristan ve Almanya gibi bir sıra ülkeler ödemek zorunda oldukları savaş tazminatları için, savaşın vurduğu zararları onarabilmek için ve

aynı zamanda kamu harcamalarını karşılamak için para basmak zorunda kalmıştır. Yalnız, devletlerin merkez bankalarında bu paraların karşılığı olmadığından dolayı “enflasyon” ortaya çıkmıştır. Paranın alım gücü azaldıkça veya diğer bir ifadeyle para değersizleştikçe fiyatlar da artmaya başlar. Bu şekilde fiyatların durmaksızın artması durumu “hiperenflasyon” olarak isimlendirilir. Örnek verilirse; 1914 yılı baz olarak alınmış bilgilere göre 1923 yılında Almanya’da fiyatlar genel düzeyi 100 trilyon kat artmıştır. Fiyatların durmaksızın artması nedeniyle 1922’de 1 mark’a alınan gazete 1923’de 70 milyon mark’a alınmıştır. Ülkede dolar-mark paritesi ise 1 dolar’ın 4.2 trilyon mark’a beraber olduğu düzeye ulaşmıştır. Almanya’da ulusal para o derecede değer kaybetmiştir ki çalışanlar maaşlarını el arabalarıyla taşıyor duruma gelmiştir. Ancak bir araba dolusu para ile sadece bir somun ekmek ve bir parça peynir almak mümkün olmuştur. Hatta insanlar ısınabilmek için odun yerine parayı yakmak yolunu seçmişlerdir. Çünkü para yakmak odun satın almaktan daha ucuz olmuştur. Ülke genelinde fiyatlar yarım saatte bir değişecek kadar hızla artmıştır (EBA, 2013).

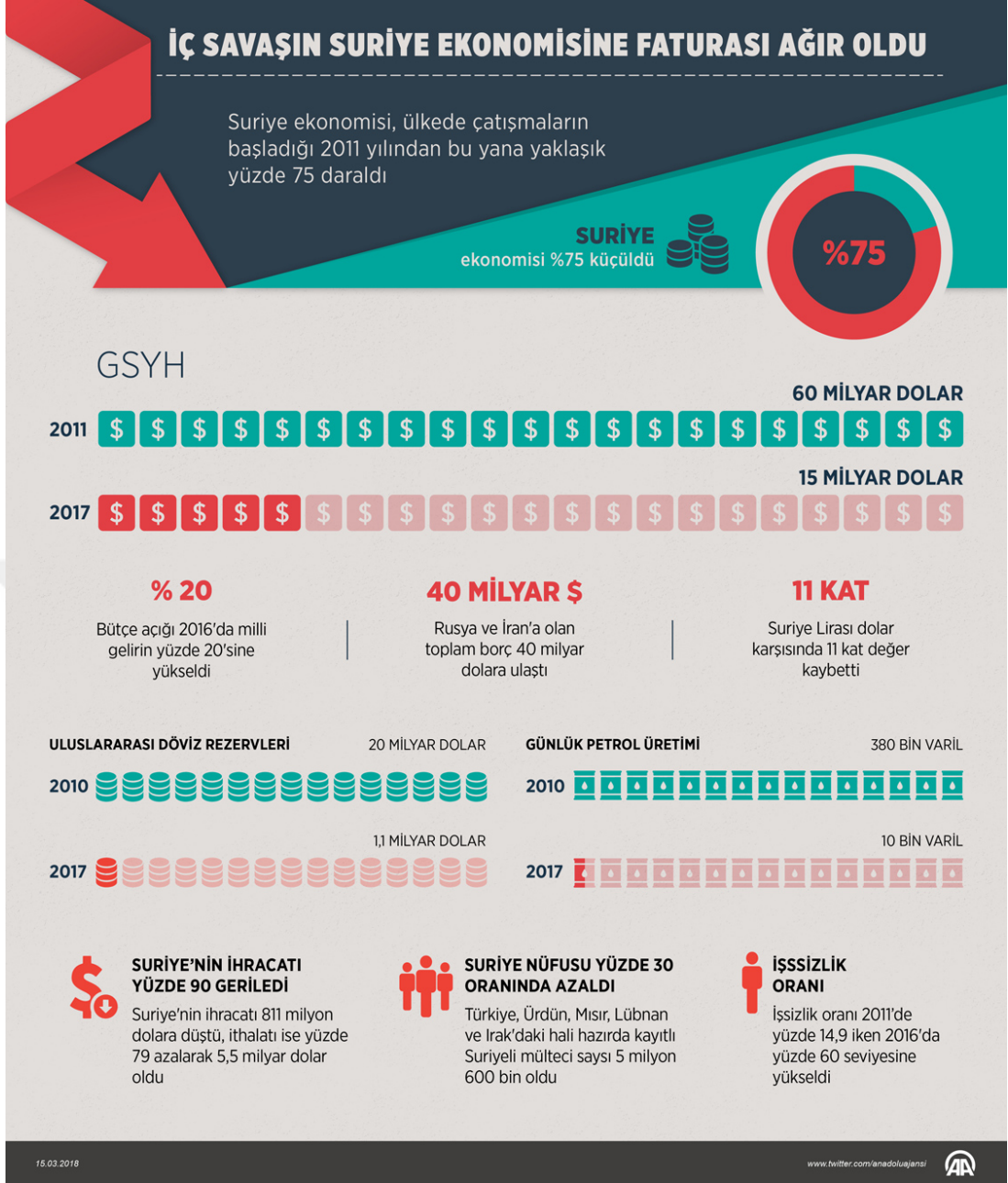
Devletlerin ekonomik güçleri, o ülkenin savunma harcamalarını ve yatırımlarını büyük ölçüde etkilemektedirler. Hatta bazen devletler, kendilerini tehdit altında hiss ettiklerinden dolayı olması gerekenden daha fazla savunma harcaması veya yatırımı yapmaktadırlar. Bu tür durumlarda, devletin genel ekonomik gücü ile orantılı olmayan bir ordu gücü ile karşılaşılabilmektedir. Örnek verilirse; Suudi Arabistan sadece hac öncelikli turizm gelirlerine ve petrol gelirlerine dayanarak güçlü bir ekonomik yapı oluşturamaz. Ancak, savunma harcamaları veya yatırımları oldukça fazladır. Bu ülkenin finansal gücü fazla olmasına rağmen, kısıtlı kaynaklarından dolayı kırılabilir bir ekonomiye sahiptir. Eğer hac yollarının güvenliği ortadan kalkarsa veya petrol yerinine alternatif bir enerji kullanılırsa, finansal gücü de azalacaktır. Ancak buna rağmen yine de kaynaklarını alternatif ekonomik girişimlere yönlendirmek yerine, savunma yatırımları yapmayı seçmektedir. Üstelik harcamış olduğu parayla ordusunun yetenekleri orantılı değildir (Ertürk, 2016, s. 2).

Karabağ savaşının ekonomik bilançosuna bakılırsa; Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmesi sonucunda, kültürel ve tarihi anıtlara 177 milyar dolar, insanların özel mülkiyetlerine ise 55.4 milyar dolar zarar

verilmiştir. Bundan başka, Azerbaycan'ın yeraltı ve yerüstü doğal zenginliklerinin Ermeniler tarafından talan edilmesi sonucunda Azerbaycan 200 milyar dolar zarara uğramıştır. Tahmini hesaplanmalara göre ise genel olarak Azerbaycan'a verilen zarar 700 milyar dolardan çoktur. Tüm bunlarla birlikte, bölgenin yıllardır işgal altında tutulması sonucunda Azerbaycan'ın o bölgeden elde edeceği milli gelirlerden de yoksun bırakılmasına neden olmuştur (Həsənoğlu, 2017, s. 476).

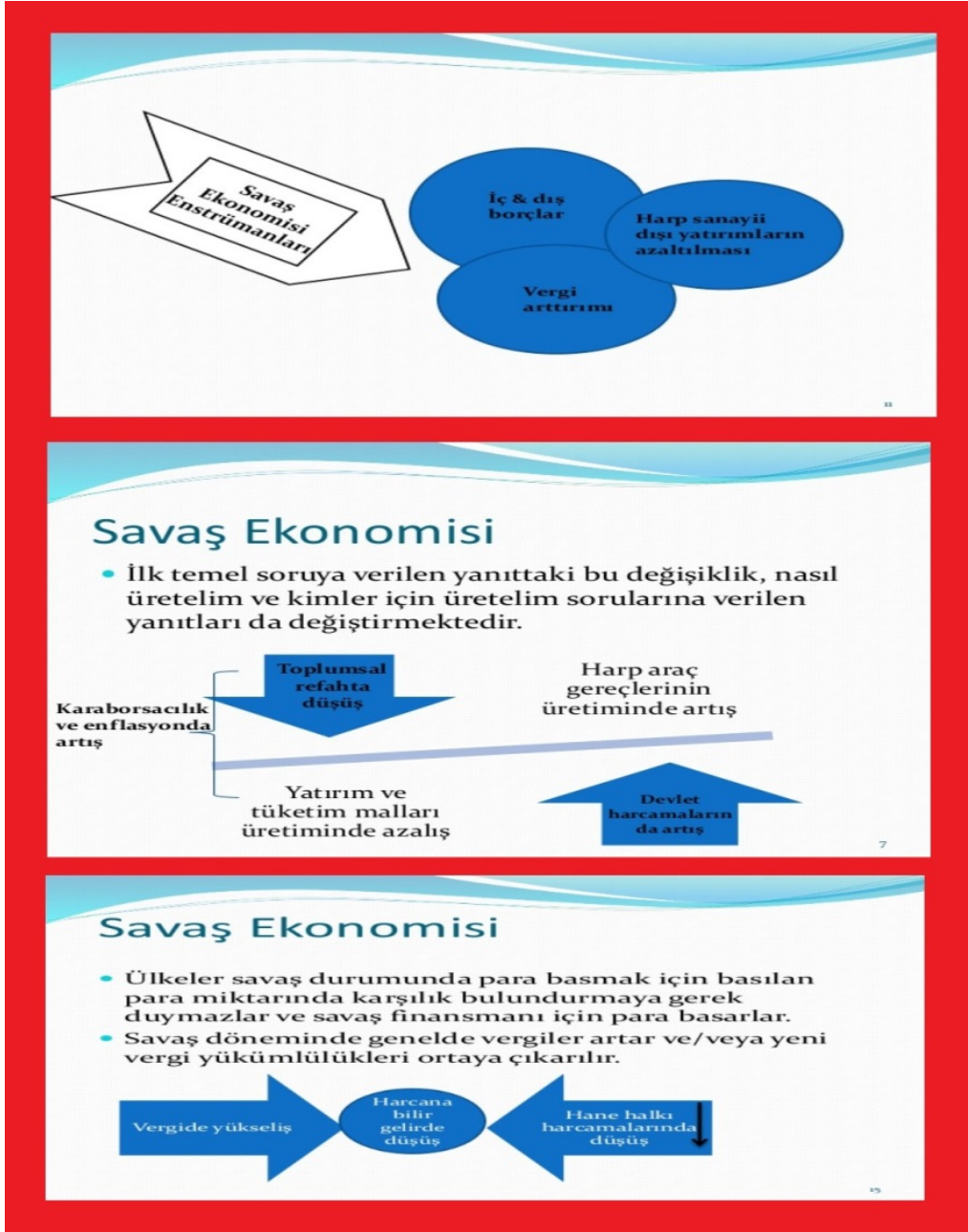
Suriye iç savaşı örneğine bakılırsa; ülke ekonomisinin 2011 yılından 2018 yılına kadar yüzde 75 daraldığı, GSYH'in 60 milyar dolardan 15 milyar dolara düştüğü, nüfusunun ise yüzde 30 oranında azaldığı, dış borcunun ise 40 milyar dolara ulaştığı ve diğer bir çok ekonomik zarara uğradığı görülmektedir (Anadolu Ajansı, 2018ç) (Şekil: 4.8).

Savaş zamanı ise ortaya çıkan en önemli sıkıntılardan biri kara borsacılıktır. Enflasyonun artış gösterdiği, toplumsal refahta düşüşün yaşandığı, devlet harcamalarında artışın olduğu ve yatırım ve tüketim malları üretiminde azalışın başladığı, harp araç-gereçlerinin üretiminde ise artışın yaşandığı bir ekonomik düzende kara borsacılığın artması da hiç kazanılmaz bir olgudur (Yurteri, 2016, s. 7) (Şekil: 4.9).

Şekil 4.8: İç Savaşın Suriye Ekonomisine Faturası Ağır Oldu

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2018ç). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/9304>

Şekil 4.9: Savaş Ekonomisi

Kaynak: Yurteri, (2016), Savaş Ekonomisi, <https://www.slideshare.net/GlbaharYurteri/sava-ekonomisi>.

5. EKONOMİK SAVAŞ

5.1 Ekonomik Savaş Nedir?

Gün geçtikçe savaş nitelik değiştirmektedir. Artık savaş; ordular, asker sayısı, askeri işler ve komutanlık gibi askerliği doğrudan ilgilendiren bu tip konuların daha ötesine gitmekte ve ekonomik, politik, teknolojik, kültürel ve başkaları gibi etkenler önplana çıkmaktadır (Akad, 2018c, s. 54).

“Savaş konusunda askerleri dinledim, ekonomik konularda ise akademisyenleri. Ancak, her zaman kararı ben verdim. Çünkü savaş askerlere, ekonomi ise akademisyenlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir” ifadesi, bazı kaynaklarda Birinci Dünya Savaşı yıllarında Fransa'nın başbakanı olmuş Georges Clemenceau'a, bazı kaynaklarda ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'nin başbakanı olmuş Winston Churchill'e atfedilmektedir. (Yalçınkaya, 2010, s. 13) Bu ünlü söz, aynı zamanda savaş ve ekonominin görüldüğünden daha farklı olduklarını ve daha karmaşık alanlar olduklarını da ifade eder.

İster ekonomik yazına, isterse de askeri yazına baktığımızda “Ekonomik Savaş” deyimini, “Savaş Ekonomisi”nden çok farklı amacı kapsadığı görülmektedir. “Ekonomik Savaş” aslında bireysel ve sosyal yaşamın bütününde vardır. Tüm bunlarla birlikte tüketicilerin kitlesel boykotları ve silahlı organize kuvvetlerin ambargoları, “Ekonomik Savaş”ın daha geniş ve büyük boyutlarıdır. Bu kavram kapsamında yükleme, ulaştırma ve boşaltma oluşumlarının ve kadrolarının katkıları da çok büyüktür. Ekonomik savaşı iyi düzenlemiş ve bu yönde başarı elde etmiş devletler, bunu uyguladıkları devletler üzerinde savaşı ve dolayısıyla her türlü tecavüzü önleyici en etkin ve ciddi biçimli caydırmayı en başından kesinlikle kazanabilirler (Ergün, 1995, s. 111).

Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk (2006, s. 334)'ün belirttiği gibi: “Ekonomik açıdan zayıf bir yapı fakirlikten kurtulamaz, kuvvetli bir uygarlığa, refah ve mutluluğa kavuşamaz, sosyal ve siyasal felaketlerden yakasını kurtaramaz. Memleketin yönetimindeki başarı da, ekonomisinde edinilen

bilgiler derecesiyle uygun olur. Hiçbir medeni devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından önce iktisadını düşünmüş olmasın. Memleket ve istiklal savunması için varlığı gerekli olan bütün kuvvetler ve araçlar ekonominin genişleme ve açılmasıyla mükemmel olabilir”.

Herhangi bir düşman ülkeyi veya potensial tehdit olarak görülen bir ülkeyi kendi ulusal politikasını ekonomik destekten yoksun bırakacak biçimde sistematik ve planlı bir biçimde yıpratacak ekonomik girişimler, bir bütün olarak “Ekonomik Savaş”ı kapsamaktadır. Bu hareket türü içinde yapılacak olan politik ve ekonomik önlem ve uygulamalar, askeri hareketin desteklenmesinde veya bu gibi desteklemeye yardımcı olmak üzere “Ekonomik Savaş” biçiminde belirir. Şöyle ki, politik amaçlar ekonomik araçların esasını oluşturuyorsa, o zaman bu ekonomik savaş olarak tanımlanır. “Ekonomik Savaş, uygun ve yerinde kullanılacak tekniklerle devletin temel ulusal politikalarını desteklemeyi amaçlar. Ekonomik politika uygulamalarının ve tekniklerinin beraberinde getireceği politik sonuçlar çok geniş boyutlu olabilir. Başka bir deyimle, ekonomik önlemler ve uygulamalar politik amaçlar içerir. Ekonomik refah durumunda belirecek olan herhangi bir değişim veya gelişim, politikanın da desteklenmesinde kullanılacak olan gücü de etkiler. Bir takım durumlarda, dış yardım programları, politik ve ekonomik amaçlar kompleksini destekleyen ekonomik önlemler ve uygulamalar için anlamlı bir örnek oluşturur. Bu gibi araçlar, ekonomik yapıda görülebilirlerse de, getirdikleri sonuçlara dikkat edildiğinde politik önem taşıdığı görülmektedir (Tanyeli, 1985, s. 42).

Prof. Dr. Sherman Kent (2003, s. 16) “Ekonomik Savaş”ı şöyle açıklamaktadır: “Savaş her zaman konvansiyonel değildir; aslında savaşların birçoğu konvansiyonel olmayan uzaktan veya yakından kumanda edilebilen silahlar ile yapılmıştır. Bu silahları politik veya ekonomik silah olarak ve kullanıldıkları savaşı politik savaş veya ekonomik savaş olarak adlandırmak istiyorum. Söz konusu konvansiyonel olmayan bu savaş türlerinde iki şey yapmaya çalışırsınız; ilki düşmanın iradesini ve direnme kapasitesini zayıflatmak ve ikincisi kendi ve müttefiklerinin iradesini ve direnme kapasitesini güçlendirmek. Politik Savaş, (1) Ekonomik araçlar (ki bundan bahsetmiyorum) ve (2) Askeri operasyonlar haricinde elinizdeki bütün güç ile bu iki sonucun elde edilmesi için çabalamak olarak tanımlanabilir. Ekonomik savaş ise uygun kelimelerin yerlerini

değiştirerek, aynı şekilde tanımlanabilir. Bu iki savaş türünün barış zamanında da işlevleri vardır; her ikisi de büyük barış stratejisi için görev yaparlar ve her ikisinin de savaşta ve barışta kendi istihbari ihtiyaçları vardır”.

“Ekonomik Savaş”ı uygulamadaki birincil amaç, karşı tarafın ekonomik güçlerinin ve aynı zamanda askeri güçlerinin zaafa uyratılması ve etkisiz duruma düşürülmesidir. Ekonomik uygulamalar ve önlemler, tarih boyunca uluslararası ilişkilerde çok önemli bir rol oynamıştır ve oynamaktadır. Şöyle ki, elde bulunan kaynaklarının en yararlı bir biçimde kullanılması gibi ekonomik amaçlara veya ulusal güvenliğin, ya da başka devletler üzerindeki denetimin artırılması gibi politik amaçların gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır (Tanyeli, 1985, s. 42).

5.2 Ekonomik İstihbarat

Tarihin derin katlarından günümüze kadar süregelen ve günümüzde de büyük hızla devam etmekte olan ekonomik ve siyasi gelişmeler, uluslararası ilişkileri derinleştirmiş, uluslararası meseleleri artırmış ve buna mükabil istihbarata olan gereksinim de aynı oranda gelişmiş ve büyümüştür (İlter, 2002, s. 4). Günümüzde istihbaratın önemli bir parçasını ekonomik istihbarat teşkil etmektedir. Tarafların bir birilerine karşı yürüttükleri açık, yarı açık ve özellikle gizli ekonomik bilgi savaşı ve aynı zamanda özel ve gizli ekonomik uygulamalar, ekonomik savunma veya önlemlerin ve saldırıların tümü ekonomik istihbaratı oluşturmaktadır.

21. yüzyıla girildiğinde artık her şey gibi istihbarat da büyük ölçüde değişikliğe uğramış ve farklı birçok alanları da kapsamış veya farklı disiplinleri de kendi içinde barındırmıştır. Günün şartlarına uygun olarak artan rekabet ortamı gereği küresel ekonomik etkinliklerde istihbarat örgütlerinin kendine has rolleri vardır. Günümüzde ekonomik istihbarat faaliyetlerini yoğun olarak yapan istihbarat örgütleri ve bu örgütlere sahip ülkeler büyük bir üstünlüğe sahiptirler. Bu yüzden diğer ülkelerin de ekonomik istihbarat birimleri kurmaları ve geliştirmeleri çok önemli ve gerekli bir meseledir. Ekonomik istihbaratın dört ana işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler; faaliyet gösterilen alanlardaki teknolojik ve bilimsel uzmanlığı denetlemek ve savunmak, iç ve dış pazarda oluşan fırsat ve tehditleri önceden sezme, daha verimli bireysel veya toplumsal stratejileri

belirlemek ve tüm bu faaliyetleri destekleyecek bir takım genel etkileyici stratejilerin yapılması ve planlı olarak yürütülmesidir (Miman, 2007, s. 106, 115).

Ekonomik istihbarat kavramı genel olarak iki dala ayrılmaktadır. Bunlardan biri ekonomik espionaj, diğeri ise endüstriyel espionaj olarak ele alınmaktadır. Herhangi bir ülkenin milli çıkarları doğrultusunda düşman veya diğeri yabancı ülkelerde gizli, örtülü ve yasadışı bir biçimde ekonomik bilgileri elde etmesi ve kendi lehine ekonomik avantaj sağlamasına ekonomik espionaj denilmektedir. Özel sektöre dahil olan kurumlarca kendi şahsi çıkarları doğrultusunda gizli, yasadışı ve örtülü bir biçimde toplanan bilgilere ise endüstriyel espionaj denilmektedir. Önemle dikkate alınması gereken özellik şurasıdır ki, ekonomik espionaj bir ülkenin milli çıkarları için toplanmış bilgileri, endüstriyel espionaj ise kişisel çıkarlar için toplanmış bilgileri kapsamaktadır. Bazen ise, milli çıkarlar doğrultusunda özel şirketlerin kullanılması ve düşman ülke veya karşıt şirketler hakkında da bilgi alınmasının sağlanması da söz konusu olabilmektedir (Köseli, 2011, s. 40-41).

Prof. Dr. Sherman Kent (2003, s. 141)'e göre, ekonomik açıdan baktığımızda stratejik istihbarat araştırması; “Savaş zamanında düşmanın stratejik gücünün ve kapasitesinin ve saldırıya açık zayıf noktalarının ne olduğuna; düşmanın politik ve ekonomik güç ve zayıflıklarının, savaşmakta kullandığı teçhizatın fiziki olarak durumunun nasıl olduğuna dair bilgi üretir. Bizim saldırıya yönelik askeri planlarımız da bu bilgiler temel alınarak oluşturulur. Barış zamanlarında ise, yabancı ülkelere dair, örneğin bir Avrupa ekonomik iyileşme programına sponsorluk edip etmeme kararı vermeniz gerektiğinde ve daha sonra bunu Kongre'nin ve vatandaşlarımızın önünde savunabilmek üzere sahip olmak isteyeceğiniz türde bilgileri üretir”.

İşletmeler düzeyinde ve ulusal güvenlik düzeyinde karşılaştığımız zaman ekonomik istihbaratın ne gibi değer ifade ettiğini görmekteyiz. Çizelge 5.1'de gösterildiği gibi ekonomik istihbarat işletmeler ve ulusal güvenlik açılarına göre farklılaşmaktadır. Şu özelliği de önemle ifade etmekte yarar vardır ki, bazı durumlarda işletmelerin bir takım çıkarlarını sağlanması, o işletmenin mensup olduğu devlete zarar vermektedir veya başka deyişle devletin çıkarlarıyla işletmelerin çıkarları örtüşmemektedir (Miman, 2007, s. 111).

Çizelge 5.1: Devlet ve işletmelerin ekonomik istihbaratı

İşletmelerin Ekonomik İstihbaratı	Devletlerin Ekonomik İstihbaratı
İşletmenin Gelişimi	Gücün Korunması
Ürünler	Dünya Pazarı
Meslekle İlgili Bilgiler	Örgütlerle İşbirliği
Lobi Faaliyetleri	Örgütlerle İlgili Bilgi
Bilginin Özelleştirilmiş Pazarı	Etkileme
Üst Düzey Yönetim	Bilginin Stratejik İşlemleri
Kurumsal Kültür	İstihbarat Kültürü

Kaynak: Miman (2007). Küreselleşmenin Ordusu: Ekonomik İstihbarat, İstanbul: IQ Yayınları. s. 111.

Ekonomik istihbaratın amacı, bir devletin ulusal amaçlarına ulaşabilip ulaşamayacağını tespit edebilmek için o devletin tüm ekonomik kaynaklarının ayrıntılı bir biçimde incelenmesidir. Bu nedenle ekonomik istihbaratın temel alanları; o devletin para politikası, tarım politikası, sanayisi, ticareti, finans yapısı, stratejik maddeleri, genel ekonomik durumu, stoklarının ve ekonomik gücünün kontrolünün kimin elinde olduğudur. Tarımsal alana yönelmiş olan istihbarat faaliyetiyle bir milletin ziraat işleri, hayvansal üretimlerinin yeterliliği konusunda stratejik bilgiler toplanır ve bunlar analiz edilir. Sanayi alanına yönelmiş olan istihbarat faaliyetiyle ülkenin sanayi teknolojilerinin durumu ve gelişmişliğini ve aynı zamanda sanayi kapasitesi gibi konularda bilgi toplanır ve çözümlenir. Ticaret alanına yönelmiş istihbarat faaliyeti ile ise ülkedeki ticaretin niteliği ve hacmi, dünya parayla olan ilişkileri hakkında bilgiler tolanmakta ve analiz edilmektedir. Diğer taraftan ekonomik istihbarat faaliyetleriyle bir ülkenin elinde olan stratejik madde stokları veya temin edebileceği stratejik maddeler hakkında bilgiler toplanmaktadır. Özellikle savaş gibi olağanüstü durumlarda önlem amaçlı olarak devreye sokulabilecek stratejik maddeler, onların stokları, nerede ve kimler tarafından bulundurulduğu hakkında bilgiler toplanılmakta ve analizi yapılmaktadır. Ekonomik istihbarat faaliyetleri bir ülkenin ekonomik gücünü artıracak gibi, aynı zamanda stratejik planda özel veri ve bilgilerle donatarak ülkenin ekonomik kazanç sağlamasına da yardımcı olmaktadır (Güven, 2017, s. 113).

Ekonomik istihbaratın bir ülke için önemi oldukça açık olmakla birlikte, aynı zamanda savaş dönemlerinde ülkeler açısından çok daha farklı ve etkileyici olmaktadır. Özellikle savaşın gidişatı üzerinde bir etkisi bulunmaktadır (Akad, 2018c, s. 53).

5.3 Ekonomik Örtülü Operasyonlar

Bir veya bir kaç hedef ülkenin veya hedef kişilerin ekonomik olarak zor duruma sokulmasını ve zaaya uğratılmasını sağlayan veya tam tersi ekonomik olarak desteklenmesi amacıyla güden her türlü gizli ekonomik faaliyetler, ekonomik örtülü operasyonlar kapsamına girmektedir. Ekonomik örtülü operasyonun birçok hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki düşman tarafının tüm kaynaklarından ekonomik hedeflerini veya tesisatlarını koruma amaçlı olarak bir takım olağanüstü veya ek harcamalar yapmaya mecbur bırakmasını sağlamak, ikinci olarak ülkenin veya kişilerin dış borçlarını artırmak veya buna sürüklemek ve diğer ekonomik yöntemlerle fakileşmesini sağlamak ve kötüleşen bu ekonomik durumdan yararlanarak isyan, protesto ve darbeler gibi olumsuz olayları tetiklemek, üçüncüsü ise rakibin mali yapısına saldırarak ekonomik sistemi çöktürmek, ekonomik dengeyi bozmak ve üretim-tüketim kapasitesine zarar vermek en önemli ekonomik örtülü operasyonlar çerçevesine girmektedirler (Yılmaz, 2007, s. 113-114).

5.4 Ekonomik Güvenliğin Tehdit Edilmesi

Ekonomik güvenliğin tehdit edilmesi çok sıklıkla kullanılan bir ekonomik savaş yöntemidir. Bu yöntemle, bir devlet diğer bir devletin uygulaması için bir sıra şartlar ireli sürülmekte ve onların yapılmasına zorlanmaktadır. Bu şartları kabul etmeyen tarafın cezalandırılması kaçınılmaz bir olgudur. Sherman Kent (2003, s. 17)'in yazdıkları bu durumu açıklamaktadır: “Ekonomik savaş yöntemleri, bir benzetme yapmak gerekirse, basit ve hemen hemen gerçek hususlardır. Bir deyimle havuç ve sopa ya Prof. Viner'in ifadesiyle ‘büyük çubuk’ ve ‘şeker çubuğu’dur. Teknik bir dille ifade edilirse; bir yanda blokaj alımların engellenmesi, fonların durdurulması, boykot, amborgo, kara listeye alınma, diğer yanda ise para yardımları, borçlar, karşılıklı ticaret, tırampa ve karşılıklı anlaşmalar vardır”.

5.5 Ekonomik Güvenlik

Ekonomik güvenlik kavramı ulusal güvenliğin bir parçası olarak, hükümetin başarılı ekonomik faaliyetde bulunmasını, istikrarı sağlamak için sorunsuzca

ekonomik kararlar kabul etmesini, ekonomik baskı ve tehditlere karşı korunmasını, ulusal çıkar ve gelişmeler doğrultusunda ekonomik girişimlerin sorunsuzca yapılmasını, ekonomik değerlerin sorunsuzca ulaştırılmasını ve iletişim sağlanmasını, ülkenin maddi ve diğer kaynaklarını özgürce kullanılmasını, devletin her türlü ambargo ve yaptırımlardan korunmasını temin etmeyi kapsamaktadır (Pогозина, 2011, s. 14).

Ekonomik güvenlik ulusal güvenliğin en stratejik alt dalıdır. Ekonomik güvenlik ülkenin istikararlı gelişiminin sağlanması ve onun ekonomik çıkarlarının korunması durumudur. Daha net söylenirse, ekonomik güvenlik ülkenin ekonomisinin istikararlı gelişiminin sağlanması ve bu gelişimini tehdit eden iç ve dış tehlikelerden arındırılmasıdır. Ekonomik güvenliği sağlamak için ülkenin ekonomik gücü artırılmalı, ekonominin devlet tarafından kontrolü geliştirilmeli, ekonomik alanda suç ve suç örgütlerine karşı mücadele edilmeli, iç pazar ve ulusal para korunmalı, enerji, yiyecek, ulaşım güvenliği, aynı zamanda banka ve maliye sisteminin güvenliği sağlanmalıdır. Ekonomik güvenlik hiç de ülkenin ekonomik yönden kapalı bir mekana çevirmekten ibaret değildir, tam aksine ülkenin dünya ekonomisine geçiş durumunda ülkenin istikararlı bir ekonomik gelişimini dış dağıtıcı etkilerden korunmasının sağlanmasıdır. Bir ülkenin ekonomik güvenliğini sağlamak çok zor ve uzun süren bir süreçtir. Buna göre de her bir devlet ekonomik güvenlik konseptini hazırlamaktadır. Bir devletin ekonomik güvenlik konseptini diğer devletinki ile aynı olamaz. Çünkü her bir devletin kendine özgü özellikleri, imkanları, geçtiği gelişim yolu ile ilgili olarak özel yönleri ve sorunları vardır. Ekonomik güvenlik ulusal güvenliğin gelişim düzeyinden ve ülkenin ekonomik güvenliğinin sağlanmasından, ulusal çıkarların temel olarak ele alınmasından, ulusun maveni veya ahlaki dünyasının sağlam veya sağlıksız olmasının düzeyinden, aynı zamanda ülkenin toplumsal gelişim yönünden, savunma potansiyalından nasıl kullanılmasını bilmesinden ve diğer bu gibi etkenlerden asılıdır (Qasimov ve Nağıyev, 2015, s. 182-183).

5.6 Ekonomik Güvenliğin Büyük Parçası: Enerji Güvenliği

Dünyadaki enerji kaynaklarının bulunduğu ve aynı zamanda enerji ticaretinin yapıldığı komunlara bakıldığında, enerji kaynaklarının var olduğu yerlerle yeryüzünde olup bitmiş veya günümüzde devam eden savaş alanları arasında

büyük bir bağ ve paralelliğin olduğu açıkça görülmektedir. Diğer bir ifadeyle yeryüzünde devam eden veya olup bitmiş tüm savaşlarla enerji kaynaklarının konumları veya enerji ticaretinin yapıldığı yerler örtüşmektedir (Şöhret, 2015, s. 35).

Dünyaca ünlü İngiliz devlet adamı Churchill'in 1936 tarihinde İngiliz Avam Kamarası'nda söylediği "Bir damla petrol bir damla kandan daha kıymetlidir" sözü ile İngiliz amirali Fişer'in söylediği "Kim petrolün sahibidirse, o da Dünyanın sahibidir" düşüncesi kapitalist ve sömürgeci dünya güçleri için enerjinin ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu kesin ve net biçimde ortaya koymaktadır.

Enerji güvenliği kavramı, günümüzde artan küresel önemi ile birlikte, hem ülkelerin enerji gereksinimlerinin artmasıyla hem de diğer ülkeler için de özel ve stratejik bir önem arz etmesiyle birlikte tanımı da değişmeye başlamış ve geniş bir kapsamda ele alınmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında enerji güvenliği, enerjinin yeterli miktarda, ödenebilir, güvenilir, temiz, zamanında ve çeşitlendirilmiş kaynaklardan, aynı zamanda olabildiğince yerli kaynaklardan, kaliteli ve kesintisiz olarak sağlanabilmesi, olarak tanımlanabilir. Bu alt başlıklardan birinin veya bir kaçının olmaması durumunda, ülkenin enerji güvenliği yoktur veya tehlike altındadır, anlamı çıkarılmalıdır (Pamir, 2016, s. 39).

Enerji güvenliğine, enerji kaynaklarının sağlanması ve depolanması veya korunmasıyla ve aynı zamanda gereksinim sınırını aşmayacak kadar kullanılmasıyla mümkün olabilir. Enerji kaynaklarının bazıları yer küresinde rahatlıkla bulunabileceği gibi, birçoğu sadece yer küresinin çok az kısmında bulunmaktadır veya kıtlığı söz konusudur. Bu yüzden enerji güvenliğini sağlayan enerji kaynaklarını ayrıntılı sıralamak ve tanımlamak gereklidir. Enerji kaynakları, yenilenebilmeyen kaynaklar ve yenilenebilen kaynaklar olarak iki ana dala ayrılmalıdır. Bunlardan yenilenebilmeyen kaynaklara; Petrol, Doğalgaz, Kömür ve Uranyum aittir ve bu kaynaklar genel olarak fosil kaynaklar olarak bilinir. Yenilenebilir kaynaklara ise güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, hidroelektrik enerji, biyoyakıtlar ve dalga enerjisi aittir.

Dünya tarihi incelendiği zaman ortaya çıkmaktadır ki olağanüstü yıkım ve felaketlere neden olmuş savaşların neredeyse hepsi enerji kaynaklarına sahip olmak, enerji kaynaklarına rahatlıkla ulaşmak ve enerji güvenliğinin sağlanması için yapılmıştır. Yalnız, bazı savaşların nedeni özellikle gizletilmiştir ki enerji politik nedenlere ulaşılması oldukça zorlanmıştır. Buna göre var olan savaşların nedenlerinin başında enerji kaynaklarından daha fazla pay koparmak veya enerji paylaşımı gibi olayların olduğunu söylemek mümkündür. Petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar ticari bir değer taşımağa başladığı günden beri yaşanan politik ve ekonomik savaşların temel kaynağı durumundadır (Şöhret, 2015, s. 35, 40).

Dünyada neredeyse tüm olaylar hammadde kaynaklarıyla ilgilidir. Savaş ve Barış da bu durumun bir etkisiyle ortaya çıkan evrensel olaylardır. Şöyle ki, hammadde kaynaklarının bulunduğu alanlar veya bu alanların civarlarında her zaman açık veya çoğu zaman gizli ve karmaşık birçok mücadelelerin sürdüğü de tarihten bilinmektedir. Bu hammaddelerden başlıcası petroldür. Dünyanın teknik alanda ilerleme kaydetmesini özellikle 18. yüzyılın sonlarından başlayarak 20. Yüzyılda da devam etmiş olan önemi ile petrole borçludur. Petrol, insan yaşamının her seviyesinde etkisini ve önemini kesin olarak kanıtlamış bir hammaddedir. 1880 yılından günümüze kadar petrol etrafında cereyan eden mücadele ve müzakereler bu özelliği teyit etmektedir. Küresel güce sahip olan uluslararası dev petrol şirketleri de her türlü yöntemleri kullanarak bu mücadeleyi sürdürmektedirler (Karan, 2017, s. 253).

Nükleer enerji yenilenebilir enerjiler sırasında değildir; yalnız, nükleerden üretilen enerjinin üretimi zamanı sera gazı emisyonunun gerçekleşmediğini göz önünde bulundurarak temiz bir enerji kaynağı olarak gösteriliyor. Buna göre enerji üretiminde cazip bir sistem olarak yer almaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler nükleer enerjiden büyük ölçüde yararlanmaktadırlar. Sabit yatırım maliyetleri çok yüksek olan bu enerji, fosil yakıt enerjilerinin üretimine göre oldukça düşük bir maliyet içermektedir. Tüm bunlarla birlikte, 30-40 yıllık etkili bir faaliyet ömrüne sahip olması da nükleer enerjinin diğer önemli vasfıdır (Polat, 2010, s. 238).

Günümüzde gelişmiş ve kalkınmış ülkeler olarak belirtilen ülkelerin çoğu gelişmişliklerini ve kalkınmışlıklarını yeryüzündeki enerji kaynaklarının

bulunduğu yerlere yaptıkları müdahalelere veya bu yerlerden hiç bir sorunla karşılaşmadan ve en ucuza sağladıkları enerji kaynaklarına borçludurlar. Enerji güvenliğine politik açıdan bakıldığında görölmektedir ki, enerjide dışa bağımlı olan ölkelerin dış politikaları çok zayıfdir veya etkisizdir. Bu bağımlılık sadece dış politikaya etki etmekle kalmamakta hatta o ölkenin ulusal güvenliğini ve ulusal egemenliğini de tehdit etmektedir. Enerji güvenliğine ekonomik açıdan bakıldığında ise görölmektedir ki, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ölkelerin, aynı zamanda enerjideki dışa bağımlılık sorununa çözüm bulamamış ölkelerin çok büyük sıkıntılarla ve çıkmazlarla karşılaşma ihtimali yüksektir. Bu türden ölkeler olası her hangi bir küresel veya bölgesel enerji veya ekonomik krizlerden çok ciddi biçimde yaralar alabilirler. Buna göre de enerji güvenliği konusu ekonomi politik unsurları içeren bir kavram olduğundan geçmişte olduğu gibi ve günümüzde yaşandığı gibi gelecekte de çok büyük bir önem arz edecektir (Şöhret, 2015, s. 40-42).

5.7 Suç ve Terör Örgütlerinin Oluşturduğu Kriminal Ekonomik Sistem

5.7.1 Kriminoloji nedir?

Suç olgusunu her yönü ile araştıran bilim dalına kriminoloji denir. Daha geniş bir tanımlama ile anlatılırsa, suçu meydana getiren sebepleri inceleyen ve bunları önlemek için ne gibi çalışmaların yapılmasının lazım geldiğini belirten ve ceza adaleti sistemi dahilinde suça karşı savaşım veren teşkilatlara rehberlik eden bir bilim dalıdır (Akıncı, 2014, s. 32). Bu kapsamda kriminoloji, suça yönelten etkenlerin bulunması ile suçluluğun önlenmesi için bir takım işler yapar (Kaygısız, 2008, s. 8). En önemli inceleme alanını oluşturan suç etyolojisi, suçun sebeplerini anlamaya çalışarak, ortaya konulan “teşhis” istikametinde bir “tedavi” uygulamasını teklif etmeyi maksat edinir (Dolu, 2015, s. 3). Kriminoloji bilimi de kendi içinde birçok dala ayrılmaktadır. İktisadi suçların incelenmesi, ortaya çıkarılması doğrultusunda çalışmalar yapan ve önerilerde bulunan dala “Ekonomik Kriminoloji” denir. Bize göre ekonomik kriminoloji ikiye ayrılmaktadır:

- Organize Suç Örgütü Ekonomisi,
- Terör Örgütü Ekonomisi.

Bu iki ekonomik yapı işleyiş açısından bir birilerine benzeseler de nitelik açısından tamamen bir birinden farklıdırlar. Aşağıda ayrıntılı biçimde tanımlamalarını vermiş olduğumuz mal kaçakçılığı, insan ticareti, uyuşturucu ticareti, silah ticareti, kara para aklama, kara borsa işlemleri, tefecilik, haraç kesme, gasp etme ve diğerleri gibi olgular hem organize suç örgütlerinin ekonomisinin, hem de terör örgütlerinin ekonomisinin içeriğini oluşturmaktadır.

5.7.2 Organize suçluluk nedir?

Yüksek kazanç elde etmek amacıyla bir takım özel örgütlenme yolu ile oluşturulan ve aynı zamanda ulusal ve uluslararası bağlantıları olan çeteler veya kriminal gruplar organize suç örgütü olarak tanımlanmaktadır. Bu tip suç grupları maddi çıkar sağlamak ve etkin güç elde etmek amacıyla oluşturulmakla birlikte, özellikle devlet sisteminde ve aynı zamanda devletler arası arenada işbirlikçileri bulunan bir suç yapılanmalarıdır.

Organize suçluluk diğer suçlardan farklı olarak daha karma karışık, çok boyutlu, zıtlık içeren ve çözülmesi zor olan bir yapıya sahiptir. Organize suç örgütleri özellikle ekonomik ve siyasi koşullar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu koşullar hem “global”, hem de “lokal” olmaktadır (Beşe, 2000, s. 23-24).

5.7.2.1 Organize suç örgütü ekonomisi

Ortak bir tanımı olmamakla birlikte suç ekonomisi, iktisadi suç olarak belirtilen faaliyetlerden sağlanan gelir ile mal ve parasal akımı kapsamaktadır. Bu bağlamda ekonomik suç hem iktisadi, hem ticari hem de mali suçların tamamını kapsamaktadır (Özsoylu, 1998, s. 12).

5.7.3 Terörizm nedir?

Terör kavramına tam bir tanım verilmemekle birlikte, genel olarak siyasallaşmış her türlü şiddeti ve bu siyasal şiddet suçu olgusunu kapsamaktadır. Uzun süreli korku, tedirginlik ve dehşet yaratma durumunu ifade eden kavram terör, bu durumun ortaya çıkmasını amaçlayan belli program, proje, plan ve en önemlisi strateji ise terörizm kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tam olmasa da terörizm, “Siyasal ve ideolojik amaçlarla, kişiler veya grup tarafından, gizli bir örgütlenme çerçevesinde, bir iç veya dış desteğe dayalı olarak; kitleler üzerinde bir korku atmosferi oluşturmak, sosyal sınıflar arasında

muhallifleri ve şiddete engel olanları sindirmek veya yok etmek, kitlelerde yalnız kaldıkları kanaatini oluşturmak, onlara belirli düşünce kalıplarını zorla kabul ettirmek biçimlerinde, sembol ve tanıtım yönleri de düşünülerek gerçekleştirilen bir süreç” olarak tanımlanabilir (Korkmaz, 1999, s. 13).

5.7.3.1 Terör örgütü ekonomisi

Terör örgütleri kuramsal olarak siyasi bir görünümde dirler. Esas maksatları, yasal yönetimi ya da ulusları korkutmak veya herhangi bir hareketi yapmaya mecbur bırakma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda iktisadi olmaktan çok siyasi görünüm çizen terör teşkilatlarının faaliyetlerini devam ettirmek için fonlara gereksinim duymaları ve bu fonları birçok kaynaktan temin ediyor olması terör finansmanı olarak nitelendirilebilir. İktisadi bakımdan önceleri büyük ölçekte devlet yardımlarıyla geçinen terör teşkilatları zamanla ekonomilerini kısmen özgürleştirerek kendilerine özgü yapılarını kurmuş ve dahası global iktisadi sistemin desteği ile iktisadi faaliyetlerini uluslararası arenaya da taşımışlardır (Atik, 2009, s. 293).

Burada önemle dikkat edilmesi gereken nokta şurasıdır ki, suç örgütleri ekonomisi ile terör örgütleri ekonomisi arasındaki temel fark birinin bireysel veya takım olarak kişisel çıkarın sağlanması, diğ erinde ise tüm çıkarların siyasi amaçlar için sağlanmasıdır.

5.7.4 Kaçakçılık

Maddi veya bununla birlikte manevi değeri olan her hangi bir canlının veya cansız eşya ve benzerlerinin özel, profesyonel, sistematik, planlı, programlı ve örgütlü bir biçimde kaçırılması ve yasadışı alış verişinin yapılması eylemine kaçakçılık denilmektedir. Kaçakçılık, genel olarak insan ticareti, uyuşturucu ticareti, silah ticareti, vergi kaçakçılığı ve para para aklama, tarihi eser kaçakçılığı, ilaç kaçakçılığı ve benzerleri gibi birçok yasadışı alanı kapsamaktadır.

Terör örgütlerinin eylemlerini finanse etmek için kullandıkları önemli yöntemlerden biri kaçakçılıktır (Shelley and Melzer, 2011, s. 43-63). Örgütlerin kaçakçılık için çocuk askerleri yaygın olarak kullandıkları bilinmektedir (Kekevi ve Kılıçoğ lu, 2015, s. 487).

5.7.5 İnsan ticareti

Uluslararası organize suç türü olarak yüksek miktarda yasadışı paraların kaynağı olan insan ticareti, çağdaş dünyamızın köleliği olarak kabul edilmektedir. Bu organize suçtan zarar gören kişiler aldatılarak veya güç kullanılarak bir bölgeden diğer bölgeye götürülmekte ve pazarlanmaktadır. Bu kişiler özerklik hakkından, seçme ve hareket edebilme hürriyetinden yoksun bırakılarak hem zihinsel hem de fiziksel suiistimale uymaktadırlar. Organize suç şebekesi insan ticaretini cinsel istismar, zorla çalıştırmak ve organ ticareti olarak üç türde hayata geçirmektedir (Akalin, 2014, s. 60-61).

Bu ticarete bir takım sahte vaatlerde bulunarak, özellikle iş ve eğitim gibi vaatler ile insanların kandırılması ve gönüllü şekilde göç hareketlerinin olduğu ülkeye gittiklerinden sonra ise mecburi çalıştırılmaya maruz bırakılması, baskı yapma ve nüfuz kullanma gibi yöntemlerle şahısların hareket özgürlüklerinin kısıtlanması veya tamamen men edilmesi gibi yollarla mağdurlar sürecin bir parçası haline getiriliyorlar (Özer, 2012, s. 24).

Diğer bir deyişle; organize kriminal yapılanmaların, başka suç türleri bakımından insan ticaretini daha kolay yapabildiklerine ve bol kazanç sağladıklarına göre bu suça eğilimleri de gün geçtikçe artış göstermektedir. Çünkü bu gibi suç ekonomisinde gayri kanuni alım satıma dahil olan meta insanın bedeni varlığının direkt kendisi olup, çocukların ve kadınların fuhuş maksatlı ticareti, organ alış veriş, borç köleliği (dept bondage), mecburi çalıştırma ve çocuk asker olarak çeşitli yerlerde istifade edilmesi biçiminde gerçekleştirilmektedir (Seyhan, 2014, s. 41).

Çağdaş dünyanın tüm ülkelerinin kendisine özgü yasaları vardır. Bu yasalar doğrultusunda her ülkede insan ticareti veya insanların köleleştirilmesi yasaklanmış durumdadır. Bununla birlikte uluslararası alanda uygulanan yasalar da mevcuttur ki bu uluslararası hukukun yasakladığı bir diğer hareket de insanların köleleştirilerek ticaretinin yapılmasıdır. Özellikle 8 Şubat 1815 günü ilan edilmiş Viyana Kongresi Bildirisi'nden bu yana imzalanmış birçok uluslararası antlaşmalar da köleliğin yasaklanmasını ve insanları köleleştirerek ticaretini yapanlara karşı ceza uygulamasını öngörmektedir (Pazarcı, 2016, s. 205-206).

5.7.6 Uyuşturucu ticareti

Ortak bir tanımı olmamakla birlikte uyuşturucu, canlılar üzerinde bağımlılık etkisi yaratan, keskin ağrıları bile yok etme gücü olan ve bazı zamanlarda ise öfori yaratan ilaçların genel adıdır. Dünyadaki uyuşturucu imaline bakıldığında; uyuşturucu ve uyuşturucu üretiminde istifade edilen farklı maddelerin değişik bölgelerde ve değişik ölçülerde üretildiği görülmektedir. En çok bilinen bölgeler Afrika, Orta Amerika ve Güneydoğu Asya'dır. Uyuşturucuların devletler tarafından yasaklanmış olması bu gibi malların arz ve talebinde sürekli dengesiz olan bir piyasaya yol açıyor. Devlet organlarınca oluşturulan kıtlık sebebi ile bu madde piyasası satıcıların fiyat ve miktarı istediği gibi ayarlayabildiği bir piyasaya dönüşüyor. İktisadi açıdan bakıldığında uyuşturucu maddelerin en önemli özelliklerinden biri de kıt bir mal olmasıdır. Aynen diğer mallar gibi uyuşturucu maddeler de piyasada arz ve talep edilir, ama tüm dünyada üretimine ve tüketimine yasak konulduğundan piyasadaki arz ve talep dengesi de çarpılmakta ve tahribata uğratılmaktadır (Özsoylu, 1999, s. 78-85).

Ulusal güvenlik açısından en önemli ve tehlikeli bir alan olan uyuşturucu ticareti çeşitli yollarla toplumsal yaşam alanına olumsuz etki etmekte, kişilerin, toplumun ve devletin ulusal menfaatine ve ulusal stratejisine çok ciddi zarar vurmaktadır. Uyuşturucu ticareti her şeyden önce bir devletin ekonomisine vurulan zararı yansıtmaktadır. Bu zarar birçok alanı kapsamaktadır. Uyuşturucu ticareti bir takım sahtekarın yüksek miktarlarda paranın elde edilmesi ve bu paraların suç amaçlı olarak kullanılması sonucunda devletin bütçesini oluşturan ve ekonominin gelişmesi için planlanmış olan para birikiminin azalmasına, uyuşturucuları kullananların iş verimliliğinin aşağı düşmesi sonucu olarak üretimin de aşağı düzeye düşmesine veya zayıflamasına, uyuşturucu ticareti suçuyla mücadele eden kolluk güçlerinin ekonomik olarak temin edilmeleri ve faaliyette bulunmaları için devletin mecburen özel bütçe ayırmasına, uyuşturucu bağımlılarının tedavisi ve yeniden topluma kazandırılması amacıyla bir takım önlemlerin alınması için devlet bütçesinden harcamaların yapılmasına neden olmaktadır ki, bu gibi bir çok örnekler uyuşturucunun bir devletin ekonomisine verdiği zararların sadece bir kısmıdır. Aynı zamanda uyuşturucu ticareti suç veya terör grupları aracılığıyla meşru devlet hakimiyetine ve diğer yönetim

organalarına etki imkanı bulunan bir baskı aracı olarak da kullanılmaktadır (Qasimov ve Nağıyev, 2015, s. 104-107).

5.7.7 Yasadışı silah ticareti

Dünya üzerinde oynanan ciddi oyunlardan biri de silah ticareti şebekesidir. Bu şebeke aracılığı ile ciddi ekonomik yararlar sağlanmaktadır ve ekonomik yönlendirmeler yapılmaktadır. Kimi zaman yasal olarak veya yasal görünüm altında, kimi zamansa tamamen yasadışı biçimde gerçekleştirilen silah ticareti bu yasal veya yasadışı hizmeti sunan tacirleri de dünya zenginleri sırasına sokmakta veya zenginliklerini artırarak daha da çok ekonomik birikim sağlamaktadır. Çoğu zaman yasadışı örgüt veya gruplara satılan silah ve mühimmatlar, savaş veya savaşa hazırlık dönemlerinde yasal sözleşmeler doğrultusunda şirketlerce veya devletlerce başka bir şirkete veya devlete de satılmaktadır. I. ve II. Dünya Savaşları'nı zamanı silah ve mühimmat ticareti yaparak zenginleşen şirketler buna güzel bir örnektir. Lenin (1976, s. 135)'in söylemiyle ifade edersek “Savaş kapitalistlerin ceplerini büyük devletlerin hazinelerinden akan altınlarla dolduruyor”.

Özellikle çatışma ve savaş süren bölgelerdeki gruplara silah ve mühimmatın sağlanması yasadışı silah tüccarları aracılığı ile gerçekleşmektedir. Savaş bölgelerinde olan anarşik durumdan istifade eden bazı kriminal güçler devlete ait yasal silah ve mühimmatları yasadışı bir biçimde ele geçirmekte ve o bölgedeki veya başka yerdeki yasadışı örgütlenmelere veya kişilere satışını yapmaktadırlar. Savaş olan bölgedeki anarşik durumdan bazı devlet memurlarınca da suiistimal edilmesi ve rüşvet veya diğer benzeri yararlanmalar karşılığında kullanılması ile de bu iş çok kolaylaşmaktadır. Bununla birlikte bölge dışında üretilen ve satış amaçlı olarak yasal veya yasa dışı yolla aktarmalar da büyük oranlardadır. Şöyle ki yasal görünümlü silah şirketleri o ülkenin anarşik durumundan istifade ederek, o ülkenin yasal boşluklarından yararlanarak veya uluslararası hukuk sisteminden ileri gelerek yasal biçimde silah satışlarını gerçekleştirmektedirler.

5.7.8 Karapara aklama

Yasadışı yollarla veya faaliyetlerden sağlanmış olan para veya para ile ölçülebilen değer başka bir varlığa dönüştürülmesi, yasadışı kaynağı gizleme

veya kamufle etmek maksadıyla yasadışı paranın genel ekonomiye sokulması ve bu kazancın yasal maksatlar için istifade edilmesi veya herhangi başka bir şekilde meşrulaştırılması sürecine kara para aklama denir. Yasadışı yöntemlerle elde edilen kazancın yasal yollardan elde edilmiş gibi gösterilmesi maksadı ile, genel mali sisteme sokularak özellikle nakit formundan kurtarılması ve genel mali sistem dahilinde bir süreç geçirilerek kimliğinin değiştirilmesi yolu ile yasallık kazandırılmasına yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Yani, yasadışı faaliyetlerden sağlanan değerlerin, meşru iktisadi değerlere dönüştürülmesi eylemleridir (Güner, 2003, s. 193-194).

Karaparanın aklanması işlemi özellikle, yasadışı silah ticaretinden, insan kaçakçılığında ve diğer kaçakçılıklardan, yağma ve talandan, rüşvet ve yolsuzluklardan, uyuşturucu maddelerden ve bu gibi yasadışı yollardan sağlanan paraların aklanması ve temize çıkarılması için kullanılmaktadır. Aklanan paraların büyük bir kısmı da yine terör ve organize suç örgütlerinin finansmanı için ayrılmaktadır.

5.7.9 Rüşvet ve yolsuzluk

Rüşvet kavramının anlamı görevli bir kişinin sorumlu olduğu görevin yerine getirilmesini ilgilendiren her hangi bir harekete veya hareketsizliğe, aynı zamanda görevinden suistimal ederek himayedarlık yapması veya görmezlikten gelmesi karşılığında kendisi veya üçüncü kişiler için direkt veya dolaylı yollarla, şahsen veya aracı bir kişi kullanarak maddi ve diğer nimet, yetki veya izni istemesi veya alması, kayırma yapması veya bu hakta önerini ve vaatleri kabul etmesi demektir (ARCM, 2000).

Yolsuzluk kavramı ise; bir ülkeni maddi ve manevi zarara uğratan her türlü uygulamalar veya eylemler olarak tanımlanabilir. Kişinin veya kurumun görevli olduğu işi yapmaması veya sorumlu olduğu yetkileri kullanmaması, yetkilerini kötüye kullanması, işini ihmal etmesi veya suistimal etmesi gibi faaliyetlerle devlete vurduğu zararlar, yolsuzluk kapsamına girmektedir. Rüşvet ve yolsuzluğun olduğu bir yerde güvensizlik ortamı oluşmakta, mükellefler kanuna uymamakta, yükümlü oldukları vergi ve benzeri borçlarını ödememekte veya bir kısmını gizlemekte, asılsız ihbarlarla birçok kişinin temiz adı lekelenmekte ve en önemlisi ise devlet çarkı işlememekte veya çok ağır dönmektedir. Bu

durumda da tüm dengeler bozulduğu gibi veya sarsıldığı gibi ekonomik denge de sarsılmakta ve bozulmaktadır (Çetinoğlu, 2007, s. 1031).

5.7.10 Suç ekonomisinin oluşum kaynakları

Prof. Dr. M. Kayhan Mutlu'nun bu konuda yapmış olduğu açıklamalar oldukça önemli ve aydınlatıcıdır. Mutlu'ya göre; Yoksulluk ve işsizlik gibi olgular, bir toplumda zengin ile fakir arasındaki farkın zenginlerin lehine gitgide artmasıyla ve özellikle sivil savaşlar, etnik savaşlar, toplumsal şiddet olayları, iletişim ve haberleşme gibi alanlardaki hızlı gelişmeler, ucuz işçi ticareti, seks ticareti gibi birçok etkenler sebebiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu etkenlerden yoksulluk ve şiddet ortamını ifade eden hususiyetler en çok üçüncü dünya ülkesi olarak adlandırılan ülkelerin sosyo-ekonomik veya sosyo-politik yapılarının ürünleri olduğu görülmektedir. Netice itibari ile üçüncü dünya ülkelerinde yaşayanlar, kendi ülkelerinde düşükleri çaresizlikten ve yoksulluktan kurtulmak için, sanayileşmiş ve refah içinde yaşayan toplumlara veya ülkelere yasal olmayan yollara başvurarak kaçmakta gören veya bunu talep eden insanlardan oluşmaktadır (Mutlu, 2003, s. 204).

Diğer yandan, sanayileşmiş toplumlar da kendi sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarında var olan bir takım çelişkiler içerisinde yine ucuz işçi gücü ve seks sektörü dahilinde çalışacak olan çocuk yaşta veya genç yaşta kadın veya erkek taleplerini de ortaya koymaktadır. Bu bahsi geçen arz ve taleplerin kendileri her ne kadar ahlaki ve aynı zamanda yasal olmasa da, yasal ekonomide olduğu üzere, kendi dahilinde bir arz ve talep yasalarına bağlı kalarak yasal olmayan ekonomi dahilinde işlerlik kazanmaktadır. Bu biçimde, bu yasal ve ahlaki olmayan arz ve talep dengesi dahilinde hizmet sunan mafya isimli özel örgütlenmeler meydana gelmektedir. Bu organize suç örgütleri, yoksul veya sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısı bozuk olan ülkelere refah içinde yaşanan ülkelere kaçış taleplerini ve refah toplumlarının kendine özgü doğal yapıları dahilinde meydana gelen talepleri de gözeterek hizmet sunan unsurlar olmaktadır (Mutlu, 2003, s. 204).

Aynı durum, uyuşturucu kaçakçılığı veya ticareti sektöründe de karşımıza çıkmaktadır. Uyuşturucu maddelere olan talep Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ve sanayileşmiş toplumların kendi dahilinde meydana gelen belli bir kesime özgü

olmakta ve bu talep genel olarak uyuşturucu üreticisi konumunda olan Uzak Doğu ülkelerince organize suç örgütleri aracılığı ve yöntemleri ile yasal olmayan bir biçimde karşılanmakta olup, böylece önemli stratejik bölgede yerleşen Türkiye de bu yasa dışı ticaret sektörünün önemli transit ülkesi haline gelmektedir. Yasa dışı göçlerin de tamamen kontrol edilebilmesi ancak özel sosyo-ekonomik projelerle mümkün olduğundan, arz ve talep yasaları ile meydana gelmiş olan bu sorunlar da yine bu arz ve talepleri ortaya koyan etkenleri dikkate alarak kontrol edilebilir. Yalnızca güvenlik güçlerinin önlemleriyle bahsedilen yoğun insan trafiğini ortadan kaldıracılabilmek tamamen olanaksızdır. Bu netice itibariyle, özellikle sanayileşmiş ve gelişmiş refah toplumlarının, çağdaş anlamda kaliteli ve sıkıntısız yaşam koşullarının her bir toplumda yaygınlaştırılmasını planlayan çalışmalara özel önem ve desteğin verilmesi gerekmektedir. Aksi bir durumdaysa, bu sorunları meydana getiren bataklık varlığını sürdürmeye devam eder (Mutlu, 2003, s. 205).

6. ULUSAL GÜVENLİK VE STRATEJİK İSTİHBARAT AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLERLE “SAVAŞ EKONOMİSİ VE EKONOMİK SAVAŞ”

6.1 “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş”ın Kısır Döngüsündeki Karşılıklı İlişkisi

Savaş anlam itibari ile karşı çıkış, saldırı ve atak anlamına gelmesine karşın, aynı zamanda bir anlama savunmanın başka bir biçimi anlamına geldiği de unutulmamalıdır. Savunma sanayinin geliştirilmesi savaş isteklisi anlamına gelmediği gibi, “Ekonomik Savaş” yöntemlerinin kullanılması da savaşı severlik anlamı taşımamalıdır. Ayrıca, her bir ülkenin kendine özgü silahlı kuvvetler kurumunun, savunma bakanlığının, istihbarat örgütüne bağlı ekonomik güvenlik ve ekonomik istihbarat ve karşı istihbarat birimlerinin ve diğer ilgili yapılanmaların olduğu da açık ve doğal bir olgudur. Bir ülkenin gelişmesinin, kalkınmasının ve ilerlemesinin önündeki tüm tehdit edici engelleri ortadan kaldırmak, yok etmek, etkisiz hale getirmek, caydırmak ve tüm gerekli diğer önlemleri almak o devletin yasal hakkı ve aynı zamanda yurttaşlarına karşı borcudur.

İster tarih sayfalarına karışmış eski çağları isterse de günümüz dünyasında süren olayları incelediğimiz zaman görülmektedir ki, Yeryüzündeki neredeyse tüm savaşların nedeni ekonomiktir ve aynı zamanda bu savaşların başlatılması, sürdürülmesi, sonlandırılması ve hatta sonraki aşaması bile kendilerine özgü bir ekonomik duruma bağlıdır. İşte bundan dolayıdır ki devletin stratejik ekonomik gereksinimleri ve birikimleri, ülkenin stratejik konumu ve etki alanı, stratejik ekonomik hedefleri, askeri gücü, savunma planlaması ve savunma sanayisi, savunma sistemleri ve kontrol araçları, silah ve diğer askeri lojistik yedeği, askeri personal yetiştirme ve eğitime kapasitesi, savaş hazırlıkları veya önleme dönemi etkinlikleri, savaş dönemi etkinlikleri ve savaş sonrası dönem etkinlikleri gibi ekonomik yapı ve durumlar ile ilgili araştırmalar “Savaş Ekonomisi” kapsamına girmektedir. Ancak var olan bu durum ve kavramlarla

birlikte, bir de küreselleşme, sömürgecilik, ekonomik egemenlik, ekonomik güvenlik, ekonomik istihbarat ve istihbarata karşı koyma; silah ticareti, uyuşturucu ticareti, insan ticareti, vergi kaçakçılığı, mal kaçakçılığı, ihalelere fesat karıştırma, kara para aklama, kara borsa, gasp etme ve haraç alma, yasadışı işletmecilik, rüşvet ve yolsuzluk gibi kriminal ekonomi; dini, etnik, ayrılıkçı ve ideolojik siyasal şiddet örgütlerinin finanse edilmesi ve yapılandırılması gibi terör ekonomisi türünden konularda araştırmalar yapılmalıdır ki bunlar da “Ekonomik Savaş” alanını kapsamaktadır.

İşte görüldüğü gibi tüm bunlarla beraber savaş dönemlerinde – savaş öncesi hazırlık, savaş süren zaman ve savaş bitimi sonrası – toplumu kökünden etkileyen bir takım ciddi sorunlar da ortaya çıkmaktadır veya bir takım olumsuz olaylar tetiklenmektedir. Ne yazık ki, “Savaş Ekonomisi” alanına giren sıcak savaş dönemlerinin genel durumuna bakıldığında ve karşılaştırılmalı analizi yapıldığında, sıcak savaşın topluma vurduğu zararlardan çok, barış zamanında veya soğuk savaş zamanında ekonomik savaş yöntemleri ile açıkça, yarı gizlice ve tam gizlice-örtülü biçimde topluma daha çok zararlar verilmekte olduğu gerçeği görülmektedir. Nitekim sıcak savaşların çıkma nedenleri de barış zamanında “Ekonomik Savaş”ların aralıksız sürdürülmesi ve çözüm yollarının tamamen kapatılmasıdır.

Özellikle belirtmek ve açıklamak gerekmektedir ki, “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” bir birleriyle o kadar iç içedirler ki, bazen onları karıştırmamak elde değil. Kimi zaman taktik düzeyde, kimi zamansa stratejik düzeyde “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” eylemlerine raslamak mümkündür. “Savaş Ekonomisi” savaşın özü/olmazsa olmazı, “Ekonomik Savaş” ise genel ekonominin özüdür/olmazsa olmazıdır (Süleymanlı, 2017). Örneğin; sıcak savaş zamanı orduya veya ülkeye komuta edenler “Savaş Ekonomisi”ni düzenler ve yönetirler, ancak, aynı zamanda herhangi bir taktik hücum veya hatta stratejik hücum olarak ekonomik savaş yöntemlerine de başvuru yaparlar. Aynı ile barış veya soğuk savaş zamanlarında ülke yöneticileri “Ekonomik Savaş” düzenlemekle ve yönetmekle birlikte ülkenin askeri gücünü de artırarak “Savaş Ekonomisi”ni de hem taktik hem de stratejik düzeyde kurar veya sağlarlar. Aşağıda verilmiş olan tarihi örneklerle de bu özellik daha da iyi anlaşılacaktır.

6.2 Türk Kurtuluş Savaşı Döneminin Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaşı

Kurtuluş Savaşı başladığı zamanlar Osmanlı'nın genel ekonomik durumu tamamen çökmüş ve hatta yok olmuş durumundaydı. Yıllar süren savaşlar zamanı Osmanlı İmparatorluğu'nun asli unsuru olan Türk milleti tüm olan kalan maddi varlığını ve kaynaklarını savaşa harcamış, ülkesinin beşeri sermayesinin çoğu zorunlu askeriğe alınmış ve diğer sivil insanlar ise vergilere bağlanmıştı veya tamamen yoksul duruma düşmüşlerdi. Tüm bunlar yetmezmiş gibi artı bir de yabancı ülkelerin devlet üzerinde kurmuş oldukları ekonomik baskı ve kontrol aracı olan kapütilyasyonlar milli ekonomini yok etmişti. Ekonomik egemenliği, bağımsızlığı esir alan kapütilyasyonlar ekonomik güvenliği açık tehdit etmekle birlikte ülkenin geleceğini de karartmıştı. En nihayetinde ise Birinci Dünya Savaşı'dan yenik taraf olarak ayrılan Osmanlı İmparatorluğu Devleti ağır hükümlerle mahkum edilmiş, çökertilmiş, yok edilmiş ve halkı da dolaylı olarak esir alınmıştı. 1854 yılından itibaren alınan dış borçları ise gelecekte hukuki varisi olacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti ödemek zorunda kalmış ve bu borçların 1954 yılında ödenerek bitirilmiş olduğu söylene de bu borçların tamamen sıfırlanması 1980 yılında olmuştur. İşte böyle bir ülkede ulusal direniş ve kurtuluş savaşı başlatan Mustafa Kemal Paşa'nın ilk işlerinden biri ekonomide kontrolü ve dengeyi sağlamak olmuştur. Tabii ki bu ilk önce "Savaş Ekonomisi" ile sağlanmış ve sonrasında ise "Ekonomik Savaş" yöntemleri ile de başarıya ulaştırılmıştır. Eski ordudan kalan, düşman depolarından çalınan, halktan temin edilen ve yeni satın alınan silah ve mühimmatlar ile diğer askeri lojistik ve genel gereksinim malzemelerinin sistemli bir biçimde düzenli ordunun kontrolüne alınmasına başlanılmıştı. Savaşın kaderini belirleyecek olan "Savaş Ekonomisi"ni ayakta tutabilmek için "Tekalif-i Milliye Kanunları" çıkartılmış ve bir anlamda genel ekonomiye müdahale edilmişti. Savaş kazanıldıktan sonra ise ülke ekonomisini bağımsızlaştırmak için genel milli siyasetin bir parçası olarak Milli Emniyet Hizmeti Reyaseti (MAH)'nin gizli operasyonları ile ekonomi millileştirilmeye ve bağımsızlaştırılmaya çalışılmıştır.

"Savaş Ekonomisi" ve "Ekonomik Savaş" zamanı her bir küçük ayrıntı bile özenle dikkate alınmalı ve planlı-programlı bir biçimde yürütülmelidir. Aksi takdirde feci sonuçlara katlanmak zorunda kalınır. Büyük komutan Çengiz

Han'ın söylediği şekilde ifade edersek: “Sakın bir çiviye küçümsemeyin! Bir çivi bir nalı, nal bir atı, at bir komutanı, komutan bir orduyu, ordu da bir ülkeyi kurtarır”.

Kurtuluş Savaşı zamanı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde TBMM iktisadi yönden iki radikal karar alarak icra etmiştir. Bunlardan biri “Tekalif-i Milliye” diğeri ise “Harp Encümeni”dir. Böylece milli mücadelede ilk defa “Savaş Ekonomisi” geniş çapda idame edilmiştir (Kurtoğlu, 2015, s. 272).

Anadolu Direnişi'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'nın “Tekalif-i Milliye” emirleri veya “Savaş Ekonomisi”ne ilişkin ilk emri ile her ilçede birer “Tekalif-i Milliye Heyeti” kurulmuştur ve bu kurulun çalışmaları ile elde edilenleri ordunun çeşitli bölümlerine dağıtımını sağlamıştır. “Bir savaşın kazanılması için ne kadar küçük şeylerin bile dikkate alınması gerektiğini” çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa ard arda tam 10 Tekalif-i Milliye emri vermiştir. Bu emirlerden ikincisine göre; tüm yurt genelinde ve tüm yurttaşlar, her ev birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp Tekalif-i Milliye Heyetine teslim edecekti. Üçüncü emre göre, tüccarlar ve halk elinde bulunan çamaşırlık bez, kaput bezi, patistika, pamuk, yıkanmış veya yıkanmamış yün ve tiftik, erkek elbisesi dikmeye elverişli her türlü kışlık ve yazlık kumaş, kalın bez, kösele, vakete, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, sahtiyan, dikilmiş ve dikilmemiş çarık, potin, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir ve yapılmış nal, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, gebre, semer ve urganlardan yüzde kırkına, sonradan tüm bedeli devlet tarafından geri ödenecek güvencesi ile el koyulmuştur. Dördüncü emri ile halkın elinde bulunan buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvanlar, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay ve mum yığımlarının da yine aynı şekilde yüzde kırkına, sonradan tüm bedeli devlet tarafından geri ödenecek güvencesi ile el koyulmuştur. Mütakip emre ordu gereksinimi için alınan taşıma araçlarından başka, ulusun elinde kalan taşıma araçlarıyla, yüz kilometrelik bir mesafeye kadar, ayda sadece bir kez olmak şartıyla parasız olarak askeri taşıma ve ulaşım yapılmasını buyurulmuştur. Sonrasında verilen altıncı emre ordunun giydirilmesi, yedirilmesi ve beslenmesi için yararlı olan tüm sahipsiz mallara el koyulmuştur. Diğer bir emre ise yurttaşların elinde bulunan savaşa elverişli olan tüm silah ve cephanenin üç gün içinde Tekalif-i

Milliye Heyeti'ne teslimi istenmiştir. Sekiz numaralı emrle tüm yurttta bulunan benzin, vakum gres yağı, makine yağı, donyağı, vazelin, otomobil ve kamyon laatiği, lastik yapıştırıcı, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, yalıtkan ve bunlara benzer tüm araç ve gereçlerin ve tüm çaçyağı (sülfürik asit) stoklarının yüzde kırkına el koyulmuştur. Müteakip eden emrle ise tüm yurttta çalışmaya elverişli olan demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç ve arabacılarla bunların işliklerinin iş çıkarma güçlerinin ve kasatura, kılıç, mızrak, eyer yapabilecek ustaların adlarının, sayılarının ve durumlarının saptanarak listelenmesi istenmiştir. Sonuncu Tekalif-i Milliye emri ile ise halkın elinde olan tüm dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabaları ile kağrı arabalarının bütün donanımı, takımı ve hayvanlarıyla beraber aynı zamanda binek ve topçeker hayvanlar, katırlar, yük hayvanlarının, deve ve eşeklerin yüzde yirmisine el koyulmuştur (Atatürk, 2014, s. 492-493).

“Savaş Ekonomisi”nde en önemli faktörlerden bir tanesi de beşeri sermayedir. Beşeri sermaye sahipleri yüksek ahlak ve moralli, eğitilmiş, sağlıklı, yetenekli ve başarılı olması savaşın kaderini değışceğı gibi, aynı zamanda bu beşeri sermayenin kullanacağı teknoloji ve diğere gereksinimler de çok kritik bir önem arz etmektedir. Örneğın; Sakarya Meydan Muharebesi'ne ait tarihi bilgilere göz atarken görölmektedir ki, Yunan kuvvetlerinin elindeki makineli tüfek sayısı Türk kuvvetlerinkinin tam 3 katı, top sayısı ise yüzde 59 oranından daha fazladır. Yunan ordusunun 840 kamyonunun oluşu, Türk ordusunda ise hiç olmayışı, uçak sayılarının azlığı ise sayı farkından öte nitelik farkından çok iyi göstermektedir. Yunanistan nüfusunun Türkiye nüfusunun yarısından az olmasına rağmen ve en önemlisi Osmanlı Devleti olarak Birinci Dünya Harbi'nde 2,5 milyon asker çıkarabilmişken bu sefer düşmandan çok az asker çıkarabilmiştir. Yunan kuvvetlerinin mevcudiyeti ile Türk kuvvetlerinin mevcudiyetinin karşılaştırılmalı listesi bu farkı açık ve net bir biçimde ortaya koymaktadır (Akşın, 2015, s. 162-163) (Çizelge 6.1).

Çizelge 6.1: 23 Ağustos 1921 tarihindeki istatistiklere göre Türk ve Yunan taraflarının askeri mevcudiyetleri

	Subay	Er	Tüfek	Makinelî Tüfek	Top	Hayvan	Araba	Kamyon	Uçak
Türk	5.401	96.326	54.572	825	169	32.137	1.284	-	2
Yunan	3.780	120.000	75.900	2.768	286	3.800	-	840	18

Kaynak: Akşin (2015). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları s. 162.

Öte yandan, Kurtuluş Savaşı'na katılmış olan veya Kurtuluş Savaşı sırasında kurulmuş olan Milli İstihbarat Örgütleri de “Savaş Ekonomisi”nin eksiksiz ve sorunsuzca çalışması için var güçleri ile çalışmış ve “Ekonomik Savaş” yöntemlerini uygulamışlardır. İstihbarat raporlarında dönemin İstihbarat örgütlerinden biri olan “Felah Grubu”nun üç bölümünden birinin “satın alma bölümü” olduğu kaydedilmekteydi. Bu bölüm silah ve silah mermisi ve diğerlerinin satın alımını düzenler, silah, mermi, diğer türden mühimmat ve cephanelik, haritalar, askeri yapıt ve araçları Anadolu Direnişi'ne göndermek üzere İstanbul'dan kaçırılmasını teşkil etmiştir (Sonyel, 1995, s. 214).

Kurtuluş Savaşı zamanı dış destek ve yardımlar da olmuştur. Bu desteğin başında ilk önce Azerbaycan gelmekteydi. Zor şartlar altında ve yeni kurulmuş olan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Anadolu Direnişi'ne mümkün olduğu kadar maddi ve manevi destekde bulunmuş olduğunu Tadeusz Swientochowski'nin ve Mirze Bala Mehmetzade'nin yazdığı eserlerden öğrenmekteyiz. Şöyle ki, 1919 yılında Azerbaycan Hükümeti tarafından Anadolu Direnişi'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'ya para yardımında bulunulmuştur. Bundan başka, 1920 yılında dönemin Azerbaycan Hükümeti

başkanı Nesib Bey Yusifbeyli'nin özel emri ile 19 bin Osmanlı Lirası ve 1 milyon Fransız Frankı Ankara'ya yardım için gönderilmiştir. Ancak, bu yardımlaşmalar tamamen gizlice yapılmıştır. O dönem mevcut tarihsel şartlara göre Azerbaycan Hükümeti'yle İngiliz'lerin arasında ciddi bir sorunu yok idi ve olmaması da gerekiyordu. Bu yardımlaşmalar İngiliz istihbaratı tarafından fark edilince de Amiral Lord Curzon'a bilgi verilmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile Azerbaycan Hükümeti'nin yakın ve samimi ilişkileri ifşa edilerek şöyle not düşülmüştür (Mikail, 2013, s. 81-82): “Azerbaycan Hükümeti ile Türk Milliyetçileri temas halindedir. Bu nedenle Azerbaycan'a silah vermeyelim”.

Tüm bunlarla beraber savaş gereksinimleri artarak gidiyordu. Elde edilen tüm kaynaklar kısa zaman içinde tüketiliyordu. Bu durumu değiştirecek olan ve sadece Türkiye'nin değil, tüm Dünya Türklüğü'nün kaderini belirleyecek olan yardım yine Azerbaycan'dan gelecekti. Ancak bu kere, Azerbaycan'da Müsavat Hükümeti yerine Sosyalist Hükümet vardı.

Mevcut durumda başka devletlerin hiç birisinin henüz maddi yardım ve desteği söz konusu bile olmazken ve ihtimali dahi bulunmazken, Türkiye Hükümeti'nin haklı olarak yine ilk önce kardeş Azerbaycan'dan bir takım beklentileri olmuştur. Bu beklendi Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Karabekir Paşa'ya göndermiş olduğu bir mektupta açık bir şekilde ifade edilmektedir: “Elde beş para bulunmadığı malum-i devletleridir. Şimdilik dahilde bir menba da bulunmuyor. Başka taraftan temin edilinceye kadar Azerbaycan Hükümeti'nden azami miktarda istikraz akti imkanının teemmül ve temin buyurulmasını rica ederim”. Azerbaycan'ın içinde bulunduğu ciddi sıkıntılardan dolayı ilk günlerde nakit para her ne kadar gönderilememişse de, onun yerine her türlü yakıt ve ürün yardımında bulunulmuştur (Ağayev, 2008, s. 224-227).

Bir süre sonra ise, dönemin Azerbaycan devlet ve hükümet başkanı Dr. Neriman Nerimanov hiç bir talep olmadan ve tamamen karşılıksız olarak Türkiye'ye geleneksel kardeş yardımı yapmıştır. O, 1921 yılının Mayıs ayında özel bir emir vererek TBMM Hükümeti'ne 62 sistern petrol gönderilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda savaşın başarıyla bitirilmesine kadar her ay 62 sistern petrol ve 3 vagon kerosin göndermeyi de önceden taahhüt etmiş ve sözüne tamamen sadık kalmıştır. Bundan başka Mustafa Kemal Paşa tarafından borç olarak istenen 500 kilo altının da derhal ve karşılıksız olarak Ankara'ya ulaştırılmasını sağlamıştır.

Sonrasında ise borçların geri ödenmesini hiç bir şekilde kabul etmeyerek, Mustafa Kemal Paşaya hitaben şu tarihi ifadeni mektuba yazmıştır: “Paşam, Türk milletinde bir anane vardır; kardeş kardeşe borç vermez, kardeş, her durumda kardeşinin elinden tutar. Biz kardeş halklarız, her zaman ve her şartta birbirimizin elinden tutacağız, bugün yaptığımız bir kardeşin yaptığından başka bir şey değildir”. Azerbaycan’dan gönderilen altın yardımlarından 200 kilo altın devlet bütçesine ayrılmış ve geriye kalan 300 kilo altın ise silah ve mühimmat alımı için kullanılmıştır. Aynı zamanda, yine Azerbaycan Hükümeti tarafından Rusya’dan alınan 10 milyon altın rublenin de Türkiye’ye gönderilmiştir. Bunlardan başka yine, TBMM’nin talebi olmadan ve sorulmadan 30 sistern petrol, 2 sistern benzin ve 8 sistern yağ da Ankara’ya yardım olarak gönderilmiştir (Adıgüzel, 2006, s. 116-117).

Dikkat çeken diğer nokta ise şudur ki; Azerbaycan Hükümeti, savaş zamanı öksüz kalan Türk çocuklarının gereksinimlerini karşılamayı da gönüllü olarak kendi üzerine almıştır. Bu amaçla her sene 36 vagon petrolün Batum’a gönderilerek satılması ve bu satıştan elde olunan tüm gelirlerin Türkiye Hükümeti’ne gönderilmesi kararını almış ve uygulamıştır (Ağayev, 2008, s. 228).

Tüm bu yardım ve destekler sayesinde Türkiye Hükümeti “Savaş Ekonomisi”ni düzenli duruma sokabilmiş ve özellikle savaş boyunca hiçbir şekilde petrol sıkıntısı çekmemiştir.

6.3 Petrolünün “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş” Açısından Önemi: Bakü Petrolü Uğrındaki Mücadele Örneğinde

Azerbaycan petrolü günümüzden 2500 yıl önce kullanılmaya başlanılmış ve Azerbaycan’ı bir zengin petrol sanayisi merkezini haline getirmiştir. “Odlar Yurdu” olarak tanınmasının da nedeni bundan kaynaklanmaktadır. Dünyada ilk petrol kuyusu 1844 yılında Bakü’de kazılmış ve buradan ilk petrol fişkırması ise 1873 yılında olmuştur. 1883 yılında Güney Kafkasya demiryolu inşa edildikten sonra Bakü’nü demiryolu aracılığıyla Karadeniz bölgesine birleştirerek oradan da Azerbaycan Petrolünün Batı ülkelerine ulaştırılması meselesi çözülmüştür. Azerbaycan petrolü sayesinde zenginleşen Avrupa Kapitalistleri Robert Nobel, Fransız bankiri Rothschild, Amerika petrol kralı Rockefeller, aynı zamanda Çar

Rusya'sı Hükümeti'nde bulunan maliye bakanı Vitte her durumda Azerbaycan'ın aleyhinde ve zararına faaliyet göstermişlerdir. Azerbaycan'ın dünyaca ünlü aydınlarından, hayırsever işadamlarından, dünya petrol zenginlerinden biri olarak etkin güce sahip olan, vatansever sermayedar Hacı Zeynalabidin Tağıyev ve diğer üst düzey insanlar bile tüm çabalara rağmen bu durumun karşısını alamamışlardır (İsmayılov, 2007, s. 8-9).

İster en eski zamanlar olsun isterse de günümüzün A.C. (Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti) döneminde olsun Bakü petrolü dünya güçlerinin dikkat merkezinde ve ilgi dairesinde olmuştur. Birinci Dünya Savaşı günlerinde olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı günlerinde de ilk hedeflerden biriydi. Birinci Dünya Savaşı'na katılan tüm ülkeler için petrol çok önemliydi. Hatta şurası ilginçdir ki, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'na girme nedeni Musul petrolüne sahip olmak arzusuydu. Başta İngiltere ve Almanya olmakla tüm ülkeler Musul petrolüne sahip olamadılar. Bu yüzden, Almanya için Azerbaycan petrolünün ve ondan elde edilen mazutun cephelerde arabalar, uçaklar ve sualtı gemiler için kullanılmasını sağlamak son derece gerekli ve önemliydi. 1907 yılında kullanıma açılmış olan Bakü-Batum petrol boru hattı bu iş için çok lazım idi. Bu nedenle Almanya hükümeti Gürcüstan "bağımsız" hükümeti ile anlaştıktan sonra General Lyudendorf komutasındaki Alman ordusu Gürcüstan'a girdi (İsmayılov, 2007, s. 15).

Tarih boyunca sömürgeci ve emperyalist devletin gözü hep Azerbaycan üzerinde olmuştur. Bakü petrolüne sahip olarak büyük bir güç elde etmeyi planlayan bu devletler Azerbaycan'ı Doğu'ya sahip olmak için veya etkilemek için bir anahtar olarak görmüşlerdir. 28 Mayıs 1918 yılında Mehmet Emin Resulzade'nin önderliği ile kurulmuş olan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti aynı yıl petrol politikasını belirlemek ve ekonomisini bağımsızlaştırmak için "Petrol sanayisinin millileştirilmesi hakkında karar" kabul etmiştir. Kurucu Devlet Başkanı Mehmet Emin Resulzade'nin olağanüstü çabalarıyla ülke ekonomik egemenliğe kavuşturulmaya ve bağımsızlaştırılmaya çalışılmıştır. Yalnız, tarihi şartlar altında bu pek mümkün olmamıştır. İngiltere suistimalci, baskıcı ve sömürgeci siyasetiyle Azerbaycan petrolünden pay koparmaya çalışmıştır. Diğer taraftan ise, ülkenin sahip olduğu petrol, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in devlet savunma harcamaları için önemli bir kaynak olmuştur.

Kısa süre içinde 40 bin kişilik bir orduya sahip olunmuştur ve bundan dolayı petrol gelirlerinin büyük kısmı askeri harcamalara ayrılmıştır. 1919 yılı istatistiklerine bakıldığında görülmektedir ki, devlet bütçesinden askeri harcamalara ayrılan mali kaynaklar 24/100 teşkil etmektedir. 1918-1920 yılları arasında petrolden elde edilen gelirler hesabına Azerbaycan Ordusu 3 zırhlı tiren, 4 savaş uçağı, 6 zırhlı otomobil, binlerle silah ve onların mühimmatını almakla birlikte yüzlerle yeni askeri personel yetiştirmiştir (İsmayılov, 2007, s. 20).

1900 yılına kadar Dünya petrolünün 50/100 Azerbaycan'da çıkarıldığını dönemin tarihi belgelerinden ve istatistik bilgilerinden öğrenmekteyiz. Bu oran 1930'lara kadar neredeyse hiç değişmemiştir. Bu yüzden Azerbaycan petrolü Birinci Dünya Savaşı günlerinde de tüm güçlerin hedefinde olmuştur (BBC, 2015). Hatta dolaylı olsa da ilginç ve önemli bilgi şudur ki; Damat Enver Paşa'nın stratejik öngörüsüzlüğü yüzünden, diğer ifadeyle en önemlisi "Savaş Ekonomisi"ni doğru planlamaması sonucu olarak 90.000 Kahraman Türk Askerinin donarak ölümüne neden olmuş Sarıkamış Harekatı veya daha geniş isimlendirmeye Kafkas Cephesi Savaşları günümüzde duygusal milliyetçilikle veya kasıtlı siyasetle söylendiği gibi sadece Vatanı korumak ve Türk Dünyası'nı birleştirmek için yapılmamıştır. Kafkas Cephesi Harekatları tamamen emperyalist Almanya'nın planları doğrultusunda yapılmıştır ve vatansever, milliyetçi bir kişi olmakla birlikte hayalci, maceracı, sorumsuz ve yetenezsiz kişi olan Damat Enver Paşa da buna alet olmuştur. Asıl hedef ise Azerbaycan Petrolü'nün başta Ruslar ve İngilizler olmakla diğer güçlerin eline geçmesini engellemek, petrole sahip olmak ve sömürgecilik yapmaktır.

Azerbaycan'da komünist rejim yönetime geldikten sonra Sovyet hükümeti 1920 tarihinde Azerbaycan Petrolünü yeniden ve tam şekilde millileştirmiştir. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk devlet ve hükümet başkanı olmuş Dr. Neriman Nerimanov 1922 yılında Genuya Uluslararası Konferansı'na katılmış ve İngiltere başta olmakla emperyalist yabancı devletlerin tüm petrol şirketlerinin Bakü petrol üzerindeki hak iddialarını ve sahiplenmelerini keskin bir üslupla rett etmiştir. Diğer taraftan ise, Azerbaycan petrolünün ve gelirlerinin Moksova'daki Rus Komünistlerinin kontrolüne geçmesine de şiddetle itiraz eden vatansever, Türkçü ve ulusal komünist Dr. Neriman

Nerimanov'un tüm bu çaba ve mücadeleleri de hiç bir sonuç vermemiştir (İsmayılov, 2007, s. 47). SSCB üyesi olduktan sonra bu defa da Azerbaycan petrolünün sadece 15/100 Azerbaycan'na bırakılmış, yerde kalan 85/100 gibi büyük bir oranda petrol kaynağı ve gelirleri "halkların kardeşliği ve dostluğu" adı ile Moskova / Rus kontrolüne geçmiştir (Resulzade, 1990, s. 110-111).

İkinci Dünya Savaş zamanında Almanya'nın diğer ülkelerden petrol satın alması mesafe ve durum açısından olanaksız idi. Tahmini hesaplamalara göre savaşın ortalarında Almanya'nın petrol gereksinimi 12 milyon tonu açacaktı. Bu gereksinimi gidermek için yapay petrolün üretilmesini ve bu üretimin yeterli miktara ulaşmasını beklemek zor ve olanaksız idi. Bunun için bu gereksinim işgal yoluyla aşılacaktı (Hart, 2015, s. 31-32).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Bakü petrolü Faşist Almanya'nın lideri Hitlerin özel ilgi alanı içindeydi. Alman hükümeti Bakü petrolünü, aynı zamanda genel olarak Azerbaycan'ı işgal ederek kontrol altına almayı SSCB'ni önemli derecede zayıflatmak, bununla birlikte Doğu'da sömürgeci ve yayılcı politikasını gerçekleştirmenin birincil yolu olarak görüyorlardı. Faşistler tarafından Almanya'nın "Kontinental Petrol Cemiyeti"ne daha 27 Mart 1941 tarihinde şöyle bir vadetmişlerdi ki, Azerbaycan topraklarında kontrol sağlandığı andan itibaren cemiyetiniz Bakü'de petrol çıkarılması, işlenmesi ve taşınması işiyle ilgilenecektir. 16 Haziran 1941 tarihinde Hitler, hükümet başkanlarının toplantısında Bakü petrolüne olan bu olağanüstü ilgisini bir daha önemle söylemiş ve Bakü'nün petrol üretimiyle ilgilenen bir askeri mıntıkaya çevrilmesinin savaş açısından çok özel ve vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır. Düşman istihbaratı gerek olduğu halde "küçük savaş" yapabilmesi için Azerbaycan arazisine özel yetiştirilmiş casuslar göndermekteydi veya elde etmekteydi. Bu casus şebekesi emir verildiği takdirde sabotaj ve terör yapabilme gücüne sahip idiler. Onların birincil görevlerinden ilki demiryollarını, ulaşım yollarını, iletişim hatlarını, askeri ve sanayii tesislerini ve özellikle petrol kuyularını patlatmak veya işgal etmektir. Önceden planlandığı üzere işgal edilecek arazilerde özel ve gizli mıntikalarda silah ve mühimmat, patlayıcı maddeler, yiyecek ve içecek, elbise ve diğer askeri araç ve gereçler saklanmıştı. Diğer taraftan da zaten önceden planlandığı gibi Nazi Ordusu Kafkasya'ya doğru ilerliyordu. Onun için Azerbaycan'da faaliyet gösteren istihbarat teşkilatı

Devlet Güvenlik Komitesi (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-KGB)'nin her şeyden önce sorumlu olduğu en önemli ve birincil görevlerden biri de petrol olan bölgelerin güvenliğini sağlamaktır. Hatta düşman kuvvetlerinin eline geçmemesi için gerek görüldüğü takdirde petrol kuyularının patlatılması da KGB organlarının sorumluluğunda idi (Qasimov ve Bağirov, 2008, s. 174-175).

Zaten sonraki yıllarda Almanya üzerine yapılan ciddi saldırılan ve özellikle stratejik bombardman faaliyetleri Almanları çok zor duruma soktu. Romanya petrollerine uzun mesafeden dolayı ulaşamaması gibi nedenler Almanya'ni askeri ve ekonomik bir tehlike altında bıraktı. 1944 Mayıs ayı itibariyle Almanya petrol stokları doruğa ulaşsa da sonraki aylarda aşırı talep nedeniyle aniden hızlı bir şekilde azalmaya başladı. SSCB Kuvvetlerinin Alman petrol tesislerini ve stok depolarını hedef alan bombardmanları Almanya'ya büyük darbe oldu. Petrol depoları ve tesisleri gibi hedeflere düzenlenmiş olan stratejik bombardman hareketi ve düzenli taaruzlar da, Almanların sentetik kauçuk ve patlayıcı üretimine büyük ölçüde zarar verdi. Petrol ve diğer türevlerinden olan yakıtların kıtlığından dolayı Alman Hava Kuvvetleri çalışamaz duruma geldi, neredeyse tüm eğitiminin ve aynı zamanda uçak savaşlarının durmasına yol açtı. Petrol kıtlığı ve yeni kaynakların bulunamaması SSCB ve müttefiklerine büyük avantaj sağladı ve böylelikle Almanya'nın sonunu getirmiş oldu (Hart, 2015, s. 848).

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Azerbaycan SSCB'nin petrol ihtiyacının 72/100 karşılamış ve sonradan bu rakam artarak gitmiştir. Hitler'in propaganda amaçlı çektiği resim ve videolarda SSCB haritası biçimindeki pastadan kendisi için "Bakü"nü kesmesi ve petrolü andıran sosu eklemesi, Bakü Petrolünün ne kadar önemli ve değerli olduğunun göstergesidir. Sadece, 1943 yılında yapılmış ve tarihin en büyük tank savaşı olarak tarihe geçmiş olan Kursk Savaşları'na gönderilen Azerbaycan Petrolü ile dolu demiryolu sisternlerinin genel uzunluğu 1300 km olmuştur. İkinci Dünya Savaşı zamanı SSCB'nin petrol gereksiniminin 75/100, benzinin 80/100, sürtgü yağlarının ise 90/100 Azerbaycan sağlamıştır. Azerbaycan 1941-1945 yılları arasında cephelere 70 milyon ton petrol, 22 milyon ton ise benzin göndermiştir. Azerbaycan petrolünün ve onun türevlerinin savaş zamanı olağanüstü yerini SSCB petrol ve gaz endüstrisi bakanı Nikolay Baybakov özel olarak vurgulamış, Mareşal

Rokossovski ise şöyle ifade etmiştir (National Geographic, 2016): “Her bir askeri uçağımızın, tank ekipmanımızın düşmana darbesinde Bakü petrolünün ve petrol işçilerinin payı vardır”. SSCB yöneticilerinden biri olmuş, KGB’nin ilk Türk ve Müslüman generali Haydar Aliyev’in söylediği gibi, “Eğer, Bakü petrolü olmasaydı, Sovyetler Birliği’nin zaferi belki de mümkün değildi” (1905az, 2014).

6.4 İdeolojik Eksende “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş”

Lenin (2014, s. 65) I. Dünya Savaşı yıllarında şöyle söylemektedir: “Bugünkü savaş, emperyalist bir savaştır. Bu savaş, kapitalizmin, gelişmesinde en yüksek aşamaya ulaştığı koşulların bir sonucudur. Bu çağda yalnızca meta ihracı değil, sermaye ihracı da belirleyici önem taşır. Bu çağda, sanayinin kartelleşmesi ve ekonomik hayatın uluslararasılaşması devasa boyutlara ulaşmış, sömürgeci politikalar dünyanın neredeyse tamamının paylaşılmasına neden olmuş, dünya kapitalizminin üretici güçlerinin gelişimi, ulus ve devlet sınırlarının ötesine taşmış ve nesnel koşullar sosyalizmin başarıya ulaşması için tümüyle olgunlaşmıştır”.

Görüldüğü gibi dünya siyasi, ekonomik ve askeri hayatında önemli bir rol oynamış olan Komünizm görüşünde birincil özellik olarak ekonomik sorun, ekonomik üstünlük veya ekonomik savaş her zaman ve her şeyden önce ön plana çıkmaktadır ki, bu karşı taraf olan kapitalizmde de biçim değişikliği ile aynıdır. İster komünizm olsun isterse de Kapitalizm, bu görüşlerde ekonomik üstünlük, ekonomik hakimiyet, ekonomik kontrol veya diğer söylemlerle “Ekonomik Savaş” öncelik teşkil etmektedir. Aynı zamanda sıcak savaşlar da ekonomik üstünlük sağlamak için veya ekonomini kontrol etmek için yapılmaktadır. Dünya yönetiminde veya egemenliğinde söz hakkına sahip olmuş ve olan bu görüşlerin var olduğunu göz önüne alırsak, “Ekonomik Savaş”ın tam anlamıyla ne anlam taşıdığı ve önemi de ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda “Ekonomik Savaş”la birlikte, “Savaş Ekonomisi”nin nedenlerini de bir anlama ortaya koymaktadır. Tabii sömürgecilik eylemi en başlangıçta sadece kapitalizm ve komunizm veya diğer adıyla devlet kapitalizmi gibi ekonomik-ideolojik uygulamalar nedeniyle ortaya çıkmamıştır.

Sonuç itibariyle iki ekonomik-politik ideoloji bir takım insanların diğer insanlar üzerinde kısıtlayıcı ve baskılayıcı niteliğe sahiptir. Bunlardan başka bir de sadece bireysel değil, şirketsel değil veya devletsel değil (tüm vatandaşları kapsamayan),

tamamen bir ırkın çıkarlarını sağlayan ve bunu yaparken de başklarını ciddi ölçüde küçümseyerek ezen militarist ekonomi anlayışı da Faşist Ekonomi olarak bilinmektedir. Ancak, yine de herşeyi bu ideolojilere, özellikle devletin uyguladığı ekonomik ideolojik sisteme bağlayarak, olumsuzluklardan dolayı sadece devlet sistemini ve küresel düzeni suçlamak ve insanoğlunun tarih boyunca var olmuş bireysel çıkar sağlama niyetini ve içgüdüsünü gözardı etmek pek doğru değildir. İyice bakıldığı zaman işbirlikçi anlayışı ortaya çıkmaktadır ki, bu olgunun da tamamen ekonomik çıkarlar veya ekonomik değere dönüştürülebilecek çıkarlar üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Toplumunu oluşturanların bireyler olduğunu göz önünde tutarsak, bu daha da iyi anlaşılır. İyi bir toplum yapısı için iyi ahlaka, kültüre, bilgiye ve vicdana sahip tolerans ve bilimi kılavuz eden bireylerin yetiştirilmesi ön koşuldur.

Bireysel çıkarlarını yeterinden veya gereksiniminden fazla ön plana çekmeyen birey, doğal olarak sömürgecilik anlayışına da uzak duracaktır. İnsanoğlunun açgözlülüğü, sınırsız güç elde etme isteği, sınırlı kaynakların mevcut olduğu dünyada daha çok kaynağa sahip olma isteği stratejik, devletsel veya toplumsal boyutlarda olmakla birlikte bireysel boyutu da bulunmaktadır. Devletlerin de, küresel düzenin de insanlar tarafından teşkil edildiğini, işletildiğini, yaşatıldığını ve yönetildiğini de göz önünde bulundurursak, bunun aynı zamanda bir önce sosyolojik sorundan çok bireysel psikolojik sorun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bireysel çıkarların sağlanması amacıyla mecburi veya yalnız başına mümkünsüzlüğünden dolayı stratejik birlik yaparak sosyolojik çıkarlara dönüştüğü olgusudur. Özellikle daha çok çıkar elde etmek amacının ideolojileşmiş biçimi olan kapitalizmde; mevcut güçlülerin güçlerinin korunması ve daha da geliştirilmesini amaçlayan ve aynı zamanda bir takım kimselerin güçsüzken güçlü konuma gelmesini amaçlayan bir işbirliğine gidilmektedir ki, bu da çıkar işbirliği olarak tanımlanır.

Sömürgecilik ve emperyalizme karşı savaşan ilk lider, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Cumhurbaşkanı Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün müşaviri olmuş ve kimilerine göre "Kemalist Ekonomi Modeli"nin kurucularından olan Yusuf Akçura (2015, s. 64-65)'nin sözleriyle ifade edersek: "Kapitalistler çok akıllı, çok kurnaz ve çok ameli (pratik) adamlardır: İstismar edecekleri memleketler ahalisinden kendilerine yardımcı bulmanın işi hayli teshil edeceğini

(kolaylaştıracağını) pek ala takdir ederler. Bunun'cün kah fikri ikna'iyat (inandırıcılık yolları) ile, fakat ale'l-ekser (çoğunlukla) maddi te'sirat (etkenler) ile, toprağından altın, halkından can alacakları memleketin ahalisinden bazılarını kendilerine kazanırlar, kendilerine şuurlu veya şuursuz dellalar (yol göstericiler), acenteler tedarik ederler.. Bu zavallılar, bilerek veya bilmeyerek, Avrupa kapitalistlerinin mükellef sofralarında yere düşen kırıntılara tama'en onlara hizmetçilik, çığırkanlık ederler... Dünyanın her tarafında takip olunan bu siyaset, henüz izah ettiğim manasıyla emperyalizm siyaseti, 13'üncü asr-I hicri ortalarından itibaren şark meselesinde de tatbik olunmuştur. O vakitten beri, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan ve Rus kapitalistleri ve binaenaleyh hükümetleri, şark-ı İslami'de (İslam doğusunda) bütün menabi'-i iktisadiyi (bütün iktisadi kaynakları), yani gerek toprak üstünde, gerek toprak altında bulunan bütün servet-i tabiiyi (doğal zenginlikleri) ellerine geçirmeye, ahali-i müslimeyi (müslüman ahaliyi) de o servetlerin istihsalinde (üretiminde) kullanılır hayvanlar haline indirmeye uğraşmaktadırlar... Gayeye vüsul (erişmek) için sermayedarların, kapitalistlerin kullandıkları en kuvvetli alet, semaye, kapital olmuştur”.

6.5 “Ekonomik Savaş”ın Özülü: Ekonomik İstihbarat Faaliyetleri

Dünya örneklerine bakıldığında görülmektedir ki, ekonomik istihbarat faaliyetleri her türlü ekonomik eylemlerden önce, sonra ve uygulama zamanı yapılmaktadır. Bu faaliyetler hem dezavantajların ortaya çıkarılması için hem de avantajların belirlenmesi için çok önemlidir. Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasına mütakiben Lozan görüşmeleri başlamıştır. Türk Milleti'ni temsilen diplomatik görevle Lozan'a gönderilen heyet kapitülasyonlarla ilgili olarak kesin bir tavır ortaya koymuş, bu konuda hiç bir kural ve koşulu kabul etmemiş ve kapitülasyonların kaldırılmasını başarmışlardır. Bununla birlikte, yabancılara verilen ekonomik ayrıcalıklar başta olmakla her türlü sosyo-politik ayrıcalıklar da tarihe karışmıştır. Lozan Anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte Türkiye kendisine takılmış prangaları söküp atmış, ülkeyi fakirleştiren ve felakete sürükleyen kapitülasyonlara son vererek ekonomik egemenlik ve bağımsızlığına kavuşmuştur (Meydan, 2017).

Lozan Anlaşması'ndan sonra ilan edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında çözülmesi gereken birçok hayati mahiyette ülke meseleleri vardı.

Bunların başında ve en önemlisi, Lozan Anlaşması ile birlikte yürürlüğe giren ekonomik bağımsızlığın, ekonomik egemenliğin ve ekonomik güvenliğin tam ve fiili olarak elde edilmesiydi. Ülkenin ekonomik güvenliğini tehdit eden ve geleceğini tehlike altında tutan birçok ticari ve ekonomik imtiyazlara sahip yabancı kişi ve kurumlar bulunuyordu. Bunlardan, tramvay ve demiryolları işletmeleri, liman ve deniz taşımacılığı tesisleri, kömür ve diğer maden ocakları, elektrik ve havagazı tesisleri, düyun-i umumiye diğer adıyla genel borçlar karşılığı olan sigara veya diğer türden tütün ve tuz gibi tekel maddeleri ile birlikte balık ve hayvan avcılığı da yabancı kişi ve kurumların elindeydi. Bunlara müdahale etmek veya denetlemek ve aynı zamanda bunlarla birlikte siyasi istikrarı sağlamanın imkanı bulunmuyordu (İlter, 2002, s. 33).

İşte bu nedenlerle, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ilk fırsatı beklemiş ve uygun ortam oluştuğunda da derhal bir takım özel planlar hazırlayarak tasfiye çalışmalarına girişmiştir. Ekonomik güvenliği ve dolayısıyla ulusal egemenliği tehdit eden bu gibi işletmeler yabancılardan satın alınarak millileştirilmiştir. Yalnız, satın alma girişimleri zamanı bir takım zorluklar bulunuyordu. Mal sahipleri sahip oldukları işletmeleri Devlet'e çok pahalıya satmaya çalışıyor ve hatta bazen hiç satmaya bile yaklaşmıyorlardı. Dönemin istihbarat teşkilatı MAH, yabancı işletme ve kuruluşların aralarındaki görüşmelerin, değerlendirmelerin ve yazışmaların içeriğinden Cumhuriyet Hükümet'ini zamanında haberdar etmek suretiyle, bu gibi işletmelerin ucuz bir fiyatla ve az zamanda sorunsuzca satın alınmasını ve aynı zamanda borçlar meselesinin hallini çözümünü milli çıkarlara doğrultusunda en uygun biçimde yürütülmesini sağlamıştır. Böylelikle, devletin ekonomik güvenliğini ve ekonomik egemenliğini sağlayarak millete olağanüstü maddi ve manevi hizmetlerde bulunmuştur (İlter, 2002, s. 33).

1971 tarihinde ABD'nin doları devalüe edeceğini öğrenen Fransız istihbaratı bunu devletin karar alıcı yetkililerine iletmesi sonucu Fransa hükümeti elinde bulunan dolarları önceden satarak ve yerine frank almıştır. Böylece, Fransa devleti bu istihbarat sayesinde önemli derecede ekonomik kazanç elde etmiştir (Güven, 2017, s. 113).

Devletler kadar büyük sermaye sahiplerinin de olağanüstü gücü olduğu günümüz kapitalist sömürgeci dünyada ekonomik istihbaratın ve ekonomik ajan olarak

kullanılan kişilerin önemi de bire bin artmıştır. Bu taleple birlikte yasal ve çoğu zaman yasadışı ve aynı zamanda insanlıkdışı ekonomik istihbarat faaliyetleri de artmıştır. Şöyle ki, eskiden bir ekonomik tetikçi veya diğer tanımlamayla ekonomik istihbarat elemanı olan John Perkins (2015, s. 5)'in ifadeleri bunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır: “Ekonomik tetikçi (ET) dediğim kişiler, birçok ülkeyi trilyonlarca dolar dolandıran yüksek ücretli profesyonellerdir. Bu kişiler, Dünya Bankası, Birleşik Devletler uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve diğer yabancı ‘yardım’ kuruluşlarından büyük şirketlerin kasalarına ve gezegenimizin doğal kaynaklarını kontrol eden birkaç varlıklı ailenin ceplerine para aktarırlar. Kullandıkları araçlar arasında sahte finansal raporlar, hileli seçimler, rüşvet, zorbalık, seks ve cinayet vardır. Oynadıkları oyun imparatorluklar kadar eskidir ama günümüzün küreselleşme sürecinde yeni ve korkutucu bir boyuta ulaşmıştır”.

“Ekonomik Savaş” aracı olarak istihbaratın, özellikle stratejik istihbaratın toplanması ve kullanılması Devletler açısından çok önemli bir meseledir. Örneğin stratejik bir ham madde olan borun sadece Türkiye’de üretilmesi, bu maddenin hangi madenlerden, ne biçimde ve kimler tarafından çıkarılması ve işlenmesi konusu özel bir stratejik önem arz ettiğinden dolayı, bu konuya ilgi duyan tüm istihbarat teşkilatları gibi onların sivil uzantıları olarak da tanımlanan think-tank kuruluşlarının da takibatında olmakta ve stratejik istihbarat yapımı kapsamına girmektedir. Ayrıca, stratejik istihbarat çalışmaları yapılarak Türkiye veya Ortadoğu ülkelerinin incir, üzüm, buğday ve diğer benzeri ürünlerinin yetiştirildiği tarım alanlarının uydu aracılığıyla fotoğraflarının çekilmesi ve incelenmesi ve diğer yöntemlerin kullanımıyla üretim miktarının, ürün kalitelerinin ve üretildiği yerlerdeki fiyatlarının tesbit edilerek raporlanması ve analiziyle ABD’nin veya diğer ülkelerin stratejik tarım politikası yapılandırılmaktadır. Bu gibi faaliyetlerin yapılması sonucu olarak, Türkiye’de görüldüğü gibi soğanın bir yıl haddinden çok ekilmesinden dolayı fiyatların çok düşük olması, ekim masraflarının bile karşılanamaması ve üreticilerin de ciddi zarar etmesi gibi bir feci durumla karşılaşılmaz ve aynı zamanda sonraki yıl veya yıllarda soğanın veya diğer ürünlerin stratejik istihbarat araştırması raporuna uygun olarak ekim ve üretiminin yapılmasıyla

çok az ekilmesinden dolayı ithal edilmesine ve döviz israfına da neden olunmaz (Güven, 2017, s. 106-107).

6.6 Biyolojik Silahların Ekonomik Savaş Aracı Olarak Kullanılması

Biyolojik silahların herhangi bir ölümcül etkisinin olup olmaması çok da önemli değildir. Bu türden biyolojik silahlar, düşman tarafının savaşma yeteneğini yok etmek amacıyla yiyecek, içecek ve diğer türden esas gereksinimlerini kısıtlamak veya yok etmek için de kullanılmaktadır. Örnek verilirse; deniz sularına kaza nedeniyle petrol döküldüğü zaman onu temizlemek için kullanılmakta olan bir mikroorganizma olan bakteriler, düşman kuvvetlerinin askeri yakıt depolarına karşı kullanıldığı takdirde, o askeri yakıt depolarını veya diğer önemli yakıt yedeklerini çok az bir zamanda kurutabilir (Hüşan, 2010, s. 2).

Ayrıca, ABD Eski Başkanı Kennedy'in yönetimi döneminde Merkezi Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA)'nın SSCB ile Küba yakınlaşmasını ve sık ilişkilerini bozmak amacıyla şeker sevkiyatı zamanı sevk edilen malzemeye zehirli madde karıştırması örneği de ekonomik örtülü operasyon biçiminde yürütülen bir "Ekonomik Savaş"tır (Yılmaz, 2007, s. 113).

Biyolojik ajanların savaş aracı olarak ortaya çıkışı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Güney Amerika'nın eski ahalisi kürar ve deniz canlılarından elde ettikleri toksik maddeleri ok ve mızrakları için zehir olarak kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca, bir takım antik toplumların düşmanlarının yiyeceklerine ve özellikle de içme suyu kaynağı olarak kullandıkları kuyularına zehir katmaları ve çoğu zaman insan ve hayvan cesetleriyle kirlettiklerinin belirlenmesi de biyolojik silahların kullanılmasının en eski örneklerindedir. Asurluların düşman tarafın su kaynaklarını çürümüş mantarla diğer adıyla çavdarmahmuzunu ile zehirlemiş oldukları tarihten bilinmektedir. Antik çağın ünlü taktikçisi Atinalı Solon'un ishal yapıcı özelliğe sahip bir bitki olan helledoru kuşatma altında tuttuğu Krissa kentinin içme suyu depolarına döktürerek suyu ve dolayısıyla kent ahalisini zehirlemiş ve kenti bu yöntemle almıştır. Cenovalıların Karadeniz'i kontrol altında tutmak için kullandıkları ve günümüzde Ukrayna sınırları içinde bulunan Kaffa limanı 1346 yılında Tatarlar tarafından kuşatılmıştır. Kuşatma zamanı Tatarlar tarafından mancınıklardan kentin surlarından içeri veba hastalığı nedeniyle ölmüş insan ve hayvanların cesetlerinden parçalar atılmıştır. Bu yöntemi kullanarak kente

veba salgını yaymış ve böylece kenti ele geçirmeyi başarmışlardır. Hatta, Kaffa'luların Kara Ölüm diye bahsettikleri veba salgınından kurtulmak için Avrupa'nın diğer bölgelerine kaçtıklarını, başta kendilerinde veba hastalığının bulunduğunu fark etmediklerinden dolayı salgının Avrupa'ya yayılması sonucu tahmini rakamlara göre 25 milyon insanın ölmüne neden oldukları iddiası bir takım tarihçiler tarafından öne sürülmektedir (Hüşan, 2010, s. 4). Görüldüğü gibi "Ekonomik Savaş" yöntemlerinin kullanılması tarih boyunca hasmın sadece ekonomik güvenliğini tehdit etmekle kalmamış, ekonomik boyutları aşarak daha ağır sonuçlara da neden olmuş ve toplum hayatını bütünüyle değiştirmiştir.

6.7 Stratejik Maddelerin ve Kaynakların Kritik Önemi: İkinci Dünya Savaşı

Örneği

Tarih boyunca yapılmış tüm savaşlarda her şeyden önce savaş gereksinimlerinin sağlanması ve sürdürülebilir kılınması kritik bir mesele olmuştur. Savaşa yön verecek ve tarihsel kaderi belirleyecek derecede önemli bir sorun olarak önceliğini korumuştur. İkinci Dünya Savaşı zamanı yaşamsal önem arz eden 20 temel madde vardı. Bunların sağlanması veya sağlanamaması savaşın kaderini belirleyecekti ki, belirdi de. Bu stratejik maddeler hareket kabiliyeti için petrol, patlayıcılar için pamuk, giyim için yün, araç-gereç üretimi için demir, ulaşım için kauçuk, silah ve bütün elektrikli donanım için bakır, çelik üretimi hazırlanması için nikel, mühimmat için kurşun, dinamit için gliserin, dumansız barut için selüloz, detantörler için cıva, uçaklar için alüminyum, kimyasal araç-gereçler için platin, genel metalurji yapımı için antimon ve manganez, makineli araçlar ve onların içerikleri için asbest, yalıtkan olarak mika, etkili ve fırlatılmaya müsait patlayıcılar için nitrik asit ve sülfür, taşımacılık için kömür ve diğerleri idi. Rusya'nın elinde bu stratejik maddelerin birçoğu bol miktarda bulunmaktaydı. Bu maddelerden sadece nikel, bakır, antimon, kauçuk ve sülfür ikmal yetersiz idi. Almanya kauçuk, kömür, petrol ihtiyacını kısmen kendisi karşılayabiliyordu. Ancak platin, kalay, boksit, kauçuk ve pamuk üretimi hiç yoktu ve bakır, antimon, nikel, demir cevheri, manganez, petrol, sülfür ve yün ikmal oldukça yetersizdi. Japonya neredeyse tüm maddelerden yoksun olduğu için dış kaynaklara bağımlı bir durumdaydı. İtalya da neredeyse tüm gereksinimlerinin büyük bir kısmını ithal etmek zorundaydı. Fransa'nın ikmal

sorunu ciddi derecedeydi; yün, pamuk, kurşun, kauçuk, sülfür, bakır ve manganez yetersiz idi. Britanya'nın kömür dışında diğer tüm maddelerde eksikliği var olmakla birlikte, deniz taşımacılığı avantajına göre bu maddelerin çoğunu sağlayabiliyordu. Tüm bu ülkelerin içinde en iyi durumda olan ABD idi. O dünya toplam petrol üretiminin 2/3'ne, pamuk ve bakırın üretiminin ise yarısına sahipti. Ancak bununla bile nikel, antimon, kalay, kauçuk ve kısmen de mangenez gereksinimleri açısından dışarıya bağımlı durumdaydı (Hart, 2015, s. 31-32).

6.8 Ekonomik Yoksun Bırakma: Kuşatma; Leningrad Kuşatması Örneğinde

Leningrad kuşatması, çağdaş dünya tarihinin en yıkıcı ve en uzun süreli kent kuşatması olarak çok ağır ekonomik, askeri ve sosyal sonuçlara neden olmuştur. Kara bağlantısı kesilen kent tam 872 gün boyunca kuşatma altında kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı zamanı yoğun saldırıya maruz kalan Leningrad kenti halkı ve askeri birlikleri uzun süre güçlü savunma yapabilmiş ve her şeye rağmen kuşatma içinde ekonomisi idareli olarak kullanabilmiş bir kent olarak tarihte kendine özgü bir yer tutmuştur. Tüm zor koşullara rağmen Alman Faşist birliklerine direniş başarılı olmuş ve düşman def edilmiştir. Kent savunması zamanı ikmal yolları kapalı olduğundan dolayı özellikle yiyecek-içecek sorunu hadd safhaya ulaşmıştır. Sovyet hava kuvvetlerinin savaş uçakları mümkün olduğu kadarı ile en önemli ihtiyaçları halka havadan atsalar da bu kentin ekonomik durumunu hiç de iyi derecede etkilememiştir. Açlık durumu ortaya çıktığına göre hatta bir birinin etini yiyen insanlar da olmuştur.

Alman ablukası ve saldırıları sonucunda yalnız 1942 yılında kentte 650 000 kişi yaşamını yitirdi. Bu ölümlerin başlıca nedenleri açlık, soğuk, hastalık ve alman toplarının bombardımanıydı. Ladoga gölünün suları üzerinden, yazın mavnalarla, kışın el arabalarıyla ve buzda çekilen kızaklarla kente ulaştırılan gıda ve yakıt ikmali çok kısıtlıydı. Gene de bu malzemelerle, 1942 yılı boyunca, kentteki silah fabrikalarının çalışmaya devam etmesi ve 2 milyon kentlinin yaşamını sürdürebilmesi sağlandı. Bu arada sayıları 1 milyonu bulan çocuk, hasta ve yaşlı tahliye edildi. 1943 yılına gelindiğinde kentteki açık alanların çoğunu kaplayan yeni sebze bahçeleri, halkın ancak açlığını bastırmasını sağlayacak düzeyde sürdürülen gıda dağıtımına belirli bir rahatlama getirmişti.

1943 yılının başlarında sovyet saldırılarıyla alman kuşatması yarıldı ve bu tarihten itibaren, Ladoga gölünün kıyıları boyunca kente daha çok miktarda malzeme ulaştırılmaya başladı. Ocak 1944'teki başarılı Sovyet saldırısıyla Alman kuvvetleri kentin varoşlarından batıya doğru püskürtülmüş ve 27 Ocak 1944'te kuşatma sona erdirilmiştir (Larousse, 1992, s. 7428).

6.9 “Savaş Ekonomisi”nde Stratejik Öngörüsüzlük ve “Ekonomik Savaş” Stratejisinin Avantajı: Kutuzov’un, Atatürk’ün ve İskitler’in Stratejik Uygulamaları

Rusya üzerine hücumla geçen Fransa İmparatoru Napolyon Moskva şehrinin batısında yerleşen Borodino köyünde Kutuzov komutasındaki Rus çarlık ordusu tarafından karşılanmıştır. Ruslar, savunma savaşına hazırlıklı durumdaydılar. Ancak, Fransız kuvvetlerinin merkezden ve sol kanattan saldırması sonucu Ruslar zor duruma düşmüş olsalar da ve savaşın bitimine doğru kuvvetleri geri çekerek tüm ordunun erimesini engellemeyi başarmışlardır. Fransız kuvvetlerinden 30.000 askerin Rus kuvvetlerinden ise 40.000 askerin öldüğü bu kanlı savaşla Moskova'nın kapıları Napolyon tarafından açılmıştır. Ama, sefer dönüşüne yakın kara kışın düşmesi, hastalık ve erzak ve lojistik gibi yetersizlikler sonucu Fransız kuvvetleri felakete uğramıştır (Çetinoğlu, 2007, s. 2491). İlber Ortaylı'nın verdiği tarih bilgileri ışığında açıklanırsa, Komutan Kutuzov eski Türklerden İskitlerin yakarak ve yok ederek geri çekilme stratejisini kullanmıştır ve kara kış vakti Napolyon ordusuna bom boş ve yararsız bir harabe bırakmıştır (Ortaylı, 2012).

Napolyon'un ordusu çok sayıda asker kaybetmesine rağmen anlık zaferi göz önünde bulundurarak ve stratejik düşünmeyerek Moskva'ya doğru yürümüş ve kenti almışlardır. Ancak, hesap etmedikleri bir takım olaylar gerçekleşti ve bu da onların sonunu getirdi. Deneyimli, bilgili ve kurnaz bir komutan olan Kutuzov'un emriyle Moskova da sabotaj birlikleri kenti hiç acımadan yakmıştır. Bu yangın zamanı kentte bulunan tüm ev, bina, hayvan, bitki ve s. yanmakla birlikte on binlerle ahşap abideler, kütüphaneler, sanat eserleri, elyazmalar gibi değerler de yanmıştır. Kenti işgal eden Napolyon ordusu kara kış düştüğünden zor durumda kalmış, ısınmak için yakacak ne bir şey, yemek içik ne bir canlı, ne de kullanabilecekleri bir eşya bulamamışlardır. Ancak, Komutan Napolyon ve

ordusundaki stratejist veya kurmaylar askeri tarihi ve savaş tarihini iyice inceleydiler veya bilseydiler kesinlikle Moskova'ya doğru adım bile atmaz. Türk savaş tarihine bakıldığında görülmektedir ki, aynı türden olay 17. yüzyılda da olmuştur. Çihrin sahrasında yerleşen kaleye giren Osmanlı ordusu step denizi ortasında aç ve susuz ve aynı zamanda dünyadan tecrit olunmuş durumda kalmıştır. Açlıktan kırılmamak ve hastalıktan ölmek için kazandıkları zafere rağmen geri çekilmiş ve ricat etmişlerdir (Ortaylı, 2012a).

Aynı stratejiyi 20. yüzyılda Büyük Komutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk Sakarya Savaşı zamanı kullanmıştır. Tüm itirazlara rağmen Türk Ordusu'nu Sakarya nehrinin gerisine daha doğrusu doğusuna çekmiştir. Ancak bu herkesin düşündüğü gibi biat edici ricat olmamıştır, önceden planlanmış stratejiye uygun olarak askeri anlamda "Taktik Ricat" veya sahte geri çekilme olmuştur. Düşmanın onlara doğru gelerek Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemesini beklemiştir.

Düşmanın birçok avantajları vardı. Yunan ordusu silah ve mühimmat üstünlüğüne sahiptiler, askeri personel uzun savaş yıllarının yorgunu da değildi, geçtikleri yerlerde işbirlikçi azınlık Rum veya Helen ahali bulunmaktaydı, Marmara ve Ege denizlerinden sorunsuzca askeri ikmal yapabiliyorlardı (Ortaylı, 2018, s. 218).

Yunan ordusu sorunsuzca Anadolu topraklarının içlerine doğru ilerlemesine önce sevinse de Büyük Komutan Atatürk'ün stratejik dehasıyla karşı karşıya kaldıklarında feci durumda oldukalarını anladılar. Mustafa Kemal Atatürk'ün strateji planına göre düşman vatanın içlerine çekilecek ve orada yok edilecekti: "Vatanı korumakta hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. Bu sath baştanbaşa Vatanın bütün yüzüdür. Vatan sathı en son kayasına kadar düşmanla boğuşularak müdafaa edilecektir" (Atay, 2013, s. 346-347).

Anadolu topraklarının içlerine doğru ilerleyen Yunan Ordusu yorulmuş, yiyecek, silah, cephane ve mühimmatını da büyük ölçüde tüketmişti. Türk Ordusu'nun önceden yaptığı sabotaj hazırlıkları ile de ulaşım yolları ve iletişim hatları yararsızlaştırılmıştır. Böylece askeri lojistik ve askeri personel ikmal de Yunan Ordusu için zorlaşmıştır. Bu gibi yöntemlerin kullanılmasıyla birlikte, diğer askeri ve siyasi önlemlerin alınmasıyla birlikte sayıca az akeri personele

ve mühimmata sahip olan Türk ordusu Sakarya Savaşını başarıyla sonuçlandırmıştır. Atatürk'ün uyguladığı bu strateji Eski Türklerin büyük ustalıkla ve yoğunlukla kullanmış oldukları “Hilal Taktiği” “Turan Taktiği” “Sahte Ricat” veya “Kurt Kapanı” stratejisi idi. Şu hususu da hatırlatmakta yarar vardır ki Tomris Hatun, Hannibal Barca, Alp Arslan, Kanuni Sultan Süleyman, Emir Timur ve Şah İsmail Hatayi gibi büyük komutanlar da bu stratejiyi büyük ustalıkla uygulamışlardır. Bu stratejinin diğer bir önemli özelliği ise az sayıda asker ve lojistikle çok sayıda düşmanın kuşatılarak paniklemesine neden olduktan sonra dağıtılması ve yok etdirmesidir. Bu strateji Türklerin uyguladıkları en eski stratejilerden biri olarak bilinmektedir.

Tarihi kaynaklarda “Turan Taktiği”, “Hilal Taktiği”, “Sahte Ricat” veya “Kurt Kapanı” gibi farklı adlarla bahsi geçen strateji Türklerin en sık kullandıkları stratejilerden biridir. Yıldırma-yıpratma, sahte geriye çekilme ve pusu ile imha bu kadim stratejinin safhalarıdır. Bu stratejini kullandığından dolayı Türk Ordusu her zaman dünyanın en seçkin ordularından biri olmuştur. Eski Türkler savaşa ilk olarak düşmanın maneviyatını bozmakla başlıyorlardı. Başvurdukları yöntemlerden biri düşmanı korkutmak olmuştur. Çünkü korku her şeyden önce düşünce ve hareketi bozmakta, azmi ve cesareti kırmakta, iradeyi zayıflatmakta ve savunma gücünü azaltmaktadır. Bunun için onlar daha sefere çıkmadan önce kendileri hakkında dezenformasyonlar üreterek psikolojik hareket yapmakta ve korkunç rivayetler yaymak suretiyle düşmanın içine korku salmaktaydılar. Diğer yandan ise küçük birliklerin yaptığı keşif seferleri ve akınlar da bir anlama düşmanın gözünü korkutmak, onu yıldırma ve yıpratma amacı güdüyordu. Bu küçük akıncı birlikleri düşman kuvvetlerinin yığınak merkezlerine, önemli yol kavşaklarına, yiyecek, içecek ve malzeme depolarına sayısız baskınlar düzenlemekteydiler. Bu türden baskınlar veya küçük savaşlar düşman kuvvetlerinin kaynaksız kalmasına veya kaynak yetersizliğine neden olduğundan dolayı düşman tam takatsiz düşünceye kadar devam etmekteydi. Büyük savaşlar zamanı ise ilk önce ok atar sonrasında ise düşmanla karşı karşıya gelerek mızrak, gürz ve kılıç gibi savaş silahlarını kullanırlardı. Türk komutanları düşmanla yüz yüze çarpışmada baş edemeyeceklerini anladıkları anda veya yetersiz kuvvetleri olduğu anda birliklerine hızlıca geri çekilme emrini veriyorlardı. Bundan amaç düşman kuvvetlerinin saflarının bozulmasına

ve emir-komutanın yitirilmesine neden olmaktadır. Sahte geri çekilme çok hızlı bir biçimde gerçekleşiyordu. Bu durum pusunun kurulduğu yere kadar devam ettiriliyor ve düşman böylece kuşatılarak imhaediliyordu. Pusu bu savaş stratejisinin en son safhasıydı. Pusu kurulacak yer önceden belirlenmekteydi. Bu yerler çoğu zaman iki tarafı dağlık alan olan derin vadiler ile ormanlıklar, çöl ve bataklıklar, uçurum kenarları gibi belirli özelliklere sahip alanlar olmaktadır. Savaştan önce bazı birlikler bu alanda pusuya yatıyorlardı. Sahte geri çekilmeyi gerçek sanan düşman kuvvetleri hızlıca hücum yaptıkları anda burada kısaç veya çember içine alınmaktaydı. Birkaç saatlik çarpışmalardan sonra ise düşman kuvvetleri tamamen etkisizleştiriliyordu (Yücel, 2016, 229-231).

Eski Türk topluluklarından İskitlerin savaş strateji ve taktiklerine baktıkta görmekteyiz ki, İskitler, düşman askerlerinin erzak gereksiniminin sağladığı kaynakları önceden kontrol eder, gözetir ve o kaynakları kurutmak için faaliyetde bulunmuşlardır. Düşman tarafın savaşan insan gücü ve hayvanları için kıtlık ve açlık gibi olaylar baş gösterdiğinde düşman üzerine hücum yapmaktaydılar. Eski Türkler düşmanlarının tüm ekonomik faaliyetlerini denetler, tüm ekonomik ayrıntıları hesaplar ve karşı tarafın en sıkıntılı gününü ve ekonomik olarak zayıfladığı zamanlarını kollarlar ve bunu fark ettikleri anda ansızın düşman askerleri üzerine hücum geçmişlerdir (Erdemir, 2002, s. 1666).

İskitlerin kadın komutanı, aynı zamanda dünyada ilk kadın hükümdar olan Tomris Hatun “Sahte Ricat” stratejisini büyük ustalıkla kullanmıştır. O hem “Savaş Ekonomisi”ni çok iyi planlayabilmiş, hem de “Ekonomik Savaş” taktiklerini kullanarak düşmana çok büyük zarar vermiştir. O işgalci Kiros kuvvetlerini ülkenin içlerine çekmeyi ve düşmanı yormayı başarmıştır. Sonrasında ise “Ekonomik Savaş”ın bir parçası olarak “Yakıp Yıkma Taktiği”ni düzenli bir biçimde gerçekleştirmiştir. Daha önceden yakılmış otlak ve ağaçları, doldurulmuş veya zehir dökülmüş kuyuları, hastalıklı yiyecekleri, yararsız malzemeleri ve aynı zamanda elverişsiz veya alışılmadık doğa koşullarını gören Kiros’un ordusu büyük bir panik yaşamıştır. Böylece düşman kuvvetlerinin takatsiz düşmesine ve belirsiz bir durumda kalarak korkuya kapılmasına neden olmuştur.

Sonrasında ise önceden belirlenmiş strateji doğrultusunda düzenli olarak diğer taktik hamleler yapan Tomris Hatun üstünlüğü elde etmiştir (Selçuk, 2014, s.

101-103). O, Orta Asya'dan Mısır hududlarına kadar tüm toprakları işgal etmiş ve bundan dolayı da "Mağlup Edilmez Büyük Kiros" adını almış olan Kiros'u stratejik zekası ve düzenli uygulamaları sayesinde az kuvvetle yenebilmiştir. Sonuç olarak Kiros'un ordusu yenilmiş ve kendisi de ölü olarak ele geçirilmiştir. (Mahmudov, 2005, s. 11)

Prof. Dr. İlhami Durmuş'un Herodotos'tan aktardığı bilgilere göre, İskitler bozkır savaş stratejisini en mükemmel biçimde uygulamışlardır. Örneklerden sadece biri olarak, Darius'un İskitler üzerine yaptığı hücumu bakılırsa bu durum daha iyi anlaşılır. Darius'un ordusu İskit topraklarına girdiğinde İskit ordusu iki yere ayrılmış ve geri çekilmişlerdir. Bu sahte geri çekilme zamanı Darius'un ordusunun yararlanabileceği tüm kaynaklar kurutulmuştur. İskitler Darius'un ordusunun İskit topraklarında daha fazla süre kalmalarını sağlamak ve böylece onların kaynaksız kalarak güç duruma düşmelerini istemişlerdir. Bu yöntemle düşman ordusunu ülkenin içlerine doğru çekerek yormuş, onları oyalayarak daha fazla zaman kaybetmelerini sağlamış ve aynı zamanda düşmanın yararlanabileceği tüm su kuyularını doldurarak, ot ve meyve ağaçlarını keserek, yayrarlanılabilecek yerleri yakarak düşman ordusu askerlerinin ve hayvanlarının aç ve susuz kalmasını başarmışlardır. Bu stratejinin sonucu olarak, kötü durumda olduklarını anlayan Darius çekilmek zorunda kalmıştır (Durmuş, 2008, s. 43-44).

6.10 Savaş Sırasında Beşeri Sermaye veya İnsangücü Yitimi

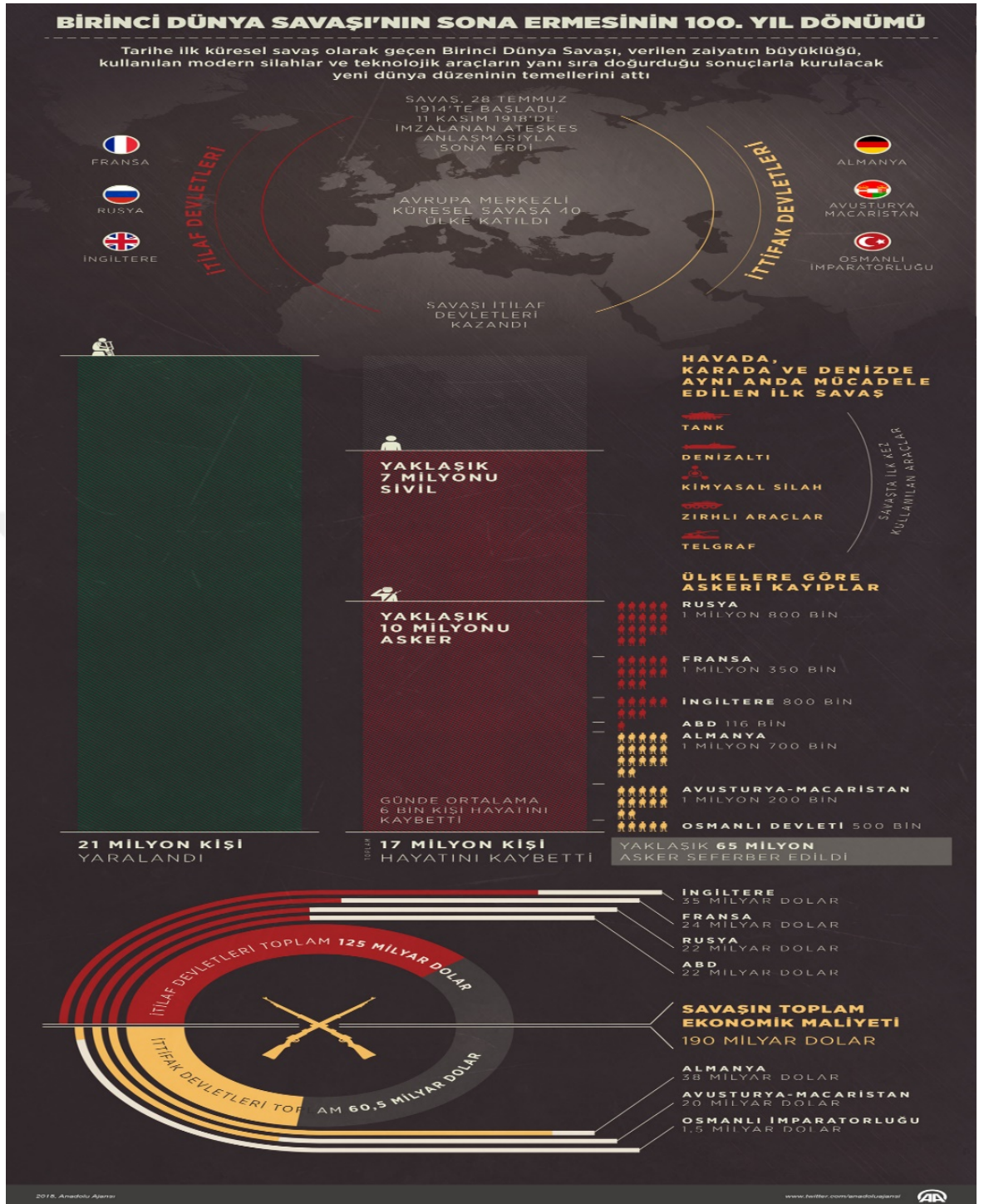
Savaş sırasında, savaşa katılarak ölmüş veya yaralanmış kişiler barış zamanında farklı farklı mesleklere, becerilere ve yeteneklere sahip insangücü veya beşeri sermaye demektir. Bu beşeri sermaye istikrarlı genel ekonomi içinde ikame edilmekte ve daha yararlı işlerde kullanılabilir. Böylece hem ekonomik yarar sağlayarak genel ekonomisine, hem de ülkenin sahip olduğu bilgi, sanat ve bilim birikimine katkı vererek kültürel hayatının ve dolayısıyla o ülkenin tamamının kalkınması ve gelişmesi yönünde de faaliyetlerde bulunmaktadır. Beşeri sermayenin ve özellikle yetenekli, kültürlü, bilgi ve becerilere sahip insangücünün savaş gücü olarak kullanılması birçok sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olumsuzluklara neden olmaktadır. Ancak, savaşın getirdiği bir zorunluluklardan dolayı bu zarar göze alınmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı zamanı toplamda 65 milyon insan silah altına alınmıştır. Bunlardan; 42 milyonu İtilaf Devletleri saflarında, 22 milyonu ise İttifak Devletleri safında savaşmışlardır. Savaşın bu insanların durumu hakkında sonuç bilançosuna göre; İtilaf Devletleri taraftan 4,8 milyon ölü ve 12 milyon yaralı, İttifak Devletleri tarafından ise 3,1 milyon ölü ve 8,4 milyon yaralı olmuştur. Tüm bunlarla birlikte, savaşın getirmiş olduğu sıkıntılar yüzünden 6,6 milyon sivil de ölmüştür (Westwell, 2012, s. 250).

Birinci Dünya Savaşı sırasında, sadece Osmanlı İmparatorluğu Ordusu'nun kayıpları durumun ne kadar vahim olduğunu gözler önüne sermektedir. Şöyle ki, cephede savaşarak ölen 300 bin insana karşı tam 500 bin insan hastalık ve kötü beslenme gibi nedenlerden ölmüştür. Bu sadece Osmanlı İmparatorluğu ordusunun değil, tüm orduların, hatta en zengin orduların bile ortak sorunu olmuştur (Akad, 2018a, s. 163).

İkinci Dünya Savaşı istatistiklerine dikkat edersek, savaşa 60'tan çok ülkenin 2 milyardır fazla insanının katıldığını görmekteyiz ki, bu sayı dönemin dünya nüfusunun 80/100'ni oluşturuyordu (İsmayılov, 2000, s. 3). Resmi açıklamalara göre İkinci Dünya Savaşı'na katılmış insanlardan 40 milyonu, diğer gayri resmi hesaplamalara göre ise 55 milyonu hayatını kaybetmiştir. Bu oranın 3 katı kadar da yaralı ve dolayısıyla engelli hayata mahkum edilmiş insanlar vardı (Sommerville, 2012, s. 242).

Savaş zamanı kaybedilen insanlar veya engelli bir yaşama mahkum edilmiş olan insanlar ekonomini her taraftan olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Ancak, bu etkileme sadece günlük ekonomik durumu değil, sosyo-kültürel, psiko-sosyolojik, sosyo-politik durumu da etkileyerek geleceğe dönük tüm stratejik kültürel, siyasi ve ekonomik durumları da kalıcı ve ezici bir güçle zedelemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın (Anadolu Ajansı, 2018d) (Şekil: 6.1) ve dünya tarihine “en çok insan kaybı verilen savaş” olarak geçen İkinci Dünya Savaşı'nın bilgilerini yansıtan infografiklerde dünya insanlığının kaybettiği insan sayısı ve dolayısıyla beşeri sermaye aynı zamanda diğer kayıplar gösterilmektedir (Anadolu Ajansı, 2018e) (Şekil: 6.2).

Şekil 6.1: Birinci Dünya Savaşı'nın Sona Ermesinin 100. Yıl Dönümü

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2018d). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/12132>

İNSANLIK TARİHİNDE YIKICI BİR DÖNÜM NOKTASI: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Toplama ve imha kamplarında işlenen katliamlarla, atom bombalarının yıkıcı etkisiyle, kıtlık ve hastalıkla zihinlere kazınan, dünya tarihine "en çok can kaybı verilen savaş" olarak not edilen İkinci Dünya Savaşı insanlık tarihine bıraktığı derin izlerle hatırlanıyor

Şekil 6.2: İnsanlık Tarihinde Yıkıcı Bir Dönüm Noktası: İkinci Dünya Savaşı

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2018e). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/11289>

İkinci Dünya Savaşı'na katılmış olan tüm ülkelerin hepsinde askerler savaş sonrası sivil topluma doğru giden yolu bulmak zorundaydılar ama yeni ve sivil bir iş bulmak o kadar da kolay bir mesele değildi. Bu yüzden yeni yaşamlarında askerlere birçok zorluklar çıkmıştı. Yoksulluk ve açlık durumu ve milyonlarca dul ve yetim insanın olması da acı bir gerçek idi. "Dünya ekonomisi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra hem galip hem de mağlupların borçları nedeniyle dengesini yitirmişti ve ülke ekonomisinin nasıl yönetileceği konusunda doğru dürüst fikir sahibi olmayan ulusal liderler, ekonominin yarattığı sorunlara etkili biçimde müdahale edemediler". En nihayetinde ise savaşın bir doğal nedeni ve geleceğe dönük zararı olarak doğan 1929 büyük ekonomik kriz patlak vermiştir. New York borsasında fiyatlar dibe vurunca ABD'nin kendi ekonomik gelişmesini ve

büyümesini finanse eden ve pek çok diğer ülkelerin ekonomisini de ayakta tutan kredilerin kesilmesine neden olmuştur. Bu nedenin bir sonucu olarak az bir süre içinde tüm sanayileşmiş ülkeler ekonomik çöküntüye uğramış ve milyonlarca kişi de işsiz kalmıştır (Sommerville, 2012, s. 14-15).

6.11 Küresel Gıda Güvenliği Sorunu

Gün geçtikçe kıt olan kaynaklar dünya insanlığı tarafından düzensiz olarak tüketilmesi sonucu olarak büyük sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri de küresel düzeyde gıda kıtlığıdır. Günümüzde sadece bazı bölgeleri kapsayan açlık ve aynı zamanda susuzluk sorunu 2050 yılına doğru dünya genelini kapsamı ihtimal edilmektedir. Diğer taraftan da gittikçe artan dünya nüfusu nedeniyle de gıda kıtlığı ciddi sorun olarak kalmaktadır. Bazı araştırmacılara göre ise bu durumdan kurtulmak için büyük devletler veya büyük güç odakları dünyanın belirli bölgelerindeki insanların kitlesel kırımına göz yummakta veya kırımını dolaylı yollarla organize etmektedirler.

Savaş ve iklim değişiklikleri gibi birçok nedenlerden dolayı ortaya çıkan kıtlık sorunu gün gittikçe daha da artmaktadır. Günümüzde açlık çekenlerin sayısı, küresel nüfusun yüzde 11'i oranındadır (Bloomberg HT, 2017).

Özellikle savaş veya çatışma bölgelerinde açlık durumu çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Günümüzde küresel düzeyde açlık oranı yeniden yükselişe geçmiştir (Anadolu Ajansı, 2017b) (Şekil: 6. 3). Hem kaynakların büyük kısmının savaş için ayrılması, hem de savaş ortamında sağlıklı ekonomik ilişkilerin ve ekonomik sistemin kurulamaması sonucu bu tür olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır (İNSAMER, 2018a) (Şekil: 6. 4).

DÜNYADA AÇLIK YENİDEN YÜKSELİŞTE

Dünyada 2000'li yılların başında azalma eğilime giren küresel açlık, 10 yıl aradan sonra yeniden yükselişe geçti

AÇLIKLA KARŞI KARŞIYA OLAN DÜNYA NÜFUSU

OBEZİTE

Dünya üzerinde **640,9 milyon** yetişkin obeziteden muzdarip. Bu sayı, toplam dünya nüfusunun **yüzde 12,8'ine** tekabül ediyor

ZAFİYET

5 yaş altındaki zafiyet hastalığı yaşayan çocukların sayısı ise **51,7 milyon**

154,8 MİLYON

Dünyada 5 yaşın altında, beslenme eksikliğine bağlı büyüme bozukluğu yaşayan çocukların sayısı **154,8 milyon**

15.10.2017

www.twitter.com/anadolujansi

Şekil 6.3: Dünyada Açlık Yeniden Yükselişte

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2017b). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/7436>.

Şekil 6.4: Dünya Gıda Krizi

Kaynak: İNSAMER, (2018a), Dünya Gıda Krizi, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 01.06.2018. http://insamer.com/tr/dunya-gida-krizi_1511.html.

6.12 Savaş Dönemlerinde Organize Suç Örgütleri ile Terör Örgütlerinin Ekonomik Suç Faaliyetleri ve Ortak Yönleri

Türkiye örneğinde 2010 yılı suç ekonomisine ait istatistik bilgilere (İSMMMO, 2011) (bkz. Çizelge 6.2) göz gezdirdiğinde görülmektedir ki, ekonomik suç faaliyetleri sadece bir yıl için ne kadar ülke ekonomisine maddi zarar vurmuştur ve hatta diğer taraftan manevi zarara uğratmıştır. Bu durum barış dönemini veya olağan dönem için geçerli bir tablodur. Ancak, ister bir ülkenin kendi sınırları içinde savaş durumu oluşsun isterse de sınır komşusu olan bir ülkede savaş durumu, bu zaman genel ekonomi kesinlikle savaş durumundan büyük oranda ve ciddi şekilde etkilenmektedir.

Çizelge 6.2: Türkiye Örneğinde Suç Ekonomisine Ait İstatistik Bilgiler

Suçun Niteliği (2010 Yılı)	Yakalanan Birim ve Tanımı	Birim Başına Gelir (* (TL)	Yıllık Ciro (TL) (**)
Fuhuş	15000 Kişi	24,000	1,800,000,000
İnsan kaçakçılığı	33000 Kişi	4,500	742,500,000
Esrar	70000 Kg.	3,000	1,050,000,000
Eroin	12000 Kg.	30,000	1,800,000,000
Kaçak çay	2286000 Kg.	18	205,740,000
Kaçak et	75000 Kg.	17	6,375,000
Akaryakıt	7652838 Lt.	4	153,056,760
Organize suç	112 Örgüt	500,000	280,000,000

(* Ortalama tahmini değer (** Suçun uluslararası standartlardaki, yakalanamamış beş katlık artışına göre ciro.

Kaynak: ISMMMO, (2011).

http://archive.ismmmo.org.tr/docs/basin/2011/bulten/01082011_SucEkonomisi.pdf

İki Ortadoğu ülkesinin, Türkiye ve Suriye'nin komşuluğunu ve doğal olarak savaş etkileşimi örneğini ele alarak açıklarsak, son 7 yılda (2011-2018) bu oranın ne kadar büyük bir rakamlara ulaştığını tahmin edilebilir. Dr. Filiz Katman (2016a, s. 128)'ın sözleriyle ifade edersek “Çok önemli enerji kaynaklarına sahip olan Ortadoğu, tarihten bugüne birçok ülkenin üzerinde planlar yaptığı bir bölge. Ortadoğu özellikle Irak'ın bölünmesi ve Arap baharının yaşanmasından sonra daha da önemli bir hale geldi. Son yıllarda Suriye'de yaşanan iç savaş ve IŞİD terör örgütünün faaliyetlerini artırması bölgenin daha da karmaşık bir yapıya bürünmesine neden oldu”.

Suriye iç savaşı nedeniyle kaçarak Türkiye'ye sığınan veya diğer üçüncü ülkelere geçiş yolu olarak Türkiye'ni kullananlar insanların suç örgütlerinin hedefinde olduğu açık bir olgudur. Bu insanların çoğunun maddi durumu kısıtlı olduğundan, eğitimsiz olduklarından, belgelerinin eksik olmasından ve en esası onları koruyup-kollayacak ve bir sıkıntıda sığınacakları kendi devletlerinin olmayışından veya bu devletten imtina etmelerinden dolayı suç örgütleri için hedefi durumuna gelmekte ve aynı zamanda büyük rant edecekleri çok elverişli kaynak olarak tesbit edilmektedirler. Özellikle, savaş nedeniyle aile üyelerinden ayrı düşen, asgari yaşam ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz kalan, çaresiz ve kimsesiz halde bulunan veya savaş zamanı oluşan anarjik durumdan faydalanan terör ve organize suç örgütleri tarafından kaçırılarak insan ticaretine sevk edilen küçük kız çocukları veya kadınlar, bu gibi yasadışı faaliyetler zamanı en rantlı hedef haline gelmektedir. Kimsesiz veya çaresiz durumda bulunan ve eğitimsizlik başta olmakla birçok nedenlerle aciz halde olan erkekler ise ya organ mafyasının hedefi olmaktadır, ya yasadışı işçi köle olarak çalıştırılmaktadır, ya da terör örgütlerinin militanı olarak devşirilmektedirler. Diğer taraftansa savaş zamanı ortaya çıkan karışılıktan istifade eden terör ve organize suç örgütleri yüklü miktarlarda gelir sağladıkları birçok yasadışı eylem gerçekleştirmektedirler ki, bunlara da silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, tarihi eser kaçakçılığı, kiymekli eşya veya para eden değerlerin kaçırılması, stratejik maddelerin veya uzun süre bozulmayacak olan yiyecek-içeceklerin kaçırılması ve diğerleri aittir. Bu gibi eylemler kullanılarak hem yüklü miktarda kazanç elde eden terör ve organize suç örgütleri aynı zamanda kendi örgüt giderlerini ve finansmanlığını sağlamış olmaktadır.

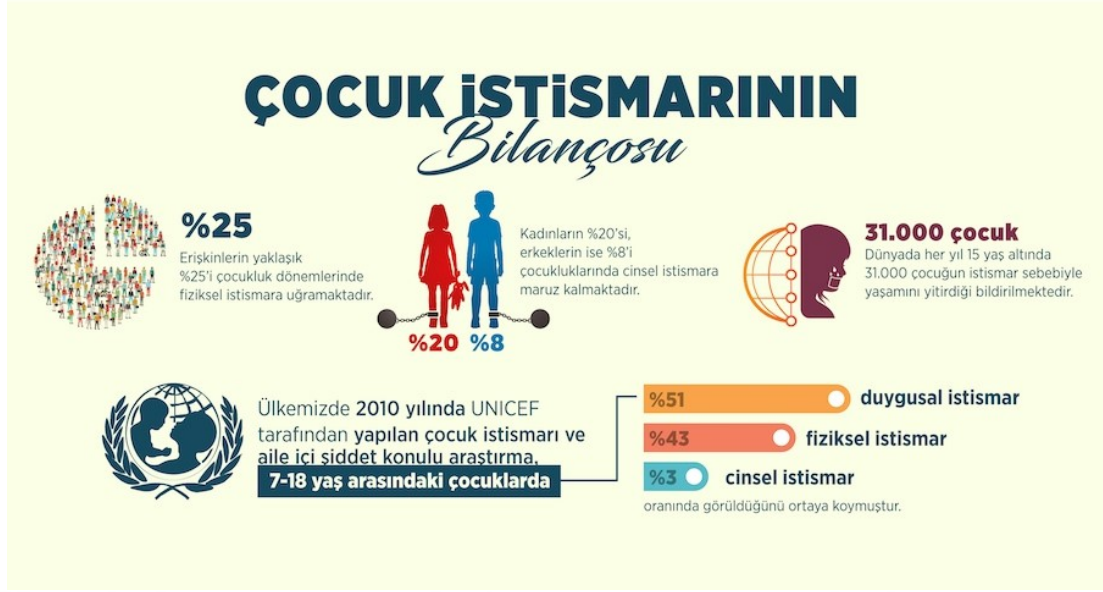
Her savaş kendisi ile birlikte çok büyük sıkıntılar ve aynı zamanda telafisi mümkün olmayan bir çok olayları ortaya çıkarmaktadır. Savaşlar zamanı dünya genelinde özsüz ve yetim kalan çocukların sayısında artış görüldüğü de acı bir gerçek olgudur. Bu öksüz ve yetim çocuklar her türlü istismara açık bir doğal kaynaktırlar. Kimsesiz, barınaksız, aç ve susuz kalan bu çocuklar ister organ ticareti, ister fuhuş ticareti, ister zorla çalıştırılma gibi eylemler için isterse de terör ve organize suç örgütlerine eleman kazandırılması gibi işler için bir doğal sermaye olarak görülmektedir. Günümüzde dünya genelinde öksüz ve yetim çocukların sayısı ise çarpıcı derecede çoktur (Anadolu Ajansı, 2017a) (Şekil:

6.5). Çocuk istismarı dünya genelinde en ciddi sorunlardan biri olarak kalmakta ve her geçen gün savaş veya diğer türden olumsuz olaylar nedeniyle artarak devam etmektedir (İNSAMER, 2018b) (Şekil: 6.6).

Şekil 6.5: Dünya Genelinde Öksüz ve Yetim Çocukların Sayısı 140 Milyon

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2017a), <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/5549>

Şekil 6.6: Çocuk İstismarının Bilançosu

Kaynak: İNSAMER, (2018b). http://insamer.com/tr/cocuk-istismarinin-bilancosu_1817.html.

Caldwell Galster'in yazdığı gibi dünyada var olan fuhuş veya insan ticareti trafiği, organize suç örgütlerinin diğer tüm faaliyetlerinde görüldüğü gibi, rüşvet mekanizmasının kullanılmasıyla bir takım politikacıların, bazı üst düzey bürokratların veya bazı güvenlik güçlerinin yetkililerinin bilgisi dahilinde olmakta ve destek görmektedir. Örneğin, bir yolunu bulup Japon mafyası olan Yakuza'dan kaçmış ve Japon polisine sığınmış olan yabancı uyruklu bir seks kölesi, rüşvet mekanizmasının işleme sonucu yine Japon polisi tarafından tekrar Yakuza'ya satılmıştır (Mutlu, 2003, s. 204).

Dünya genelinde kadın ticareti, en karlı yasadışı ticaret türünden biri olduğu için organize suç örgütlerinin ve terör örgütlerinin birincil finansman kaynağı olarak görülmektedir (Anadolu Ajansı, 2016a) (Şekil: 6.7). Özellikle savaş, çatışma, terör ve yoksulluk gibi nedenlerden dolayı evlerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin çoğunluğu organize suç örgütlerinin hedefindedirler (Anadolu Ajansı, 2018f) (Şekil: 6.8). İnsan ticareti veya istismar süreci bir çok sosyal sorunlar zamanı, özellikle savaş ve çatışma gibi kriz, kaos ve anarşinin olduğu dönemlerde suç örgütlerinin yaptığı suistimallerden dolayı daha da hızlanmakta ve artmaktadır (İNSAMER, 2018c) (Şekil: 6.9).

MİLYONLARCA KİŞİ İNSAN TİCARETİ MAĞDURU

Dünya genelinde zorla çalıştırılan kişi sayısının 21 milyon olduğu tahmin edilirken, en çok sığınmacı ve mülteciler insan ticareti tehdidiyle karşı karşıya bulunuyor

DÜNYA GENELİNDE
ZORLA ÇALIŞTIRILAN:
21 MİLYON

4.5 MİLYONU
zorla cinsel içerikli
işlerde çalıştırılıyor

İNSAN TİCARETİNE MARUZ KALANLARIN
YÜZDE 20'SİNİ

**çocuklar
oluşturuyor**

Hukuki olarak tespit
edilebilen insan ticareti
mağduru sayısı
SADECE 77 BİN

Her yıl cinsel sömürden
99 milyar dolar, zorla çalıştırmadan
51 milyar dolar para kazanılıyor

İnsan ticareti mağdurları en çok **cinsel sömürü, zorla çalıştırılma, borç köleliği, illegal hizmetçilik ve yasa dışı askerlik alanlarında** istismar ediliyor

İNSAN TİCARETİ ROTASI

29.07.2016

www.twitter.com/anedoluajansi

Şekil 6.7: Milyonlarca Kişi İnsan Ticareti Mağduru

Kaynak: Anadolu Ajansı (2016a). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/1557>

GÖÇ YOLUNDA ACI VE TRAJEDİNİN CANLI TANIKLARI MÜLTECİLER

Ülkelerindeki savaş, çatışma ve yoksulluk gibi nedenlerle evlerini terk etmek zorunda kalan mülteciler, çıktıkları göç yolunda türlü zorluklarla karşı karşıya kalıyor

Macaristan'daki **artan kısıtlamalar** nedeniyle pek çok mülteci ve göçmen, Avrupa'da hareket ederken alternatif rotalara başvuruyor

Bazı göçmen ve mülteciler, Sırbistan'dan Romanya'ya geçerken, bazıları da Yunanistan'dan Arnavutluk, Karadağ ve Bosna Hersek üzerinden Hırvatistan'a geçiyor

Mülteciler, Avrupa'ya ulaşmak için izledikleri yollarda **insan tacirleri, kaçakçılar** veya **silahlı grupların** istismarına maruz kalıyor

Deniz yoluyla Yunanistan'a geçen sığınmacılar, Yunan adalarında kalabalık halde ve zor şartlarda uzun süre kalıyor

EN FAZLA MÜLTECİ VEREN ÜLKELER

- Suriye
- Irak
- Burundi
- Orta Afrika Cumhuriyeti
- Afganistan
- Eritre
- Somali
- Güney Sudan
- Myanmar

Sudan'da, Eritre, Etiyopya, Somali, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika, Güney Sudan, Yemen ve Suriye'den olmak üzere

2 MİLYONDAN FAZLA SİĞİNMACI BULUNUYOR

Şekil 6.8: Göç Yolunda Acı ve Trajedinin Canlı Tanıkları Mülteciler

Kaynak: Anadolu Ajansı (2018f), <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10421>

Şekil 6.9: Dünyada Kadına Şiddet ve İstismar

Kaynak: İNSAMER, (2018c). http://insamer.com/tr/dunyada-kadina-siddet-ve-istismar_1826.html.

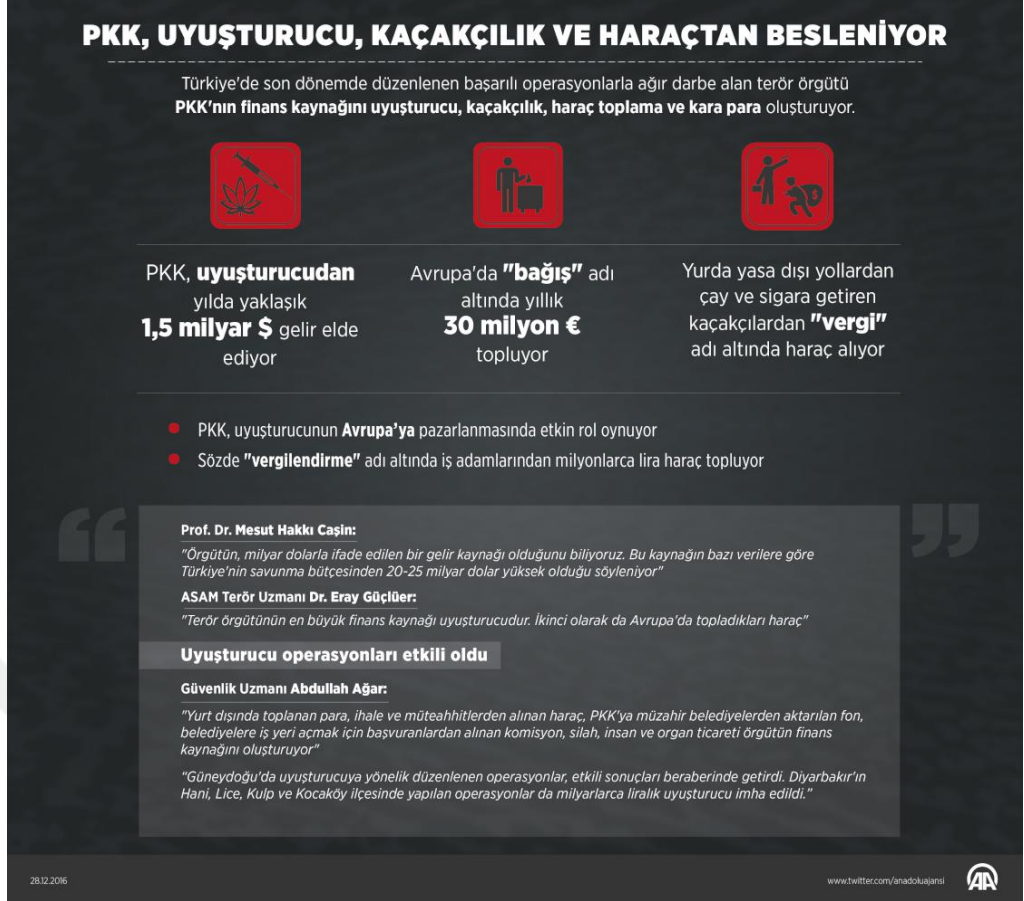
Erişim: 03.12.2018

Dünya genelinde tüm savaş ve çatışmaları devletler çıkarmaktadır. Eskiden açık veya uluslararası kurallar ve gelenekler çerçevesinde yapılan savaşlar, artık günümüzde hibrit bir biçim almıştır ve vekalet savaşları yöntemi ile uygulanmaktadır. Bu vekalet savaşları yoğun olarak terör ve organize suç örgütleri üzerinden yapılmakta olup, saldırıları planlayan, düzenleyen ve uygulattıran asıl güçler ise perde arkasında kalmaktadır. Savaş ve çatışma ortamı suça yönümlü kriminal kişilere ve aynı zamanda siyasal şiddet yönümlü kişilere yarar sağladığı gibi, onların mensup olduğu örgütler için de bir kaynak ve şans olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu örgütlerin bir paravan olarak kullanıldıklarını da unutmamak gerekiyor. Bu gibi karışıklığın ve kaosun olduğu ortamlar terör ve organize suç örgütlerinin işine yaradığı gibi, daha çok stratejik yönden perde arkasında olan devletlerin işine yaramaktadır. Buyüzen büyük güçler suç ve terör ortamının yaradılmasına mücadele etmekte ve küreselleşmesine göz yummaktadır. Çünkü büyük güçler sahip olmak istedikleri ancak, mevcut uluslararası durumdan dolayı tepki almamak için, uluslararası hukuk önünde sorumluluk alarak hesap vermemek için ve sömürgeci düzenlerini ifşa olmadan rahat ve görünmez biçimde kurmaları için bu yöntemlere başvurumaktadırlar. Özellikle günümüzde bir takım bölgelerin yeraltı

zenginliklerine sahip olmak, enerji kaynaklarına hükmetmek ve ekonomik getirisi yüksek olan stratejik ikmal yollarını kontrol etmek için bu yöntem yoğun bir biçimde uygulanmaktadır. Dr. Filiz Katman (2016b)'ın örneklerle değerlendirdiği gibi; “Yaşananların tek nedeni enerji değil. Enerji bir parametredir. DAEŞ'in oradaki varlığının en büyük sebeplerinden biri olarak petrol gösterilebilir, fakat Musul'da yaşananları tamamen enerji ile açıklamak gerçeği yansıtmaz. Tarih boyunca Amerika ve İngiltere'nin bölgedeki varlığında şii ve sünni grupların konumu gözardı edilmemeli. Musul enerji ikmal yolları üzerinde, bu nedenle Türkiye için önemli. O bölge kimin kontrolünde ise kaynakları yönlendirme gücüne sahip demektir”.

Dünya genelinde terör örgütlerinin ve organize suç örgütlerinin finansman kaynakları veya mali kaynak elde etmek için kullandıkları yöntemler neredeyse aynılık teşkil etmektedir. Örneğin, PKK Terör Örgütü'nün finansal kaynağı arasında uyuşturucu ticareti, haraç, kaçakçılık gibi suç faaliyetleri birinci sıradadır (Anadolu Ajansı, 2016b) (Şekil: 6.10). PKK'nın en önemli finansal kaynaklarından birisi de kadın ticaretidir. Ancak, maalesef bu suç faaliyeti hakkında çok da araştırılma yapılmamış veya aydınlatılmamıştır. Dünyanın en önemli transit geçitlerinin olduğu bölgede terör faaliyetlerini sürdüren PKK, insan ticaretini de büyük ölçüde kontrol etmekte ve yön vermektedir. PKK insan ticaretini yoğun olarak yapan ve bu gibi faaliyetlerde ilk sıralarda listelenmesi gereken bir terör örgütüdür. Bu konuda, “organize edilmiş suçlar” alanında uzman olan Belçikalı parlamenter Patsy Sörensen'in Avrupa Parlamentosu'na sunduğu ve görüşülerek oylanmış olan “kadın ticareti raporu”nda PKK'nın Avrupa'nın bir çok ülkesinde beyaz kadın ticareti yaptığını, Avrupa'nın yasadışı en büyük genelevlerinden bir kaçına PKK üyelerinin patronluk ettiğini ve bu ticaretten her yıl en az 50 milyar dolar kazanç sağladığını açıklamıştır. Uzun yıllardan beri terör ve organize suç örgütleriyle mücadele eden ve mağdur kadınların haklarını savunan Sörensen'in açıklaması çok dikkat çekicidir: “Almanya ve Hollanda'daki bir çok genelevin patronluğunu bizzat PKK yapıyor ve daha çok Arnavutluk, Rusya gibi ülkelerden genç kızları Avrupa'ya taşıyor. Kızları Avrupa'ya getirdikten sonra ölümle tehdit ediyor ve doğrudan PKK'ya çalışmalarını sağlıyor. Ben raporumu hazırlarken bu kızların bir kısmıyla konuşmayı başardım ama daha çok konuşmaktan korktuklarını gördüm. Kadın

ticareti yapmak, bir terör örgütü için en az riski olan gelir kaynağı. Çünkü bu ticaretin yasalar önünde büyük bir cezası yok. Halbuki esrar ya da eroin kaçakçılığı büyük cezalar almalarına neden oluyor” (Hürriyet, 2000). Yalnız, bir çok ülkede olduğu gibi rüşvete eğilimi olan veya herhangi bir çıkar sağlamayı uman görevlilerce bu tür olaylar araştırılmamakta veya araştırılmasına mücadele edilmemektedir. Türkiye’de ve diğer ülkelerde FETÖ tipi terör örgütlerinin devlet organlarına, özellikle emniyet, istihbarat ve askeriye sızan veya bir şekilde kontrol altına alınmış olan asker, istihbaratçı ve polis görünümümlü suç ve terör örgütü mensupları, PKK-FETÖ işbirliğinde olduğu gibi, bu türden faaliyetlerin derinlemesine araştırılmasına engel olmuş veya var olan araştırma ve incelemelerin üstünün örtülmesini sağlamışlardır. Bu gibi yasadışı işler devlet yapılanmalarının içine sızmış özel ve gizli örgütler tarafından yapılabildiği gibi, aynı zamanda devlet görevlisi olan bir takım kişilerin kişisel çıkar sağlamak amacıyla görevi kötüye kullanmak, görmezden gelmek, yetkilerini suiistimal etmek gibi diğer benzer yöntemler kullanarak ve organize suç örgütü veya çete kurarak gerçekleştirdikleri de sıklıkla görülmektedir.

Şekil 6 10: PKK, Uyuşturucu, Kaçakçılık ve Haraçtan Besleniyor

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2016b). <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/3263>

Walter Laqueur'un verdiği bilgilerin Bürke Uğur Başarenel tarafından tablo biçiminde Türkçe aktarımında, 1880-1975 yılları arasında terör teşkilatlarının mali kaynakları çok güzel ve sistematik bir biçimde açıklanmıştır. Aşağıdaki tabloda verilen bilgilerle terör teşkilatlarının mali yapısı genel olarak ele alınmıştır ve terör ekonomisi ile organize suç örgütlerinin ortak yönü net belirtilmiştir (Çizelge 6.3). Veriler ise 1976 yılındaki Dolar değeri üzerinden hesaplanarak aktarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı dönemi öncesinde terör teşkilatlarının bütçelerinin çok düşük olduğu görülmektedir. Ancak, 1914 yılına ait piyasa bilgilerine bakıldığında bir tüfeğin değerinin 5-6 Dolar, 1976 yılında bir Rus AK-47 silahının değeri ise 110 Dolar olduğu göz önünde bulundurularak değerlendirilme yapılmalıdır (Çakmak ve Kurum, 2009, s. 23-24).

Çizelge 6.3: 1880-1975 yılları arasında terör örgütlerinin mali kaynakları

YIL	TERÖRİST GRUPLAR	ÜLKE	GELİR (1976 YILI DOLAR BAZINDA)	KAYNAK
1880	Narodnaya Volya	Rusya	Önemsiz	Bağış
1880	İrlanda Dinamitçileri	İrlanda	50.000	ABD'deki İrlandalı Sempatizanlar
1896	Anarşistler	Fransa ve İtalya	Önemsiz	Bağış
1906	Sosyal Devrimciler ve Diğer Gruplar	Rusya	5-10 Milyon	Hırsızlık ve Gönüllü Bağış
1932	IMRO	Bulgaristan	2-3 Milyon	Haraçlar, Bulgaristan ve İtalya Desteği
1933	Ustasha	Yugoslavya	1-2 Milyon	İtalya, Macaristan Desteği
1947	IZL-Stern Çetesi	Filistin	1-2 Milyon	Bağış ve Soygun
1970	Tupamaros	Uruguay	5-10 Milyon	Adam Kaçırma ve Hırsızlık
1970	ALN	Brezilya	5-10 Milyon	Adam Kaçırma ve Banka Soygunu
1974	Erpmontoneros	Arjantin	50-100 Milyon	Adam Kaçırma ve Hırsızlık
1975	Fatah (Fetih)	Orta Doğu	150-200 Milyon	Petrol Üreten Arap Ülkelerinin Desteği
1975	PFLP, PDFLP, Saiqa	Orta Doğu	20-30 Milyon	Libya, Suriye ve Irak Desteği
1975	IRA	İrlanda Ulster	1-3 Milyon	Bağışlar, Hırsızlık, Koruma Haraçları ve Yasal İşlerden Elde Edilen Gelirler
1975	UDA, UVF	Ulster	Bilinmiyor	IRA İle Aynı Kaynaklar

Kaynak: Çakmak ve Kurum, (2009). Terörizmin Finansman Boyutu ve Terörizmle Mücadeledeki Yeri. Terörizmin Finansmanı ve Ekonomisi, Edt: Haydar Çakmak ve Taner Altunok. Ankara: Barış Platin Kitabevi 23-24.

7. SONUÇ

“Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” alanının anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için her şeyden önce “Savaş” kavramı ve kuramları ayrıntılı bir biçimde araştırılmalı ve incelenmelidir. Çünkü savaş aslında bir madalyon gibidir. Bakış açısı farklılıkları olmakla birlikte çoğu zaman sadece bir tarafı görülmektedir. Oysa savaş bir bütün olarak ele alınması gereken ve ayrıntılı incelenmesi gereken bir olay ve kavramdır. “Savaş” sadece görülen veya algılanan “Sıcak Savaşlar” veya meydan ve cephe muharebelerinden ibaret olmayıp; genel ekonomik sisteme darbe vurulması, bağımlılık yaratılması, zayıflatılması ve yokedilmesi, siyasi yapı sisteminin bozguna uğratılması ve yönetsel düzenin sekteye uğratılması, toplumsal genel sağlığın tehdit edilmesi veya tehlikeye düşürülmesi, eğitim ve öğretim sisteminin yozlaştırılması, sosyo-kültürel gelenek ve görenekler ile ahlaki değerlerin asimile edilmesi, yok edilemesi veya sömürülmesi vs gibi birçok işlevleri ve eylemleri kapsayan çok yapıları bir alandır. Bu yüzden “Savaş”a genel ve tam olarak bir tanım da verilememektedir. Günümüze kadar olmuş ve günümüzde halen devam etmekte olan savaşlar göz önünde bulundurulduğunda işlevleri, yapıları, içerikleri ve kapsamaları itibariyle tanımlarının da değiştiğini görmekteyiz.

Her bir savaşın kesinlikle bir ekonomik tarafı vardır; ekonomik yönden yoksun bir savaş kesinlikle düşünülemez. Aynı zamanda her bir ekonominin de bir savaş yönü vardır. İster ekonomik rekabet, ister ekonomik güç mücadelesi, ister ekonomik direniş, ister de başka biçimlerde de olsa kesinlikle bir savaş sözkonusudur. Bu “Barış Dönemi” savaşının her ne kadar “insanlık prensipleri” ışığında yapıldığı gözükse de “kıt olan dünya kaynaklarını” ve “insanoğlunun sınırsız arzu ve isteklerini” dikkate alırsak ne kadar keskin bir savaşımın olduğu gerçeği de ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce güç elde etmenin ve onu elde tutmanın en önemli yanı ve dayanağı ekonomik altyapının kurulması, geliştirilmesi veya kaynak desteğinin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Ayrıca, güç elde eden taraf kesinlikle diğer taraftan bir adım öndedir. Bu “kıt

olan dünya kaynaklarının” veya “adil bir biçimde paylaşılması gereken kaynakların” düzensiz bir şekilde dağıtılması ve dolayısıyla karşı tarafın etkisizleştirilerek bağımlı hale getirilmesi veya yok edilmesi demektir. Bu nedenlerle hem “Sıcak Savaşları Dönemi” dikkate alarak “Savaş Ekonomisi”nin düzenlenmesi hem de “Barış Dönemi” dikkate alınarak “Ekonomik Savaş”a hazırlanılması gerekmektedir. Diğer taraftan belirtmiş olduğumuz “Sıcak Savaş Dönemi” ve “Barış Dönemi” kavramları da görecedir. Çünkü “Ekonomik Savaş” kapsamına giren düşünce ve eylemler hem “Barış Dönemi”nde hem de “Sıcak Savaş Dönemi”nde yapıldığı gibi, “Savaş Ekonomisi” kapsamına giren düşünce ve eylemler de hem “Sıcak Savaş Döneminde” hem savaş anı hem de savaş öncesi ve savaş sonrası dönemlerde yani “Barış Döneminde” de yapılmaktadır. İşte bu noktada “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” bir birileri ile daha sık ilişkiye girmekte ve bir birilerini bir kısır döngü içinde takip etmektedirler.

Dünyada insanoğlunun ve hatta diğer tüm canlı alemin yaşam doğasına baktığımızda görmekteyiz ki, tüm önemli olayların nedeni neredeyse ekonomiktir. Bu durum dünyanın varoluş teorileri de irdelenirse daha iyi anlaşılır. Teolojik görüş açısından bakılırsa; Adem ile Havva her şeye sahiplerken nefislerine yenilerek – ki bu ekonomi biliminde “insanoğlunun sınırsız istek ve arzuları” olarak tanımlanmaktadır – Tanrı’nın buyruğuna karşı çıkması ve yasak meyve olan elmanı yemesinde ve daha sonraki olaylarda da ekonomik nedenler görülmektedir. Materyalist görüş açısından bakılırsa; dünya ilk varolduğu günden itibaren köpüklü baloncuklardan en büyüğü küçüklerini yemekte/yutmakta ve daha da büyümektedir ve daha sonrasında ise yeniden bir kaç yere parçalanarak bölünmektedir/üremektedir. Diğer taraftan, “ekosistem”e; “gıda zinciri ve ekolojik pramid”e bakıldığında görülmektedir ki, her bir canlı varlık hayatta kalmak ve neslini devam ettirmek için başka bir canlı varlığı kullanmakta veya yok etmektedir. Bu nedenle her bir canlı varlık hayatta kalmak amacıyla kesinlikle bir savaş vermektedir. Hatta çoğu zaman ise gereksinimlerinden daha fazlasına da sahiplenmek niyetiyle harekete geçmektedir. Bu savaş dünya yarandığı andan günümüze kadar farklı farklı biçimlerde ve farklı farklı orantılarla ortaya çıkmış ve sürekliliğini korumuştur. Nasıl ki fizik biliminden öğrendiğimiz gibi; “enerji tabiatıta yok olmuyorsa; bir

şekilden başka bir şeyle dönüşüyorsa”, savaş da dünya durdukça ve özellikle “insanoğlu” var oldukça biçim değiştirerek devam edecektir. En eski zamanlardan itibaren hep var olan “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” alanları günümüz dünyasının değişen ve gelişen koşulları dolayısıyla daha da önem kazanmış ve daha düzenli bir yapıya bürünmüştür. Özellikle, 21. yüzyıla gelindiğinde devletler ve topluluklar artık “ordu savaşları”, “silahlı kuvvetler savaşı” veya “sıcak savaş” gibi kavram ve yöntemlerden ziyade “İstihbarat Taktik, Strateji ve Operasyonları” ile ilişkili olan “soğuk savaşlar”, “vekalet savaşları”, “hibrit savaşlar”, “gayri-nizami savaşlar” “asimetrik savaşlar” gibi savaş kavramları ve yöntemleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu savaş biçimleri de terör ve organize suç örgütlerinin yoğun kullanımıyla veya örgütlenmesi ile gerçekleşmektedir. Tüm bu nedenlerle “Barış” kavramı kesinlikle görece bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Bir ülkenin ayakta kalabilmesi, kalkınabilmesi ve gelişebilmesi için ekonominin her yönlü biçimde ilerlemesi ve korunması gerekmektedir. Ülkenin topyekün her şeyini dış güçlerden korumakla yükümlü olan silahlı kuvvetlerin gücü o ülkenin tam egemen ve tam bağımsız ulusal ekonomik gücüne bağlıdır. Yani, devletin güvenliğini sağlayan silahlı kuvvetlerin gücünü oluşturan savunma sanayi ve diğerlerinin gelişebilmesi için genel ekonomik durumun iyi ve sürdürülebilir olması ön koşuldur. İşte silahlı kuvvetlerin gücünü oluşturan savunma sanayi ve diğerleri bilimsel araştırmalar sırasında “Savaş Ekonomisi” kapsamına girerken, genel ekonomik durumun korunması, güvenliği, ülke çıkarları için ekonomik saldırılarda bulunabilmesi ve saldırılara karşılık verebilmesi ve etkin gücü ile ilgilenen diğer alan ise “Ekonomik Savaş” kapsamına girmektedir. Tabii ki, “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” bu saydıklarımızdan ibaret değildir. Zaman zaman çok farklı alanları da kapsamaktadır ki, bu farklılıklar aynı zamanda “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş”ı karma karışık bir duruma getirmekte ve bir biri ile karşılıklı ilişkiye veya daha doğrusu bir birini takip ederek kısır döngüsüne sokmaktadır.

Araştırmalar sonucu şöyle bir kanaata varılabilir ki; her bir devletin ulusal çıkarlarının yüksek düzeyde sağlanması, onun dayanakğının sağlanması ve dünya arenasında söz sahibi yapılması için hem “Savaş Ekonomisi”nin, hem de “Ekonomik Savaş”ın doğru düzgün değerlendirilmesi ve onların üst düzeyde yürütülebilmesi için ilgili devlet politikasının gerçekleştirilmesine gereksinim

vardır. Çağdaş dünyada savaşlar çok büyük mali kaynaklar talep etmektedir. Bilimsel teknolojinin hızla geliştiği bir zamanda buna bağlı olarak savaş teknolojileri de çok hızlı bir biçimde gelişmekte ve savaşın daha verimli yönetilebilmesi için de ek kaynaklar talep edilmektedir. “Sıcak Savaşlar”da veya yüz yüze savaşlarda o devlet zafer elde edebilir ki, onun güçlü bir ekonomisi olsun. Bu nedenle “Savaş”, her şeyden önce her bir devletin “Ekonomi”sinin sınavdan geçirilmesi demektir. Savaşın başlamasıyla ülke ekonomisi için yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda başarılı ve sağlıklı çalışmaların yapılabilmesi için ülke ekonomisinin de gerekli güce sahip olması gerekmektedir. “Savaş Ekonomisi”nin yapılandırılması ve yönetilmesi için ilk önce uygun devlet politikasının yani “Askeri Siyaset”in yapılandırılmasına ve hayata geçirilmesine gereksinim vardır. Bu siyaset bir taraftan ülkenin iç ekonomik imkanlarını belirlemeli, bu imkanları verimli biçimde kullanmanın yollarını bulmalı ve sonra da ülkenin tüm gücünü seferber etmekle bu imkanları gerçekliğe dönüştürmelidir.

Diğer taraftan “Savaş Ekonomisi”nin yapılandırılması hem de doğru uluslararası işbirliğinin kurulmasını da talep etmektedir. Günümüzde küreselleşen dünyada uluslararası işbirliğinin verimli yolunu bulmadan başarılı ve sağlıklı ekonomik gelişim ve kalkınmaya sahip olmak mümkün değildir. Ekonominin gelişmesi ve kalkınması, dünya ülkeleri ile verimli mali, ekonomik ve ticari işbirliğinin nasıl yapıldığı ile çok ilişkilidir. Ancak bu işbirliği dikkatlice yapılmalı, denge siyaseti sağlanmalı ve kesinlikle ulusal egemenlik ve ulusal bağımsızlık gibi stratejik haklardan taviz verilmemelidir. Aksi takdirde, dünya tarihinde örnekleri olduğu gibi bağımlı ve kendi mukadderatını tayin edemeyen devletçiklerin durumuna düşer. Örneğin; uluslararası arenada yalnızlaştırılan ve yaptırımlara veya ambargolara maruz kalan bir ülkenin ekonomisi de hızlıca zayıflayacaktır. Bu durum kendi beraberinde “Ekonomik Savaş”ı da getirmiş olmaktadır. “Savaş Ekonomisi”nin doğru yapılandırılmadığı durumlarda “Ekonomik Savaş”lar devreye sokulmaktadır. “Genel Ekonomi”nin zayıflaması o ülkenin “Askeri Gücü”nün yani “Savaş Ekonomisi”nin de zayıflaması demektir. “Genel Ekonomi”si zayıf olan bir ülkenin büyük stratejiler ve yeni hedefler uğrunda başarılı mücadeleler yapması kesinlikle mümkün değildir.

Ekonominin planlaştırılması “Savaş Ekonomisi”nin güçlenmesi yönünde büyük öneme sahiptir. “Genel Ekonomi” doğru düzgün planlandırmadan “Savaş Ekonomisi”nin hızlı gelişimine erişmek mümkün değildir. Bu zaman savaş talepleri,

ülke içi imkanları, mali yedekleri, canlı iş gücü, iç alt yapı imkanları düzgün biçimde dikkate alınmalıdır. Savaş taleplerinin ödenilmesi için ülkenin imkanları dışında olan hedefleri karşıya koymak, yani “Savaş Ekonomisi”ni düzgün planlamamak beklenen sonucu vermeyebilir. “Savaş Ekonomisi”nin planlanması için yerel ve uluslararası arenada giden süreçleri iyi öğrenmek ve doğru öngöründe bulunmak lazımdır. Savaş durumu hangi hızla değişirse, “Savaş Ekonomisi”nin gelişimi de aynı hıza uyum sağlamalıdır. “Savaş Ekonomisi”nin güçlendirilmesi için bu alanda uluslararası işbirliğinin de doğru yapılmasına gereksinim vardır. Her bir ülke çalışmalıdır ki, savaş veya savunma teknolojisi ve silahlar meselesinde diğer bir ülkeye bağımlı olmasın. Ancak bazen silah ve teçhizat üretiminde öyle durumlar ortaya çıkabilir ki, onun ülke içi üretimi verimli olamaz. Böyle durumlarda silah ve teçhizatın kontrollü ve dengeli biçimde yurtdışından alınması daha verimli olabilir.

“Ekonomik Savaş” her şeyden önce devletin “Genel Ekonomi”sinin güçlendirilmesi ve onun devamlı gelişimi ve kalkınması alanında yaptığı mücadeledir. Bu mücadele hem de “Savaş Ekonomisi”nin daha da sağlamlaşmasına ve dayanıklı olmasına yol açan bir mücadeledir. “Ekonomik Savaş” ilk önce ülke içinde mevcut olan ekonomik potansiyalin ortaya çıkarılması, onun düzgün planlaştırılması ve daha da yüksek sonuçların elde edilmesi için devlet tarafından verimli politikanın hayata geçirilmesidir. “Ekonomik Savaş”ın uğurla yapılması için devlet, ülkenin genel ekonomik imkanlarını doğru değerlendirmeyi başarmalı, bu imkanların sonuca dönüşmesi için düzgün ekonomik planlaştırmanı yapmalı, “Genel Ekonomi”nin tüm alanlarında karşılıklı bağlarını düzenlemeli, sermaye yedekleri, canlı iş gücünü, özgür ekonomik yaşamı vs gibi konuları düzgün yönetmeli ve çözmelidir.

Bilindiği gibi, ekonominin de kendine özgü kuralları vardır. Devlet de kendi siyasetini ekonomik kurallar üzerine kurmalıdır. Ancak, devlet kendi ekonomik siyasetinde ekonomik kurallarına karşı bir yolda giderse yürütülen siyasetin hiç bir sonucu olmaz ve böylelikle hem “Genel Ekonomi”de hem de “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş”ta uğursuzluğa uğrar.

Başka bir özetle anlatılacak olunursa konu daha da iyi anlaşılacaktır: Bir ülke topraklarını ve toplumunu her hangi bir dış güçlerden korumakla görevli olan askeri güçlerin mağlup olması veya zafiyet göstermesi sonucu o ülke işgale uğramaktadır. Bu işgali mütakiben yenen taraf o ülkenin maddi ve manevi her türlü varlığına el koymakta ve insanlarını esir etmektedir. Genel olarak işgal

altındaki ülkenin insanları doğrudan veya dolaylı biçimde eziyete uğramakta ve kaynakları da sömürülmektedir. Bu sonuç askeri bir olaya veya diğer tanımlamayla “Sıcak Savaşlar” a aittir. İlk bakışta fark edilmese de aynı durum farklı biçimde ve farklı yöntemlerle “Barış Dönemi”nde de sözkonusu olmaktadır. Terör örgütlerinin veya organize suç örgütlerinin bir ülkeye ve onun insanlarına verdiği maddi ve manevi zarar da en azından “Sıcak Savaşlar”ınki kadardır. Yine dolaylı yollarla bir ülke veya toplum fark edilmeden işgale uğramakta, maddi ve manevi değerleri yağmalanmakta, kaynakları sömürülmekte ve insanları da eziyete uğratılmaktadır. Asker de, jandarma da, polis de, istihbarat da ve diğer kolluk kuvvetleri de aynı anda bir ülkenin ve tabii ki toplumun güvenliğinden sorumludurlar. Sonuç itibariyle ister bir ülkenin insanlarına, maddi kaynaklarına ve manevi değerlerine ya “Sıcak Savaşlar” zamanı düşman askeri güçleri zarar versin ya da “Barış Dönemi”nde terör örgütleri ile organize suç örgütleri zarar versin bu insanlığın güvenliği açısından hiç bir fark taşımamaktadır ve kesinlikle taşımamalıdır. Ülkenin sahip olduğu enerji kaynakları, madenleri, tarımsal veya hayvansal her türlü gıda kaynakları, canlı iş gücü ile diğer her türlü maddi ve manevi kaynaklarının düşman askeri güçler veya diğer ülkelerce sömürülmesi, yağmalanması, taşınması, kullanılması ile bir ülkenin maddi ve manevi kaynaklarının terör veya suç örgütlerince sömürülmesinin, yağmalanmasının veya kullanılmasının hiç bir farkı yoktur. Sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda da insani ahlak, manevi ve kültürel değerler açısından da bu böyledir. Bir ülkenin insanların savaş esiri olarak sömürülmesi veya kullanılması durumu ile bu insanların terör veya suç örgütlerinin insan ticareti faaliyeti kapsamında alınıp satılması durumunun ne maddi ne de manevi açıdan bir anlam farkı taşımamalıdır. Eğer taşıyacaksa da bu, “Barış Dönemi”nde terör veya suç örgütlerinin verdiği zararların “Sıcak Savaş”lar döneminde askeri güçlerce verilen maddi ve manevi zararlardan daha çok olduğu yönünde olmalıdır. Ayrıca, ülkelerin savunma ve güvenlik sektörü için harcamak zorunda oldukları kaynaklar da hesaba katılırsa durumun ne kadar önemli olduğu da anlaşılacaktır. Çünkü o kaynaklar daha faydalı ve verimli sektörlere aktarılabilir ve insanlık için daha iyi işler yapılarak daha güzel gelecek sunulabilir. Ne yazık ki bu bir tercih değil, dünyanın acı gerçeklerinden dolayı bir zorunluluktur. Muhtemel her hangi bir savaşa hazırlık veya savaşı önlemek için silahlı kuvvetlere ve askeri alanlara diğer

adlandırmayla “Savaş Ekonomisi”ne ve aynı zamanda genel ekonomik durumun korunması ve genel ulusal güvenliğin sağlanması için diğer kolluk kuvvetlerine ve güvenlik sektörüne diğer adlandırmayla “Ekonomik Savaş”a zorunlu yatırımların yapılması gerekiyor. Bu yatırımlar bir taraftan ekonomiyi olağanüstü veya olağandışı durumlarda belli bir güvenli ortam için hazırladığı gibi, aynı zamanda zorunlu olarak harcanmış olan kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda ne kadar ciddi olumsuz yan etkilerinin de olduğu gözlemlenmektedir.

Özellikle, 21. yüzyıla gelindiğinde savaşların da evrim geçirmesi ve diğer taraftan bilim ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak olumlu yöntemlerle birlikte olumsuz yöntemlerin de gelişmesine olanak sağlamıştır. Artık, hibrit savaş yöntemlerinin gelişmesi ve savaşların daha karma karışık bir hale gelmesinden dolayı, ülkelerin “Savaş Ekonomisi” ile birlikte “Ekonomik Savaş”ı da ciddiye almasına neden olmuştur.

Günümüz dünyasının güç mücadeleleri, çatışma ve savaşları göz önünde bulundurulduğunda artık, asker ve sivil ayrımı yapmak çok zor bir hale gelmiştir. İlgili strateji, taktik, yöntem ve araç-gereçlerin devletlerin silahlı kuvvetleri ve güvenlik birimleri ile aynı zamanda terör ve organize suç örgütleri tarafından da kullanılabilir bir duruma gelmesi gerçeği ile birlikte bir çok olayın, olgunun ve alanın tanımlanması ve her hangi bir kapsama dahil edilmesi de zorlaşmıştır. Çağdaş dünyamızda egemen güçler ve devletler doğrudan savaş yöntemi ile savaş yapmamaktadırlar. Savaşlarını daha etkili, bazen daha az maliyetli ve daha güvenli bir biçimde ve aynı zamanda çözülmesi çok zor olan yöntemleri kullanarak dolaylı olarak yapmaktadırlar. Bu savaşların aktörleri olarak da vekaleten savaşı onlar için gizlice yapacak olan terör ve organize suç örgütlerini kurmakta veya destekleme yoluna gitmektedirler. İstihbarat kurumları aracılığıyla da bu oluşumları kontrolde tutmaktadırlar. Böylelikle karşı tarafın ekonomik kaynakları ile birlikte diğer değerlerini de hedef almaktadırlar. Bu yolla hem o toplumu veya ülkeni sömürmekte, kendilerine dolaylı yolla çıkar sağlamakta, hem de mağdur ülkenin güvenlik gerekçesiyle genel bütçeden daha çok kaynak harcayarak güçsüz duruma düşmesine neden olmakta ve böylelikle kalkınmasına engel olunmaktadır. Tarihte görüldüğü gibi; çoğu zaman mağdur ülkeye bütçe açığını kapatmak için “borç yardımı”

sunulmakta veya güvenlik-savunma sektörünün geliştirilmesi için “her türlü destek” sağlanmaktadır. Böylelikle o toplum borç bataklığına sürüklenmekte ve bağımlı duruma getirilmektedir. Savunma ve güvenlik sektörüne ayrılan kaynaklar diğer zorunlu gereksinim alanlarına; gıda, sağlık, eğitim, sosyo-kültürel alanlar gibi kritik alanlar için ayrılmadığında da ülkede “Ekonomik Kaos” ortaya çıkmaktadır. Bu “Ekonomik Kaos”un tetiklemesiyle de yeni terör ve organize suç düşünce ve eylemlerine ortam hazırlanmaktadır. Bu durum ekonominin tam bağımsızlaşmasına, tam egemenliğini kazanmasına ve tam sağlamlaşmasına kadar gitmektedir; ancak, kesinlikle son bulmamaktadır. Sadece olarak orantı farkı ile bir kısır döngü içinde yine devam etmektedir. Dünyadaki tarihi örnekler bu gerçeği açıkça görmemizi sağlamaktadır. Bu durum benzer şekilde 21. yüzyıl öncesi savaşlarda da söz konusu olmuştur. Ancak, eski zamanlarda önce “Sıcak Savaşlar” çıkartılarak ve sadece bu “Sıcak Savaşlar” üzerinden operasyonlar yapılarak fayda sağlanıyordu. Şöyle ki, iki ve daha fazla devlet arasında çıkan savaşta o ülkelere üçüncü bir ülke tarafından silah ve teçhizat satılır veya “borç yardımıyla” bulunuluyordu. Böylelikle o ülkelerin ekonomik sistemlerini kontrol etmekle birlikte genel mukadderatlarını da tayin ediyorlardı. Yalnız, günümüz dünyasında bu durum olumsuz anlamda çok daha fazla gelişmiştir. Yine savaş çıkarılarak silah ve teçhizat satılmakta hem de ortaya çıkmış olan “kaos”tan yararlanarak ayrıca bir terör veya organize suç ekonomisi alanı yaratılarak yüksek kazanç elde edilmektedir. Önemle belirtmekte yarar vardır ki, bu gibi benzeri durumlar en eski çağlardan itibaren küçüklü-büyükü ve farklı biçimlerde olmuştur. Ancak günümüz dünyasında bu eylemler daha sistematik ve organize bir biçimde yapılmaktadır. Bu gibi nedenleri ve olayları göz önünde bulundurarak “Genel Ekonomi” sağlamlaştırılmalı, ulusal güvenlik ve stratejik istihbarat açısından “Ulusal Üretim, Yönetim, İşletim ve Denetim” sistemi iyi ve eksiksiz bir biçimde yapılandırılmalıdır.

Ayrıca, şu husus da özellikle belirtilmelidir ki, “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş” çalışmadaki içeriği ve kapsamı itibariyle sadece “Sözlük Anlamı” ile algılanmamalı ve bir terim olarak daha geniş bir anlam taşıdığı ve daha geniş bir içeriği kapsadığı bilinmelidir. Çalışma zamanı genel ve yüzeysel olarak değinilmiş konu veya konu başlıklarından da açıkça belli olmaktadır ki

“Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” geniş bir alanı kapsamaktadır. Ve yine anlaşılmaktadır ki “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” ayrı ayrı konuları veya alanları içerse de genel teoride ve dünya uygulamasında da bir biri ile dolaylı veya dolaysız etkileşimde bulunmakta, biri diğerinin oluşmasına neden olmakta ve böylece bir birini kısır döngü içinde takip etmektedirler.

“Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş”ı ayrı ayrı olarak ve bir birinden tamamen bağımsız bir biçimde ele almak neredeyse olanaksızdır. Ancak, literatürün genel olarak taranması zamanı ortaya çıkmaktadır ki “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” tamamen ayrı konularmış gibi araştırılmakta ve hatta bazen bir diğerinin alanına giren konuları diğer konu ile karıştırılmakta veya ona ait etmektedir. Bu da zaten çok karışık ve disiplinlerarası alan olan “Savaş Ekonomisi” ile “Ekonomik Savaş” çok anlaşılmas bir bilim dalı haline getirmektedir.

Dikkate değer diğer bir olgu ise şudur ki yukarıda “Ekonomik Savaş” kapsamına ait edilmiş faaliyetler “Sıcak Savaş” dönemlerinde daha rahat biçimde suistimal olanaklarından yararlanarak yapılmakta ve topluma veya dünyaya çok ciddi zararlar verilmektedir. Ancak bu durum çokta umursanmamaktadır. Genel olarak incelendiğinde görülmektedir ki “Savaş Ekonomisi” ve “Ekonomik Savaş” bir birilerini kısır döngü ile takip etmektedirler. Yine dünya deneyimine bakıldığında görülmektedir ki bazı uzmanlar veya ilgililer yanlışlıklara da düşülebilmekte veya yanlış önlemler almaktadırlar. Bu bağlamda sadece “Savaş Ekonomisi”ne yoğun ilgi göstermekte ve bu sayede ülkenin iç ve dış düşman güçlerden korunacağını ve her an tüm saldırılara karşı savunma yapabileceğini sanmaktadırlar. Oysa sadece “Savaş Ekonomisi”ne verilen destek bir ülkenin askeri gücünü sağlamlaştırırken, aynı zamanda diğer ekonomik bölümlere az önem verilmesi ile genel ekonomik durumu sekteye uğratmaktadır. Bunun için ülkenin askeri gücünü oluşturan “Savaş Ekonomisi” ile beraber ülkenin genel ekonomik durumunun güvenliğini sağlayan “Ekonomik Savaş”a da çok ciddi bir biçimde özen ve ilgi gösterilmelidir ki yalnızca böyle bir yolla art amaçlı iç ve dış güçlere karşı koyulabilir ve genel ekonomik durumun sürdürülebilir kalkındırılması sağlanabilir, yurttaşlara da güvenilir bir gelecek sunulabilir.

Düşünce ve aynı zamanda eylem adamı olarak söylediklerini uygulamış olan devlet kurucu tarihi bir şahsiyet, muzaffer komutan ve aynı zamanda “Sömürgecilik ve

Emperyalizm”e karşı savaşan ilk lider Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “Savaş ve Ekonomi” ilişkisi bağlamında belirtmiş olduğu sözler çalışmamıza klavuz olduğu gibi aynı zamanda spesifik tanımlama ve açıklamalardan dolayı önemli bilimsel analizler içermektedir; öncelikle, “Mutlaka şu veya bu sebepler için milleti savaşa sürüklemek taraftarı değiliz. Savaş zorunlu ve hayati olmalıdır. Hakiki düşüncemiz şudur: Ulusu savaşa götürünce vicdan azabı duymamalıyız. Öldüreceğiz diyenlere karşı, “ölmeyeceğiz” diye savaşa girebiliriz. Ancak, ulusun hayati tehlikeye girmediği, savaşı bir cinayettir” (Milliyet, 2018). Hayatta kalmak ve güvenliği sağlamak amacıyla zorunlu savaşlar yapmak için veya savaşları önlemek için “Savaş Ekonomisi”ne gereksinim olduğu gibi hem de “Ekonomik Savaş”a gereksinim vardır. Her koşulda “Genel Ekonomi”nin sağlam olması önemli bir meseledir. Bu yüzden her şeyden önce “Genel Ekonomi”ye önemle dikkat edilmesi gerekiyor. Çünkü; “Yaşam demek ekonomi demektir... Ekonomi demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne gerekli ise onların hepsi demektir... Ekonomisi zayıf bir millet fakirlik ve yoksulluktan kurtulamaz; toplumsal ve siyasal felaketlerden yakasını kurtaramaz. Memleketin yönetimindeki başarı da ekonomisindeki kazançların derecesiyle orantılı olur. Hiçbir uygar devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından evvel ekonomisini düşünmüş olmasın. Memleket ve bağımsızlık savunması için varlığı gerekli olan bütün kuvvetler ve araçlar ekonomik yaşamın açılma ve gelişmesiyle olabilir... Türk milleti, bütün tarihinde savaş meydanlarında birçok zafer taçları giymiştir. Bununla övünür, daima övünecektir. Ancak, bu övünüş tacını daha çok süsleyerek milletin başında tutabilmek için, diğer bir alanda da kesinlikle başarılı olması gerekir; o da ekonomidir... Tarih, milletlerin yükseliş ve çöküş sebeplerini ararken birçok siyasi, askeri, toplumsal sebepler bulmakta ve saymaktadır. Şüphesiz yok, bütün sebepler, toplumsal olaylarda rol oynarlar. Fakat bir milletin doğrudan doğruya yaşamıyla, yükselişle, çöküşle ilişkili ve ilgili olan, milletin ekonomisidir. Tarih ve deneyimin belirlediği bu gerçek, bizim milli yaşamımızda ve milli tarihimizde de tamamen belirmiş bulunmaktadır. Gerçekten Türk tarihi incelenirse bütün yükseliş ve çöküş sebeplerinin bir ekonomi sorunundan başka bir şey olmadığı anlaşılır. Tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veya mağlubiyetler, yokluk ve felaketler, bunların hepsi meydana geldikleri dönemlerdeki ekonomik durumumuzla ilgili ve ilişkilidir. Yeni Türkiye’imizi layık olduğu düzeye eriştirebilmek için, kesinlikle ekonomimize birinci derecede önem

vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir ekonomi döneminden başka bir şey değildir...” (ATAM, 2013).

Yani kısaca özetlenirse “‘Savaş Ekonomisi’, savaşın özü/olmazsa olmazı, ‘Ekonomik Savaş’ ise genel ekonominin özüdür/olmazsa olmazıdır” (Süleymanlı, 2017).

KAYNAKLAR

- Acar, Ü.** (2011). İstihbarat. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Adıgüzel, H.** (2006). Atatürk Nerimanov ve Kurtuluş Savaşımız. İstanbul: İleri Yayınları, 2. Baskı.
- Ağayev, M.** (2008). Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Azerbaycan İlişkileri. İstanbul: IQ Yayınları.
- Akad, M. T.** (2011). Modern Savaşın Temel Kavramları. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Akad, M. T.** (2018a). Kara Savaşları. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Akad, M. T.** (2018b). Deniz Savaşları. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Akad, M. T.** (2018c). Tarihten Günümüze İstihbarat, İstanbul: Kastaş Yayınları
- Akalın, M.** (2014). İnterpol Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Akçura, Y.** (2015). Siyaset ve İktisat. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2. Basım.
- Akıncı, F. S.** (2014). Kriminoloji. İstanbul: Beta Yayınları, 11. baskı.
- Akşin, S.** (2015). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ARCM** (2000). Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, 30 Dekabr 1999-Cu İl Tarixli 787-Iq Nömrəli "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Təsdiq Edilməsi, Qüvvəyə Minməsi Və Bununla Bağlı Hüquqi Tənzimləmə Məsələləri Haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Təsdiq Edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, Bakı şəhəri, 2000-ci il, № 4, maddə 251.
- Aslantaş, R. K.** (2017). İstihbaratta İşleyiş Revizesi: Alaca Karanlıkta Yol Alma. Anka Strateji Dergisi, No: 3, Ankara: Anka Enstitüsü Yayınları.
- Aşçı, B.** (2017). Ordulardan Şirketlere Strateji, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Atatürk, M. K.** (2006). Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri I- III. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk, M. K.** (2014). Nutuk (Söylev). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Atatürk, M. K.** (2015). Zabit ve Kumandan İle Hasbihal. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 12. Baskı.
- Atay, F. R.** (2013). Çankaya. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Atik, S.** (2009). Terör Ekonomisi, Terörizmin Finansmanı Ve Ekonomisi, Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- AZDİL** (2006). Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti. Dörd Cildə, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyatı.
- Baldwin, D. A.** (1997). The Concept Of Security. Review of International Relations. Vol. 23, No. 1, January. British International Studies Association, ss. 5-26.
- Balta, E.** (2014). Uluslararası Savaş. Küresel Siyasete Giriş. Evren Balta (Der). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Beşe, E.** (2000). Organize Suçların Kriminolojik Temelleri: Siyasal Perspektifler, Ankara: Polis Bilimleri Dergisi Cilt 3 (1-2).
- Beşikçi, M.** (2013). Bir Yenilginin Anatomisi: Balkan Harbi'nde Osmanlı Seferberliği (1912-1913). Yeni bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar. Kahraman Şakul (Hazırlayan), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bonaparte, N.** (2003). Savaş Ve Strateji İle İlgili Görüşlerim, Çevirmen: Erkut Gündüz, İstanbul: Q-Matris Yayınları.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** (1992). 24 Ciltlik, İstanbul: Milliyet Gazetesi Yayınları.
- Büyük Türkçe Sözlük** (2011). Tek Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clausewitz, C. V.** (2015). Savaş Üzerine, Çeviren: Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Çakmak, H. ve M. Kurum** (2009). Terörizmin Finansman Boyutu ve Terörizmle Mücadeledeki Yeri. Terörizmin Finansmanı ve Ekonomisi, Edt: Haydar Çakmak ve Taner Altunok. Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- Çetinoğlu, O.** (2007). Açıklamalı Yorumlu Kronolojik Kültür Sanat Tarih Ansiklopedisi: 7007 Yıllık Dünya Tarihi. 4 Ciltlik, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Dedeoğlu, B.** (2014). Uluslararası Güvenlik ve Strateji, 3. Baskı, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Dolu, O.** (2015). Suç Teorileri: Teori, Araştırma Ve Uygulamada Kriminoloji. Ankara: Global Politika Ve Strateji Yayınları, 5. baskı.
- Durmuş, İ.** (2008). İskitler (Sakalar), Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Ekmekcioğlu, A.** (2016). Savaşın Virüsleri – Özel Askeri Şirketler, İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, 1. Basım.
- Eldem, V.** (1994). Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Emir Timur** (2011). Timur'un Prensipleri: Harp Okullarında Okutulan Kitap, Yayına Hazırlayan: A. Basad Kocaoğlu, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.
- Erdemir, H.** (2002). Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik. Türkler Ansiklopedisi, (c.2, s.938-943). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ergün, R. O.** (1995), Harp Ekonomisi. Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı: 297, Ankara, Mayıs-1995.
- Foucault, M.** (2011). Toplumunu Savunmak Gerekir. çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökalp, Z.** (2013). Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Gökalp, Z.** (2015). Türkçülüğün Esasları, İstanbul: Ötüken Yayınları, 3. baskı.
- Guevara, E. C.** (1989). Gerilla Savaşı. Askeri Yazılar, E. Che Guevara (Edt). çeviren Nadiye R. Çobanoğlu, İstanbul:Yar Yayınları.
- Güner, S.** (2003). Organize Suç Örgütleri – Kara Para Ve Aklaması, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Güven, E.** (2017). Stratejik İstihbarat. İstihbarat Dünyası: 21. Yüzyılda Değişen ve Gelişen İstihbarat Kültürü, Sait Yılmaz (Edt). 2. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Hart, B. H. L.** (2002). Strateji Dolaylı Tutum. Çeviren: Korgeneral Cemal Enginsoy, Ankara: ASAM Yayınları, 4. Baskı.

- Hart, B. H. L.** (2015). İkinci Dünya Savaşı Tarihi. Çeviren: Kerim Bağrıaçık
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Həsənoğlu, A.** (2017). Erməni Əsirliyində. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.
- Heywood, A.** (2013). Küresel Siyaset, Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir.
Ankara: Adres Yayınları.
- Hüshan, U. H.** (2010). Biyolojik Terör Riskine Karşı Tıbbi Müdahalenin Etkinliğinin İrdelenmesi ve Yerel Yanıtın Geliştirilmesi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.
- İlhan, S.** (2002). Terör: Neden Türkiye?. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- İlter, E.** (2002). İstihbaratın Tanımı ve İstihbarat Çarkı. Ankara: Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı Basım Evi.
- İsmayılov, İ.** (2000). Azərbaycanlıların II Dünya Müharibəsində İştirakı. Bakı: Qızıl Şərq Mətbəəsi.
- İsmayılov, İ.** (2007). Azərbaycan Nefti XX Əsrdə: Hərbi-Siyasi Baxış, Bakı: Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası Mətbəəsi.
- Jomini, A. H.** (2013). Savaş Sanatı'nın Ana Hatları. Çeviren: A. Tunçer Büyükonat. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Kahn, D.** (2002). İstihbaratın Tarihsel Teorisi. Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel Sayısı, Cilt: 8, Sayı: 2, Ankara: ASAM Yayınları.
- Karan, K.** (2017). Devletlerin Petrol Savaşlarında İstihbarat Faaliyetleri. İstihbarat Dünyası – 21. Yüzyılda Değişen ve Gelişen İstihbarat Kültürü, Ed. Sait Yılmaz, 2. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Karluk, S. R.** (2014). Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm. İstanbul: Beta Yayınları, 13. Baskı, S. 167.
- Katman, F.** (2016a). Orta Asya, Enerjide Yeni Alternatif Olabilir. Ekovitrin. Nisan 2016, s. 128.
- Kaygısız, M.** (2008). Adli Bilimler Suç Analizi, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kekevi, S. ve G. Kılıçoğlu** (2015). Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK'nın Çocuk Askerleri/Militanları. Ankara Barosu Dergisi. 2016/3.
- Kent, S.** (2003). Stratejik İstihbarat. Çevirenler: B. Yasemin Özbek ve Nazlım Şüküroğlu-Arıca, Ankara: ASAM Yayınları.
- Kıbaroğlu, M.** (2012). Nato'nun Balistik Füze Savunma Sistemi Ve Türkiye, Uluslararası İlişkiler Dergisi, cilt 9, sayı 34, yaz.
- Kolçak, Ö.** (2013). Yeniçeriler Ümera Kapıları ve Tımarlı Sipahiler: 1663-64 Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Osmanlı Ordu Terkibi. Yeni bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar, Haz.: Kahraman Şakul, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Korkmaz, G.** (1999). Terör ve Medya İlişkileri. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Korkmazyürek, H. ve H. Şeşen** (2008). Savunma Yönetiminde Yeni Planlama Yaklaşımları: Kavramsal Bir Analiz. KHO Bilim Dergisi, cilt: 18, sayı: 1.
- Korkmazyürek, H. ve H. Şeşen** (2010). Savunma Yönetimi Kavramı ve Savunma Planlaması İle Stratejik Yönetim İlişkisi. Stratejik Savunma Yönetimi, Taner Altunok (Edt), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Köseli, M.** (2011). İstihbarat: Temel Hususlar Ve Güncel Konular, Ankara: Adalet Yayınevi.

- Kurtoğlu, R.** (2015). Türkiye Ekonomisi (1838-2010), Ankara: Orion Yayınları.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Eski ve Yeni Antlaşma** (2014). yeni çeviri, Eski Ahit-Süleyman'ın Özdeyişleri 2018, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Lenin, V. I.** (2014). Sosyalizm ve Savaş. İstanbul: Evrensel Basım Yayım, 3. Basım.
- Lenin, V. İ.** (1976). Emperyalist Savaş Üzerine, Çeviren: Ahmet Yurdaer, İstanbul: Günce Yayınları.
- Machiavelli, N.** (2015). Prens. Çeviri: Kemal Atakay, İstanbul: Can Yayınları, 14. Basım.
- Mahmudov, Y.** (2005). Azərbaycan: Qısa Dövlətçilik Tarixi. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
- Maior, G. ve Matei, M.** (2003). Bridging The Gap In Civil-Military Relations In Southeastern Europe: Romania's Defence-Planning Case. Mediterranean Quarterly, vol. 14, no. 2, spring.
- Mikail, E. H.** (2013). Atatürk Dönemi (1919-1938) Türkiye-Azerbaycan İlişkileri. İstanbul: Derin Yayınları.
- Miman, A. T.** (2007). Küreselleşmenin Ordusu: Ekonomik İstihbarat, İstanbul: IQ Yayınları.
- Mutlu, M. K.** (2003). Yasa Dışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri. Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, Sayı: 2, Yaz. Ankara: ASAM Yayınları.
- Oğuz, O.** (1992). İktisada Giriş: Temel Kavramlar ve Prensipler İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No: 513, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 390.
- Ortaylı, İ.** (2018). Gazi Mustafa Kemal Atatürk. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Özdağ, Ü.** (2015). İstihbarat Teorisi, Ankara: Kripto Yayınları, 10. baskı.
- Özelmas, E.** (1984). İktisada Giriş. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No: 407, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 358.
- Özer, E.** (2012). Kimse Duymaz: Türkiyede İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Özer, M.** (2012). 1. Ünite. İktisada Giriş-I. Mustafa ÖZER ve Ahmet TİRYAKİ (Edt), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:2615, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 1583.
- Özsoylu, A. F.** (1998). Suç Ekonomisi ve Mafya. Ekonomik Forum Dergisi, 15 Kasım.
- Özsoylu, A. F.** (1999). Yeraltı Ekonomisi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, Y. N.** (2016). Surelerin İniş Sırasına Göre Kur'an-I Kerim Meali (Türkçe Çeviri), 85. Baskı, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Pamir, N.** (2016). Enerjinin İktidarı, İstanbul: Hayykitap Yayınları, 2. Baskı.
- Pamukoğlu, O.** (2014). Savaş Sanatı, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Pamukoğlu, O.** (2016). Strateji: Yenecek ve Kazanacaksın, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Pamukoğlu, O.** (2017). Trampetler Çalarken – İkinci Dünya Savaşı'nın En Aykırı Dörtlüsü, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Pazarıcı, H.** (2016). Uluslararası Hukuk. Gözden Geçirilmiş 15. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Perkins, S. J.** (2015). Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları. Çevirmen: Murat Kayı, 22. Baskı, İstanbul: April Yayınları.

- Polat, Ç.** (2010). Kyoto Protokolü'ne Mikro Ekonomik Yaklaşım. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Qasimov, C. ve N. Nağıyev** (2015). Milli Təhlükəsizliyin Əsasları, Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Heydər Əliyev Adına Akademiyasının Dərsliyi, Bakı: MTN-in Nəşriyyatı.
- Qasimov, C. ve X. Bağirov** (2008). Azərbaycan Təhlükəsizlik Orqanlarının Qısa Tarixi – Dərslük, Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Heydər Əliyev Adına Akademiyası, Bakı: MTN'in Nəşriyyatı.
- Quliyev, B. ve Z. Nəcəfov** (2016). Hərbi Siyasət: Məqsəd və Vəzifələri. Hərbi Bilik, No 4, Bakı.
- Resmi Gazete** (1992). Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, kanun no: 3818, kabul tarihi: 18.06.1992, T.C. Resmi Gazetesi, yayım tarihi: 26.06.1992, sayı: 2126
- Resmi Gazete** (1992). Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No: 3818, kabul tarihi: 18.06.1992, T.C. RESMİ GAZETESİ, yayım tarihi: 26.06.1992, sayı: 2126
- Resmi Gazete** (1995). Seferberlik Ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete Yayınları no: 22221, kanun no: 4083, kabul tarihi: 28/02/1992, yayın tarihi: 08/03/1995.
- Resulzade, M. E.** (1990). Azerbaycan Cumhuriyeti: Keyfiyet-i Teşekkülü ve Şimdiki Vaziyeti. İstanbul: Azerbaycan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- Selçuk, H.** (2014), Türk Tarihinde Kadın ve Savaş. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Seyhan, O.** (2014). Kaos ve Kamu Politikası Oluşumu: Türkiye'de İnsan Ticareti Politikaları Örneği. Türkiyede İnsan Ticareti Mağdurları. Ed: Osman Seyhan Ve Alper Akgül, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Shelley, L. I. and S. A. Melzer** (2008). The Nexus of Organized Crime and Terrorism: Two Case Studies in Cigarette Smuggling. International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 32:1, 43-63, DOI: 10.1080/01924036.2008.9678777
- Sığrı, Ü. ve A. Seyidoğlu** (2010). Savunma Yönetiminde Değişen Paradigmalar. Stratejik Savunma Yönetimi, Taner Altunok (Edt), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Sığrı, Ü. ve diğerleri** (2010). Savunma Planlamasında Antropolojik Yaklaşım. Stratejik Savunma Yönetimi, Taner Altunok (Edt), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Sommerville, D.** (2012). II. Dünya Savaşı: Resimli Harp Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sonyel, S. R.** (1995). Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sun Tzu** (2018). Savaş Sanatı. Çevirmen: Adil Demir, İstanbul: Kastaş Yayınları, 3. Baskı.
- Süleymanov, M.** (2010). Nadir Şah. Tehran: Azərbaycan Səfirliyi Yayınları.
- Süleymanov, M.** (2017). Ali Baş Komandan İnstitutu, Bakı, Elm ve Təhsil Nəşriyyatı.

- Şöhret, M.** (2015). Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi. Enerji Diplomasisi, Ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tanyeli, C.** (1985). Harp ve Ekonomi İlişkileri. Harp Ekonomisi, Feridun Ergin (Edt), İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Varlık, A. B.** (2015). Ulusal Güvenlik. Milli Güvenlik Teorisi, Ed.: Ümit Özdağ, Ankara: Kripto Yayınları.
- Westwell, I.** (2012). I. Dünya Savaşı: Resimli Harp Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, O.** (2016). Türk Hava Harp Sanayii Tarihi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım.
- Yalçınkaya, H.** (2008). Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınlar.
- Yalçınkaya, H.** (2010). Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler. Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar, Haldun Yalçınkaya (Der). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yamaner, M. B. ve diğerleri** (Yay. Haz). (t.y). 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri Ve Ek Protokolleri. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, no: 42.
- Yazgan, T.** (1985). Harpte Beşeri Kaynaklar. Harp Ekonomisi, Feridun Ergin (Edt), İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2007). 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, Milenyum Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, S.** (2009). Ulusal Savunma: Strateji, Teknoloji, Savaş. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2017). İstihbarat Dünyası: 21. Yüzyılda Değişen ve Gelişen İstihbarat Kültürü, Kripto Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Yücel, M. U.** (2016). Türk Tarihine Giriş, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Рогозина, Д.** (2011). Война И Мир В Терминах И Определениях, Военно-Политический Словарь Под Общей Редакцией Дмитрия РОГОЗИНА, Российской Федерации, Москве.

İnternet Kaynakları:

- 1905az** (2014). Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bölgesel ihtilafların çözümünden sorumlu temsilcisi Carey Cavanaugh ve beraberindeki heyeti kabul ederken yaptığı görüşme – Cumhurbaşkanlığı Sarayı, 9 Mayıs 2000, <http://1905.az/tr/azerbaycan-cumhuriyeti-cumhurbaskani-haydar-aliyevin-abd-disisleri-bakanliginin-bolgesel-ihtilaflarin-cozumunden-sorumlu-temsilcisi-carey-cavanaugh-ve-beraberindeki-heyeti-kabul-ederken-ya/>
- Alp E., Doğanay M.** (2005), Biyoterörizm, Yoğun Bakım Dergisi, 30.12.2005. http://www.yogunbakimdergisi.org/managete/fu_folder/2006-03/html/2006-6-3-135-146.html. Erişim: 23.07.2018.
- Anayasa Mahkemesi** (2017). 1856 tarihli paris bildirisi – deniz hukuku riayet bildirisi, silahlı çatışma hukuku ile ilgili uluslararası hukuk metinleri, s. 3, erişim: 21.11.2017,

- (http://ktpsunucu.anayasa.gov.tr/web/catalog/file_download.php?file_id=7585)
- Anadolu Ajansı** (2016a), Milyonlarca Kişi İnsan Ticereti Mağduru, Anadolu Ajansı, 29.07.2016. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/1557>. Erişim: 14.11.2018.
- Anadolu Ajansı** (2016b), PKK Uyuşturucu Kaçakçılık ve Haraçtan Besleniyor. Anadolu Ajansı, 28.12.2016. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/3263>. Erişim: 19.11.2018.
- Anadolu Ajansı** (2017a), Dünya Genelinde Öksüz ve Yetim Çocukların Sayısı 140 Milyon, Anadolu Ajansı, 06.04.2017. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/5549>. Erişim: 02.06.2018
- Anadolu Ajansı** (2017b), Dünyada Açlık Yeniden Yükselişte, Anadolu Ajansı, 15.10.2017. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/7436>. Erişim: 08.11.2018.
- Anadolu Ajansı** (2018a), İnsanlık Tarihinin En Kara Lekesi: İkinci Dünya Savaşı, Anadolu Ajansı, 08.05.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/insanlik-tarihinin-kara-lekesi-ikinci-dunya-savasi/1138483>. Erişim: 17.08.2018
- Anadolu Ajansı** (2018b), Dünyadaki Nükleer Silahların Yüzde 93'ü ABD ve Rusya'nın Elinde, Anadolu Ajansı, 16.01.2018. <http://aa.com.tr/tr/dunya/dunyadaki-nukleer-silahlarin-yuzde-93u-abd-ve-rusyanin-elinde/1032124>. Erişim: 11.02.2018
- Anadolu Ajansı** (2018c), Savaşın Çirkin Yüzü: Kimyasal Silahlar, Anadolu Ajansı, 29.11.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/12380>. Erişim: 30.11.2018
- Anadolu Ajansı** (2018ç), İç Savaşın Suriye Ekonomisine Faturası Ağır Oldu, Anadolu Ajansı, 14.03.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/9304>. Erişim: 02.12.2018.
- Anadolu Ajansı** (2018d), Birinci Dünya Savaşı'nın Sona Ermesinin 100. Yıl Dönümü, Anadolu Ajansı, 10.11.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/12132>. Erişim: 20.11.2018
- Anadolu Ajansı** (2018e), İnsanlık Tarihinde Yıkıcı Bir Dönüm Noktası: İkinci Dünya Savaşı, Anadolu Ajansı, 31.08.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/11289>. Erişim: 10.09.2018
- Anadolu Ajansı** (2018f), Göç Yolunda Acı ve Trajedinin Canlı Tanıkları Mülteciler, Anadolu Ajansı, 19.06.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10421>. Erişim: 05.11.2018.
- ATAM** (2013), Mustafa Kemal Atatürk'ün Ekonomi ve Kalkınma Hakkında Söylev ve Demeçleri, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2013, <http://www.atam.gov.tr/duyurular/ekonomi-ve-kalkinma>, Erişim: 19.09.2018
- Bakırtaş İ., Tekinşen A.** (2004). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi No: 12, 2004, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/697/649>. Erişim: 30.10.2018.
- BBC News Azerbaycanca** (2015). Bakı və I Dünya Müharibəsi: Böyük Güclərin Neft Uğrunda Savaşı, 10 Mart 2015. Belgesel,

- <https://www.youtube.com/watch?v=6SByC6Mg4mk> – Erişim: 26.04.2017.
- Business Insider** (2014), The 35 Most Powerful Militaries In The World, Business Insider, 10.12.2018. <https://www.businessinsider.com/the-worlds-most-powerful-militaries-2014-12>. Erişim: 04.07.2018.
- Bloomberg HT** (2017a), Dünyanın 13 Basamaklı Savunma Harcaması, Bloomberg Businessht, 10.05.2017. <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1490409-infografik-dunyanin-13-basamakli-savunma-harcamasi>. Erişim: 11.08.2018.
- Bloomberg HT** (2017b), Küresel Nüfusun Yüzde 11'i Açlık Çekiyor, Bloomberg Businessht, 16.10.2017. <https://businessht.bloomberght.com/guncel/haber/1674315-kuresel-nufusun-yuzde-11-aclik-cekiliyor>. Erişim: 13.11.2018.
- Dışişleri Bakanlığı** (t.y.) Silahların Kontrolü Ve Silahsızlanma. <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>. Erişim: 11.02.2018.
- EBA** (2013), İki Savaş Arası Dönemde Avrupa'daki Gelişmeler, Eğitim Bilişim Ağı, 24.12.2013. <http://www.eba.gov.tr/video/izle/94965fee3f8a48ff446daec0d942ee1768262d09c001>. Erişim: 01.12.2018.
- Ertürk, S.** (2016), Ülkelerin Savunma Harcamaları: Bilinen Rakamlarla Bilinmeyen Çıkarımlar 1, Anka Enstitüsü Yayınları, 02.02.2016. <http://ankaenstitusu.com/ulkelerin-savunma-harcamalari-bilinen-rakamlarla-bilinmeyen-cikarimlar-1/>. Erişim: 16.05.2018
- Öliyev, H.** (ty). İqtisadiyyat Haqqında. http://files.preslib.az/projects/toplu/umummilli_lider.pdf – Erişim: 03.05.2018
- Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, Erişim: 01.11.2017, (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.5a2851a63bfc20.27273625)
- Gürdeniz, C.** (2018). Stratejik Ve Taktik Nükleer Çelişkiler, Aydınlik Gazetesi, 11.02.2018. <https://www.aydinlik.com.tr/stratejik-ve-taktik-nukleer-celiskiler-cem-gurdeniz-kose-yazilari-subat-2018>. erişim: 11.02.2018.
- Hürriyet** (2000), PKK Genelev Çalıştırıyor, Hürriyet Gazetesi, 21.05.2000. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pkk-genelev-calistiriyor-39155814>. Erişim: 03.12.2018.
- İNSAMER** (2018a), Dünya Gıda Krizi, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 01.06.2018. http://insamer.com/tr/dunya-gida-krizi_1511.html. Erişim: 03.12.2018
- İNSAMER** (2018b), Çocuk İstismarının Bilançosu, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 01.11.2018. http://insamer.com/tr/cocuk-istismarinin-bilancosu_1817.html. Erişim: 03.12.2018
- İNSAMER** (2018c), Dünyada Kadına Şiddet ve İstismar, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 01.11.2018. http://insamer.com/tr/dunyada-kadina-siddet-ve-istismar_1826.html. Erişim: 03.12.2018
- İSSMMMO** (2011). İSSMMMO'dan "Suç Ekonomisinin Türkiye Bilançosu" Raporu.

- 31.07.2011.http://archive.ismmmo.org.tr/docs/basin/2011/bulten/01082_011_SucEkonomisi.pdf - Erişim: 03.05.2018
- Katman, F.** (2016b). 90 Yıl Sonra Aynı Oyun. Yeni Őafak, 07. 10.2016. <https://www.yenisafak.com/dunya/90-yil-sonra-ayni-oyun-2542456> - Erişim: 26.04.2018
- Kızılay** (2017). Temel İlkelerimiz. <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz>, erişim: 21.11.2017.
- Meydan, S.** (2017). Türkiye'nin Ekonomik Bağımsızlığını Kazandığı Anlaşma: Lozan, 25. 07. 2017. <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/turkiyenin-ekonomik-bagimsizligini-kazandigi-anlasma-lozan-1945815/> - Erişim: 09.08.2017
- Milli İstihbarat Teşkilatı** (2017). "İstihbarat Oluşumu", <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html> - Erişim: 23.06.2017
- Milliyet** (2018), Atatürk'ün Ordu-Savaş ve Barış Hakkındaki Sözleri, Milliyet Gazetesi, 18.02.2018, <http://blog.milliyet.com.tr/ataturk-un-ordu-savas-ve-baris-hakkindaki-sozleri/Blog/?BlogNo=582150>, Erişim: 02.08.2018
- National Geographic Channel** (2018). "Objective Baku. Hitler's War On Oil", 12 February 2016, Documentary, <https://www.youtube.com/watch?v=x0lozl3Uknc> - Erişim: 03.10.2018
- Ortaylı, İ.** (2012). Avrupa Tarihinde 1812 Yılı. 22.07. 2012, <http://www.milliyet.com.tr/avrupa-tarihinde-1812-yili/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/22.07.2012/1570115/default.htm> - Erişim: 16.08.2017
- Ortaylı, İ.** (2012a). Bütün Zamanların En Ünlü Korsikalısı. 09.09.2012. <http://www.milliyet.com.tr/butun-zamanlarin-en-unlu-korsikalisi-napolyon/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/09.09.2012/1593434/default.htm> - Erişim: 24.08.2017
- Saran, M. U.** (2016) MİT ve İstihbaratın Koordinasyonu. 26 Eylül. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/mit-ve-istihbaratin-koordinasyonu> Erişim: 14.11.2017.
- Süleymanlı, V.** (2017). Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş Nedir ve Neden Gereklidir?, Anka Enstitüsü, 18.04.2017. <http://ankaenstitusu.com/savas-ekonomisi-ve-ekonomik-savas-nedir-ve-neden-gereklidir/>. Erişim: 23.04.2017
- Sipri** (2018), Military Expenditure, Stockholm International Peace Research Institute, 02.05.2018. <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-transfers-and-military-spending/military-expenditure>. Erişim: 14.08.2018.
- Sputnik** (2018), 2018'in En Güçlü 15 Ordusu, Sputnik Türkiye, 06.12.2018. https://tr.sputniknews.com/infografik/201812061036509929-rusya-abd-cin-turkiye-silah-ordu/?fbclid=IwAR2Nu6melhrAXEvVMJprsyHdM-IPGj9kOYIIMvOPwVpREbOZbDbGOnulT10&utm_source=https://www.facebook.com/&utm_medium=short_url&utm_content=kktP&utm_campaign=URL_shortening. Erişim: 07.12.2018.
- TBMM** (1945). San Fransisko'da 26 Haziran 1945 Tarihinde Yapılmış Ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Andlaşması İle Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun, Resmi Gazete

İle İlanı Tarihi: 24. 08. 1945, sayı: 6092, TBMM Arşivi, Ankara:
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc027/kanuntbmmc027/kanuntbmmc02704801.pdf Erişim Tarihi
17.11.2017

TDK (2018a). Taktik Maddesi,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAKT%C4%B0K , Erişim: 11.14.2018

TDK (2018b). Strateji Maddesi,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c148d48cb9f99.92401708. Erişim: 11.14.2018

Wikipedia (2017). Savaş Maddesi, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sava%C5%9F> -
Erişim: 17.03.2017.

Yurteri, G. (2016), Savaş Ekonomisi, 16.05.2016.
<https://www.slideshare.net/GlbaharYurteri/sava-ekonomisi>. Erişim:
13.09.2018.

EKLER

EK A. T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı'na Gönderilmiş Olan Öneri Dilekçesinin Kopyası / 05.01.2015

T.C.
TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
İSTANBUL

20/09/1992 tarihli Bakü doğumlu Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı, Anadolu Üniversitesi Azerbaycan Programları İktisat fakültesi İktisat bölümü Son sınıf 07210180657 No-lu öğrencisiyim.

T.C. Anadolu Üniversitesi İktisat fakültesi İktisat bölümünden "Ön Lisans Derecesi"ni aldığım tarihten itibaren İktisat-Ekonomi biliminin, "Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş" alt bilim dalında, Bağımsız ve Profesyonel olarak Araştırma-İnceleme yapmaktayım.

Bilgilerinize sunarım ki, Türkiye Cumhuriyeti Sivil Üniversitelerinde ve Askeri Okullarında Sanayi Ekonomisi, Çevre Ekonomisi, Tarım Ekonomisi, Çalışma Ekonomisi, Hizmetler Ekonomisi, Bilgi Ekonomisi, Finans Ekonomi ve başka adlarla İktisat-Ekonomi Biliminin Alt Dalları ders olarak okutulmaktadır. İlginç olan konu ise, ister Devlet için, isterse de Özel sektör için Stratejik bir alan olan "Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş" bilim dalının, niçin ders olarak Öğretim Programına konulmamasıdır.

Aşağıda sıralanmış "Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş" alt bilim dalının içeriğine ilişkin olarak, :

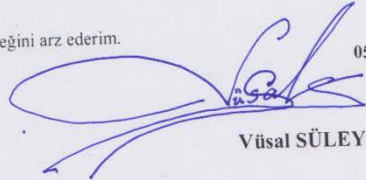
- Savaşın Ekonomik Finansmanı, Ekonomik Seferberlik ve Savunma Sanayii;
- Savaşın Ekonomik etkileri – Savaşta değen zararların-savaş maliyetlerinin hesaplanması ve Askeri harcamalar ve gelirler, askeri Lojistik destek, Örtülü ödenek;
- Ekonomik Savaş sorunları – Sağlam olmayan-haksız rekabet, Terör ve Suç Örgütlerinin ekonomiye etkisi, Mali suçlar (Kaçakmalçılık, İnsan ticareti, Vergi kaçakçılığı, Silah ticareti, Tarihi eser kaçakçılığı, Sahte ilaç ve Uyuşturucu ticareti, Rüşvet, Kara para aklama, Sahte para düzenleme, Terör finansmanlığı, Tefecilik ve diğer Kriminal ekonomik işlemler) ve Ambargo;
- İşletmeler-Kurumlar, Devlet ve Devletlerarası ilişkiler açısından Ekonomik İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koyma, Asimetrik Enformasyon Sorunu ve Sanayii Casusluğu;
- İşletmelerin-Kurumların, Devletin ve Yerkürenin Ekonomik Güvenliği.
- Ve diğer ilgili içerikler;

Bu alt bilim dalının – "Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş"ın", Askeri Bilimsel Kurullarda incelenmesini-arştırılmasını, tartışılmasını, eleştirilmesini ve çözüme bağlanarak, Türkiye Cumhuriyeti Sivil Üniversitelerinin ve Askeri Okullarının ilgili Bölümlerinde ders olarak eğitiminin verilmesi gerektiğini saygılarımla bildiririm.

Bu konu ile ilgili olarak, tarafımdan, 05.02.2014 tarihinde 3 kuruma – T.C. Anadolu Üniversitesi Rektörlüğüne, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesine (Örgün Eğitim), İktisat Fakültesine (Açık Öğretim) ("ayrı-ayrı şekilde"), 08.12.2014 tarihinde ise T.C. Yüksek Öğretim Kurumuna (YÖK-e), Azerbaycan Devlet Postası ile Resmi Öneri Dilekçeleri gönderilmiştir.

Önerimin, Komutanlık tarafından gözden geçirilmesini ve ilgili Askeri Bilimsel Kurullara yönlendirilmesini isterim.

Saygılarımla bilgilerinize ve gereğini arz ederim.

05/01/2015

Vüsal SÜLEYMANLI

T.C.
İstanbul Aydın Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Başkanlığına
İstanbul

Amaç / Araştırma Bildirimi:

Ben, 20.09.1992 tarihli Bakü kenti doğumlu, Azerbaycan Cumhuriyeti yurttaşı, T.C. Anadolu Üniversitesi Azerbaycan Programları İktisat fakültesi İktisat bölümünün 07210180657 No-lu son sınıf öğrencisiyim (06.07.2015 tarihinden sonra mezunum).

2012 tarihinden – T.C. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümünden Ön Lisans Derecesini aldığımdan bu yana, “**Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş**” **alt bilim dalında** Bağımsız olarak Araştırma yapmaktayım. Bu konuda bir çok Akademik Kuruma “Bilimsel Öneri Dilekçeleri” yazmış ve bu alt bilim dalının Ders olarak okutulmasını önermişimdir.

T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün “**Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Tezli Yüksek Lisans Programı'na**” kabul olunursam, “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş” bilim dalında araştırmalarımı ilerleterek, bu yönde bir Tez hazırlayıp Bilimsel Kurulda savunarak resmen Uzman ünvanı almayı amaçlamaktayım.

Saygılarımla bilgilerinize arz ederim.

Vüsal SÜLEYMANLI
13.06.2015 / Bakü Kenti

EK:
Bilimsel Öneri Dilekçelerinden Birinin Kopya Yazısı:
T.C. Harp Akademileri Komutanlığı'na Gönderilmiş
05.01.2015 Tarihli-İmzalı Dilekçe - 2 Sayfa

*** Gönderildiği / Yüklendiği Yer:**
T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Aday Öğrenci Başvuru Sistemi /
Ön Kayıt No: 51C4DE76397A4BE7

EK C. “Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş Disiplinler Arası ve Stratejik Bilim Alanının Türkiye’de Bir Ders Olarak Eğitiminin Verilmesinin Gerekliliği” Bildirisi,
3. Türk Dünyası Genç Sosyal Bilimciler Kongresi Katılım Belgesi / 17.05.2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgileri:

Adı ve Soyadı: Vusal SULEYMANLI

Doğum Tarihi ve Yeri: 20.09.1992 / A.C. Bakü Kenti

Uyruğu: Azerbaycan Cumhuriyeti

Etnik Kökeni: Azerbaycan Türk'ü

E-Posta Adresi: vusalsuleymansoy@gmail.com

Telefon No: Az.: +994 55 880 01 27 / Tr.: +90 505 417 07 55

Öğrenim Durumu:

İlk Okul: 1999-2001 / Azerbaycan Cumhuriyeti Sabirabad İlçesi Gezli Köyü Şehit Babek Rehimov Adına Tam Orta Okul

Orta Okul ve Lise: 2001-2010 / Azerbaycan Cumhuriyeti Bakü Kenti Nesimi İlçesi Şehit Saleh Poladi Adına 159 Sayılı Tam Orta Okulu Doğa Bilimleri Sınıfı

Lisans: 2010-2015 / T.C. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü

Lisans: 2016-Devam / T.C. İstanbul Üniversitesi AUZEF Tarih Bölümü

Yüksek Lisans: 2015-2019 / T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Tezli Yüksek Lisans Özel Programı

Siyasi-İçtimai Teşkilatlara Üyeliği veya Sosyal Faaliyetleri

Yeni Azerbaycan Partisi (YAP) Üyesi

Azerbaycan Kızılay Cemiyeti (AzQAC) Üyesi

Azerbaycan Atatürk Gençliği

Dil Bilgisi:

Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi / Anadil;

Farsça, Rusça, İngilizce / Orta Düzey;

Türk İşaret Dili / Orta Düzey.

İş veya Staj Bilgisi:

ANKA Enstitüsü: Araştırmacı-Yazar

ASAM / Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi: Stajer

İAÜ ORKAM / Ortadoğu ve Kafkasya Uygulama ve Araştırma Merkezi: Stajer

Azerbaycan Cumhuriyeti Gence Tekstil Açık Şahimdar Cemiyeti'nin
Muhasebe Birimi: Stajer

Tezden Üretilen Yayınlar:

“Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş Disiplinlerarası ve Stratejik Bilim Alanının Türkiye’de Bir Ders Olarak Eğitiminin Verilmesinin Gerekliliği”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, TDAV / Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, Uluslararası Hakemli Dergi, İstanbul 2019.

Tezden Üretilen Sunum ve Bildiriler:

“Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş Disiplinlerarası ve Stratejik Bilim Alanının Türkiye’de Bir Ders Olarak Eğitiminin Verilmesinin Gerekliliği”, Bildiri, 3. Türk Dünyası Genç Sosyal Bilimciler Kongresi, TDAV / Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 16-17 Mayıs 2016, Belge No: 5805.